

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Олександр ГОЛІК

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ**

МОНОГРАФІЯ

Донецьк
Видавництво "Юго-Восток"
2008

УДК: 378.6:371.8

ББК 74.200.58

Г 60

Рекомендовано до друку ухвалою вченої ради Бердянського державного педагогічного університету (протокол №__ від__)

Рецензенти:

Павлютенков Є.М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри управління розвитком освіти Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Приходько М.І., доктор педагогічних наук, професор кафедри проблем керування та соціальної педагогіки Запорізького національного університету.

Савченко С.В., доктор педагогічних наук, професор, перший проректор Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий редактор:

Крижко В.В., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки вищої школи та управління освітніми закладами, ректор Бердянського державного педагогічного університету

Олександр Голік

Г 60 Організаційно-управлінський аспект позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників: Монографія. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, ЛТД", 2008. – 168 с.

ISBN

Монографія присвячена узагальненню провідних концептуальних положень щодо сутності мети, змісту, форм та методів підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників, в ній систематизовані визначення понять "позакласна дозвілєва діяльність старшокласників", "організатор дозвілєвої діяльності", "організація позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників", "готовність до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників".

Монографія буде корисною для викладачів, магістрантів, студентів ВУЗів, вчителів загальноосвітніх закладів.

УДК: 378.6:371.8

ББК 74.200.58

ISBN

© О.Б.Голік, 2008

© С.К.Акімов, оформлення, 2008

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ 1.	
ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ	7
Організація позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників як психолого-педагогічна проблема.....	7
Організаційно-методичні умови підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників	48
РОЗДІЛ 2.	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ	90
Характеристика основних етапів підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників	90
Програма підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників.....	94
ПІСЛЯМОВА	121
ДОДАТКИ.....	123
ІЛЮСТРАЦІЇ.....	149
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	153

ПЕРЕДМОВА

Реформування освіти в Україні вимагає пошуку шляхів якісного вдосконалення виховання учнівської молоді. Розв'язання цього завдання неможливе без переосмислення традиційної теорії і практики виховного процесу, ґрунтовного дослідження вітчизняних та зарубіжних педагогічних традицій, аналізу сучасних досягнень психолого-педагогічної науки.

Особливої уваги вимагає організація у загальноосвітньому навчальному закладі позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників, які вже у найближчому майбутньому будуть брати активну участь у соціально-економічному, політичному і культурному житті українського суспільства. Позакласна робота є тією ланкою, що пов'язує виховний процес із суспільними змінами. Участь у ній не тільки сприяє підвищенню якості знань старшокласників, а й підготовці їх до активної практичної діяльності, розвитку творчої особистості.

У практиці загальноосвітніх навчальних закладів позакласна дозвілєва діяльність переважно проводиться епізодично та формально. Виховні заходи носять споглядацько-розважальний характер, не мають глибокої пізнавальної та особистісно розвивальної основи. У них здебільшого ігнорується ініціатива, самостійність, свобода вибору, прояв особистісного „Я” вихованця, тобто його позиція як суб'єкта діяльності. Тому активність старшокласників у позакласній роботі традиційно зводиться до механічного виконання ними доручень за визначеною педагогом схемою, які переважно не відповідають їх бажанням, здібностям та інтересам.

Національна доктрина розвитку освіти наголошує, що одним з пріоритетних напрямків реформування освіти є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці та професійного розвитку. Цим зумовлено підвищення вимог до професійних та особистісних якостей сучасного вчителя. Його статус і роль як майстра й особистості визначаються професійною готовністю, сформованістю професійно-педагогічних якостей, серед яких уміння організувати позашкільну діяльність старшокласників посідає особливе місце.

Теоретичні основи професійної підготовки вчителя до педагогічної діяльності, сутність і специфіка педагогічних умінь,

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

механізми їх формування у процесі професійно-педагогічної підготовки досліджували чимало філософів, психологів та педагогів: О.А.Абдулліна, А.М.Алексюк, Г.О.Балл, В.І.Бондар, М.Б.Євтух, І.А.Зязюн, В.О.Кан-Калік, В.А.Козаков, М.Д.Нікандров, В.В.Ковальов, Н.Г.Ничкало, В.А.Семиченко, Н.В.Кузьміна, В.О.Сластьонін, Б.О.Федоришин, О.І.Щербаков.

Особливостям розвитку особистості у сфері вільного часу приділяли увагу М.А.Аріарський, В.В.Кірсанов, О.В.Сасихов, В.С.Тріодін; сутності і специфіці дитячого дозвілля – Н.Б.Путіловська, В.П.Ручкіна, Т.І.Сущенко, В.М.Терський, С.І.Ашмаков та інші; сценарно-режисерським основам дитячої художньо-ігрової діяльності – Д.М.Генкін, О.І.Марков, А.А.Конович, С.В.Образцов, І.Г.Шароєв та інші; проектуванню нових форм культурно-дозвіллевої діяльності дітей – Д.Б.Дондурей, Т.М.Дрідзе, О.Г.Севан, В.М.Розін, С.М.Гончарук, О.М.Петровський та інші; позакласній виховній роботі з дітьми шкільного віку – Т.Д.Дем'янюк, Г.Т.Кловак, В.П.Коротеева, С.А.Литвиненко, Г.Я.Майборода, Н.М.Черігуха, П.М.Щербань та інші; організації дозвіллевої діяльності школярів – Є.Б.Акнаєв, Ю.К.Бабанський, М.Г.Бушканець, Г.Г.Волощенко, Г.А.Євтеєва, В.Х.Лукманова, А.С.Макаренко, О.О.Мелік-Пашаєв, В.О.Сухомлинський та інші; сутності педагогічного менеджменту – Я.Л.Коломинський, В.П.Симонов, О.М.Трубіцина, Т.І.Шамова та інші; специфіці педагогічної діяльності вчителя – Е.Е.Карпова, Н.В.Кічук, Н.В.Кузьміна, В.О.Якунін та інші; гуманізації та гуманітаризації професійно-педагогічної підготовки – А.М.Богущ, В.Г.Кузь, Н.Г.Ничкало, О.Я.Савченко, О.В.Сухомлинська, О.Я.Чебикін та інші; впливу культурно-масових заходів на становлення професіоналізму студентів – Л.І.Міщик, Л.Р.Пелех, М.І.Приходько, Г.В.Троцько та інші; формуванню професійно важливих якостей майбутніх учителів – В.К.Буряк, Т.О.Дмитренко, Л.В.Кондрашова, З.Н.Курлянд, А.Ф.Линенко, С.А.Литвиненко, Г.О.Нагорна, О.В.Плахотник, Р.І.Хмелюк та інші.

Важливого значення набувають дисертаційні дослідження, присвячені різним аспектам організації дозвіллевої діяльності. Так, О.А.Бездверна-Хомеріка досліджувала педагогічні умови гуманістичного виховання підлітків у сфері культурно-дозвіллевої діяльності, І.І.Бойчев – підготовку майбутнього вчителя до

організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів, С.Ю.Пащенко – підготовку соціальних педагогів до організації освітньо-дозвілєвої діяльності учнівської молоді, Г.Є.Шипота – формування культурно-інформаційних потреб підлітків в умовах дозвілля. Однак дослідження з проблеми підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників відсутні.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю усунення суперечностей між потенційною цілісністю процесу професійної підготовки вчителів у системі педагогічної освіти й відсутністю цілеспрямованих дій реальної психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників; між швидким розвитком культурно-дозвілєвої сфери і неспроможністю вчителя оперативного реагувати на зміни; між потребою старшокласників виявити самостійність у дозвілєвій діяльності та не завжди коректним контролем вчителя. Ці суперечності зумовлені насамперед невідповідністю між сутністю сучасного дозвілля й існуючими в реальності формами і методами проведення дозвілля.

Проведений нами аналіз наукових джерел, реальної практики та наявні протиріччя дозволяють стверджувати, що проблема організаційно-управлінського аспекту підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників є актуальною і потребує подальшого висвітлення.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Організація позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників як психолого-педагогічна проблема

Укази Президента України [186], Закон України „Про вищу освіту” [73], Державна національна програма „Освіта” (Україна XXI ст.) [63], та інші нормативно-правові та нормативно-методичні акти, що регламентують діяльність системи вищої освіти в Україні, спрямовані на всебічний розвиток творчої особистості, здобуття дітьми та підлітками додаткових знань, умінь та навичок за інтересами, допрофесійної підготовки та професійного самовизначення, підготовку їх до соціально-громадської діяльності.

У практиці навчальних закладів організація, підготовка та проведення позакласних дозвіллевих заходів здійснюється здебільшого стихійно і залежить від ініціативи та майстерності класного керівника, методиста з виховної роботи або заступника директора з навчально-виховної роботи. Постанова цих заходів, як правило, будується на наслідуванні запозичених ззовні підходів (телепередачі, виступи інших колективів тощо), і це іноді призводить до обмеження їх художньої оригінальності, невідповідності шкільній проблематиці і, зрештою до зниження виховного потенціалу. Отже, виникає гостра потреба у підготовці кваліфікованих фахівців, здатних не тільки розуміти провідні завдання теорії виховання, але й цілеспрямовано, на високому професійному рівні використовувати різноманітні форми й методи зазначеного процесу.

На відміну від навчальної роботи, позакласна робота організовується виключно на добровільних засадах. Її зміст та форми визначаються інтересами та запитамі старшокласників і залежать здебільшого від місцевих умов. тому вона може бути переважно суспільно-політичною, освітньою, суспільно-корисною, спортивною чи художньою. Тому виходячи з вище зазначеного, вважаємо, що предметом нашого дослідження є організаційно-методичні умови ефективної підготовки майбутніх учителів до організації різних форм позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників. Для

визначення їх структурних компонентів ми користуємося технологіями системного та міжсистемного аналізу які є цариною синергетичного підходу до аналізу складних педагогічних систем.

Як стверджує В.О.Сластьонін [168], синергетика дозволяє методологічно підсилити модель формування особистості, відійти від маніпулятивної педагогіки, сприяє свободі самовираження та самореалізації особистості старшокласника в освітньому середовищі. На основі синергетичного світогляду ним вибудовано сучасну теоретичну модель формування особистості. Автор, досліджуючи синергетичну парадигму, робить висновок про її внутрішні істотні зв'язки з полісуб'єктною ідеологією дозвіллевого процесу.

Діалектика синергетичного підходу до проектування діяльності, досліджена О.В.Євдотюк [101], передбачає пошук нових методологічних шляхів, що можуть створити інваріантну основу сучасної освітньої парадигми. Модель управління дозвіллевою діяльністю старшокласників на синергетичних засадах лише формується, проте вже існує можливість окреслити її основні компоненти.

По-перше, відкритість освіти і творчий характер навчання та вибору форм дозвілля. Світоглядна інтерпретація ідей синергетики може бути основою відкритого і цілісного сприйняття та усвідомлення світу старшокласниками.

По-друге, розгортання інтеграції різних способів оволодіння старшокласниками світу мистецтва, технологій, філософії, міфології, науки, релігії тощо. Сучасна освіта як засіб засвоєння світу повинна забезпечити поєднання різних способів його сприйняття і тим самим збільшити творчий потенціал старшокласників для вільних і осмислених дій, цілісного відкритого пізнання і усвідомлення дійсності. Інтеграція різних способів освоєння людиною світу до цього часу не знайшла необхідного відображення у сучасній освіті.

По-третє, розвиток і включення до процесу освіти сучасних природничо-наукових, зокрема синергетичних уявлень про відкритість світу, цілісність і взаємозв'язок людини, природи і суспільства; когерентність і нелінійність розвитку; хаос і випадковість як конструктивні начала. Розвиток у такому випадку розуміється не як однолінійний, односпрямований процес, пов'язаний з необхідністю, а як випадковий процес. Людині властива свобода волі, яка полягає у здатності до вибору. Мірою свободи вибору є діапазон

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

допустимих варіантів поведінки, які дозволяються індивіду суспільством [101].

На нашу думку, організація дозвілля може відбуватися тільки з позиції системного підходу і тому вся організація дозвілля може відбуватися за умови сформованої скоординованої соціальними інститутами системи організаційно – методичних умов.

Компонентами цієї системи є: люди (викладачі, методисти, вчителі, педагоги-організатори, керівники гуртків, студенти, учні та інші); інфраструктура (вищі навчальні заклади, загальноосвітні навчальні заклади I-III ступенів, позашкільні заклади, клуби та інші); навчально-виховний процес студентів та учнів, який знаходиться в царині, визначеній державними програмами, планами, педагогічною практикою і творчим підходом.

Позакласна робота є невід'ємною складовою дозвіллевої діяльності старшокласників. Дозвіллезнавство існує як особлива галузь наукового знання, її предметом є дозвілля як самостійний і значимий аспект духовної сфери людської діяльності. Однозначного розуміння поняття дозвілля не існує. Існує декілька підходів до трактування дозвілля. Велике значення в науці надається діяльнісному підходу, оскільки саме завдяки йому повніше розкривається структура і внутрішні механізми дозвілля. З цієї точки зору дозвілля являє собою сукупність різних видів діяльності, якими індивід займається з власної волі: відпочинок, розваги, підвищення майстерності, освіта, участь у житті суспільства тощо. Таким чином, дозвілля – це діяльність, обмежена певним періодом часу.

Дозвілля як складова часового простору (кількісна концепція дозвілля) передбачає розподіл бюджету часу людини на робочий та неробочий. Відповідно до цієї концепції дозвілля ототожнюється з позаробочим часом, вивчається як вільний час людини і набуває характерних ознак вільного часу людини в цілому; розглядається як істотна складова вільного часу, що звільняє людину від усіх побутових, робочих та сімейних обов'язків, має рекреаційне та розважальне наповнення. Відповідно до кількісної концепції, дозвіллеві час використовується людиною з її власного бажання.

Психолого-педагогічні науки розглядають дозвілля як окремих вид життєдіяльності людини. Дозвіллева діяльність відрізняється від інших видів тим, що здійснюється відповідно до потреб індивіда з метою отримання задоволення. З точки зору прибічників діяльнісної

концепції роль дозвілля полягає у відновленні психічних та фізичних сил людини, підвищенні її освітнього та духовного рівня, здійсненні лише тих занять у вільний час, що відповідають потребам та бажанням людини і приносять їй задоволення у процесі самої діяльності.

Дозвілля як психологічний стан людини розглядається крізь емоційне сприйняття людиною дозвіллевих занять. Згідно з цією концепцією, дозвіллевими вважаються лише ті види діяльності, що сприймаються людиною позитивно. Дозвілля є істотною складовою емоційної сфери життя, а тому залежить від якості цього життя, рівня його задоволення, дозвіллевих можливостей та пропозицій, їх доступності.

Інтеграційною вважається концепція цілісного способу життя. Її сутність полягає в тому, що всі сфери людського життя мають дозвіллевий потенціал, тобто можливості для творчості, саморозвитку та самовдосконалення мають різні види людської життєдіяльності (сім'я, навчання, робота, релігія тощо).

Семантико-етимологічний аналіз поняття "дозвілля" найдетальніше здійснюється В.І.Далем, який розглядає дозвілля як „вільний, незайнятий від справ час; вміння, здатність до справи, майстерності, досягнення, можливість, що виявляється людиною у вільний час [61, с. 481]”.

Український педагогічний словник тлумачить дозвілля як „вільний від обов'язкової діяльності час. Використовуючи години дозвілля для читання, займаючись мистецтвом, технікою, дитина розвивається морально, розумово та фізично. Активне розумове дозвілля – важливий засіб збереження та підвищення працездатності, бо саме у вільний час від бездіяльності діти можуть набути поганих звичок [57, с. 100]”. Різко виступав проти невміло організованого вільного часу К.Д.Ушинський: „Якщо людина не знає, що їй робити в години дозвілля, то тоді псується у неї голова і серце, і мораль [187, с. 223]”.

Дозвіллева діяльність має відчутний дефіцит позитивних моральних орієнтирів [15]. Тому дозвіллева діяльність поділяється на культурну і антикультурну, асоціальну, а в гіршому випадку – злочинну. На думку І.В.Петрової, основні розбіжності між цими видами дозвіллевої діяльності полягають у тому, що „культурно-дозвіллева діяльність спрямована на розвиток особистості, створення цінностей, які схвалює суспільство, а антикультурна дозвіллева діяльність, навпаки, спрямована на руйнування особистості. Такого

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

роду діяльність суперечить духовній суті людини і призводить до знищення усього внутрішнього духовного світу особистості [29, с. 3]".

Крім того, лише в культурно-дозвіллевій діяльності є елементи творчості, коли старшокласники із суб'єкта споживання перетворюється на суб'єкт творення. Тобто чим більш самоцінним стає життя особистості, що зводиться не до утилітарних видів діяльності, тим більше підстав говорити про культурне дозвілля.

Однак необхідно визнати, що в наш час у молодіжному середовищі має місце і антикультурне дозвілля. Засоби масової інформації створили у країні перфоманс імідж процвітаючого злочинця, що легко йде життям, рівень його матеріального забезпечення значно вищий за рівень більшої частини населення. І, на жаль, старшокласники вбачають підтвердження цього іміджу у повсякденному житті, коли корупцію і розкрадання бюджетних коштів намагаються декларувати як норму і прагнуть до них, втрачаючи позитивні якості особистості, про що свідчать дані різних соціологічних опитувань. Тому ми вважаємо, що необхідно поступово переносити зусилля молодих людей зі сфери антикультурної в культурно-дозвіллеву діяльність. Саме в процесі культурно-дозвіллевої діяльності формуються позитивні особистісні якості старшокласників і поступово формується внутрішній механізм саморегуляції особистості.

Дозвілля характеризується специфічними ознаками, пріоритетними серед яких слід назвати:

1) *Свободу вибору дозвіллевої діяльності, свободу від обов'язків.* Дозвілля передбачає звільнення людини від тих функцій, що покладають на неї різні соціальні інститути (сім'я, церква, школа, суспільство). Тому в умовах перетворення дозвіллевих занять на складову навчання, роботи, релігійної, політичної чи господарської діяльності, відбуваються суттєві зміни в самій природі дозвілля, навіть якщо ці дозвіллеві заняття задовольняють людину. Дозвілля, що має на меті конкретну соціальну або матеріальну мету, доцільно називати „напівдозвіллям”. Дозвілля має здійснюватись заради самого себе, а не заради якоїсь мети. Дозвілля, яке не має жодної корисної мети, крім задоволення та відпочинку, є „чистим дозвіллям [145, с. 8]”.

2) *Добровільну участь у дозвіллевій діяльності.* Дозвіллева ініціатива виявляється не просто в діяльності, а в діяльності добровільній і свідомій, що співпадає з інтересами та уподобаннями людини. „Якщо у побутових, і особливо в трудових заняттях ритм та

темپ діяльності, як правило, визначаються зовнішніми чинниками, то тут вони повністю залежать від внутрішнього спрямування та бажань людини. Такий високий рівень свободи та самореалізації є воістину ідеальним і в сучасних умовах може мати місце лише у сфері вільного часу [173, с. 13]". Тому дозвіллева діяльність залежить переважно не від зовнішніх, а від внутрішніх потреб та мотивів людини.

3) *Бажання отримати радість та задоволення.* Фундаментальними ознаками дозвілля вважаються отримання задоволення, розваги та відпочинок, урізноманітнення життя. „Ця винагорода може вимагати боротьби з конкурентом або з власним „Я“, самодисципліни, зусиль, причому досить значних, на удосконалення своєї діяльності або отримання мудрості, але і ця дисципліна, і ці умови обираються добровільно в очікуванні задоволення, яке є безкорисним, тобто не має практичної значимості [84, с. 14]". Відпочинок, розваги та розвиток особистості є пріоритетними функціями дозвілля. Людина обирає конкретний вид дозвіллевої діяльності з різних причин: прагне набути нового досвіду, поспілкуватися з друзями, відпочити від роботи, поглибити свої знання, принести користь суспільству, зміцнити здоров'я, розвинути вміння та здібності. Та в будь-якому випадку вона бажає отримати задоволення від обраного виду дозвілля.

Як зазначає російський вчений Ю.А.Стрельцов, „Основним стимулятором тут найчастіше є задоволення від вільної реалізації функціональних можливостей - фізичних, інтелектуальних, емоційних... Навіть чітко фіксований результат важливий не сам по собі, а як умова і засіб продуктивного прояву певних здібностей [173, с. 22]".

Характерною передумовою участі людей у дозвіллевій діяльності є їх нова ідентичність, нова дозвіллева роль. Дозвіллевій ролі змінюють реальні життєві ситуації, способи поведінки та людські стосунки. Тут необхідно вказати на таку можливість дозвілля, як його змінюваність: дозвіллевій стилі та орієнтації, дозвіллевій ролі змінюються протягом усього життя людини.

4) *Компенсаційність дозвілля.* Компенсаційна ознака дозвілля виявляється у самоствердженні та реалізації тих творчих потенцій людини, які не можуть розкритись у професійно-трудовій, суспільній, освітній, сімейній сферах.

Дозвілля має свої обсяги та структурне наповнення. Структура дозвілля охоплює споживання культурних цінностей, спілкування,

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

творчі заняття, рекреаційні та оздоровчі заходи, суспільно-корисну роботу, самоосвіту, пасивний відпочинок, асоціативні прояви [145].

Схематично структуру дозвілля представлено на рис.1.1.

Рис. 1.1. Схема структури дозвілля

Основними недоліками структури дозвілля є низька культура вільного часу людини (нерозвиненість у людини дозвілльєвих запитів, смаків, потреб, невміння організувати свою дозвілльєву діяльність, використати наявні можливості тощо); відсутність у суспільстві необхідних об'єктивних умов для якомога кращого використання людьми свого вільного часу. Вирішення зазначених проблем полягає у „взаєморозвитку особистості та дозвілля, яке може забезпечити творчість як елемент, що міцно пов'язує процес життєдіяльності людини з процесом її самореалізації [150, с. 445]”.

М.А.Аріарським [11] було виявлено та проаналізовано близько п'ятисот форм дозвілля, що включають в себе:

- активну рекреацію (непрофесійний спорт, прогулянки та інші форми спілкування з природою, спортивні й інтелектуальні ігри, розведення квітів, прогулянки із собаками тощо);
- товариське спілкування, розваги, свята, відвідування спортивних змагань, ресторанів, танцювальних залів, клубів тощо;
- індивідуальне використання цінностей культури (читання, прослу-ховування радіопередач, музичних записів, перегляд телепрограм, сприймання комп'ютерної інформації тощо);
- використання духовних цінностей публічно-видовищного характеру (кіно, театр, філармонія, естрада, цирк, музей, виставка,

лекторій, планетарій, зоопарк, ботанічний сад тощо);

– пізнавальний, спортивно-оздоровчий туризм, участь у клубних об'єднаннях, спортивних секціях та інших формах колективного дозвілля;

– любительська творчість (спів, музичення, художня самодіяльність, колекціонування, моделювання, конструювання, ремесло тощо).

Критеріями класифікації форм дозвілля можна вважати:

– ступінь стійкості виховного впливу (епізодичні та стабільні форми дозвілля);

– участь у культурно-дозвіллевій діяльності (індивідуальні, групові, масові форми дозвілля);

– специфіка суб'єкта організації дозвілля (форми діяльності клубу, парку культури, бібліотеки, театральньо-видовищних, спортивно-оздоровчих, розважально-ігрових та інших закладів);

– особливості об'єкта культурно-дозвіллевого впливу (діти, молодь, пенсіонери тощо);

– повнота функцій, що реалізуються в дозвіллевій діяльності (монофункційних, діафункційних, комплексних).

Ми згодні з І.В.Петровою [145], яка вважає, що дозвіллева діяльність ґрунтується на принципах, основу яких складають теоретичні, соціальні, культурні, політичні та організаційні засади (рис.1.2).

Рис. 1.2. Принципи дозвілля

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Системність – це цілеспрямована системна організація дозвіллевої діяльності з метою раціонального використання вільного часу, розвитку соціальної активності та індивідуальної ініціативи людини, відволікання її від асоціальної поведінки.

Добровільність – це певна незалежність дозвілля, відсутність регламентації з боку держави та інших структур, вільний вибір людиною дозвіллевих занять.

Доступність та якість дозвіллевих послуг – це задоволення потреб і запитів клієнтів дозвіллевого закладу, систематичне вивчення їхніх бажань, прогнозування розвитку дозвіллевої сфери.

Відповідність дозвіллевих послуг місцевим умовам: соціально-демографічним, економічним, культурно-освітнім, політичним, практичній діяльності людини.

Однак провідним у дозвіллевій діяльності вважається принцип інтересу, що передбачає врахування інтересів особистості, сприяє не лише їх задоволенню, а й пробудженню нових потреб і запитів, формує нові духовні цінності. Принцип інтересу передбачає відповідність дозвіллевого заняття нахилам та уподобанням особистості. Принцип та функції дозвіллевої діяльності постійно змінюються, що пояснюється змінами та розвитком суспільного життя [145].

Похідними дозвіллевої діяльності є функції дозвілля: психологічна, соціальна, терапевтична та економічна.

Психологічна функція дозвілля, у свою чергу, розподіляється на три підфункції: розвага, розвиток особистості та відпочинок. Відпочинок, за узагальненою думкою сучасних теоретиків дозвілля, вважається головною складовою сучасного дозвілля, оскільки за останні десятиріччя значно зросло нервово-психологічне навантаження у процесі праці, професійного та ділового спілкування, телекомунікацій, користування транспортними засобами. Відпочинок дає можливість розрядки, спокою і незалежності від різних обов'язків. Розвага поширює і доповнює відпочинок, надає йому більш динамічного змісту, стає джерелом миттєвого забуття туги, занурення в гру, що розглядається як важлива складова розваги, набуває значення основної функції дозвілля, і це сприяє встановленню міжособистісних стосунків незалежно від соціального статусу індивіда. Про це, зокрема, свідчить процес демократизації традиційних елітарних видів

дозвілля. З іншого боку, гра в своєму розмаїтті стає дедалі впливовішим чинником у закладах дошкільної підготовки та позашкільної діяльності – традиційних та особливо в інноваційних, де виступає як складова розвивального навчання.

Наступною функцією дозвілля є функція особистісного розвитку. Вона передбачає не лише орієнтацію людини на інтелектуальний, художній та фізичний розвиток у вільний час, а й наявність цілком свідомої потреби в цьому розвитку. В сучасних умовах реалізація цієї функції відбувається в декількох напрямках:

- у культурно-просвітніх установах – клубах, культурно-просвітніх центрах, будинках культури чи дитячої та юнацької творчості, бібліотеках, музеях та парках – шляхом оновлення форм і технологій діяльності;

- у межах додаткового (факультативного) компонента навчальних планів традиційних освітніх закладів – на заняттях гуртків, студій, спортивних секцій;

- у програмах інноваційних освітніх закладів, де спостерігаються суттєві зміни щодо змісту і форм організації навчально-виховного процесу, до того ж досить часто долається традиційний розподіл на „навчальну” та „позанавчальну” діяльність, оскільки йдеться про створення оптимальних умов, орієнтованих на розвиток кожної особистості, який не може відбуватися тільки в чітко окреслених часових і просторових межах, оскільки має тривати постійно.

Щодо терапевтичної функції дозвілля, то якщо спочатку її розглядали як об'єднання психологічних функцій: відпочинку (розрядки) і розваги, що надають можливості людині підтримувати оптимальний психофізіологічний стан, то сьогодні звертається увага на рекреаційно-оздоровчий та реабілітаційний компоненти цієї функції.

І, зрештою, ми звертаємось ще до однієї, але конче важливої функції дозвілля старшокласників – економічної. Вона сформувалась під впливом соціально-економічних зрушень, які в Україні у другій половині ХХ-го століття вплинули на всі сфери людської життєдіяльності, не оминувши й феномен дозвілля підлітків. Йдеться про інтенсивний розвиток процесу скорочення робочого і зростання обсягу вільного часу, створення сучасної індустрії дозвілля, що призвело до масового споживання дозвілля й довело його

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

економічну прибутковість. Втратили силу популярні раніше положення про працю і дозвілля як взаємовиключні сфери людської життєдіяльності, уявлення про непродуктивність дозвілля в економічному сенсі. Внаслідок означених факторів індустрія дозвілля (за прибутками) міцно увійшла до першої десятки найприбутковіших галузей економіки.

Аналіз сукупного досвіду культурно-дозвіллевої діяльності дозволив М.А.Аріарському [11] виділити рекреативну і розвиваючу функції дозвілля, а в межах останньої – підфункції:

- залучення індивіда до процесу безперервної освіти; залучення людей до різних форм любительської творчості;
- забезпечення особистісно неформального спілкування;
- компенсаторну підфункцію (самореалізацію творчих потенцій люди-ни, які не вдається виявити у професійно-трудовій чи в інших першочергово детермінованих сферах життєдіяльності).

І.В.Петрова [145] дещо розширює поле функцій. Схематично це відображено на рис.1.3.

Рекреаційна функція спрямована на зняття виробничої перевтоми, психологічної перенапруги, відтворення фізичних, інтелектуальних, емоційних сил людини; на зміцнення здоров'я шляхом здійснення дозвіллевим об'єднанням ігрових, оздоровчих, розважальних, спортивних, туристично-екскурсійних програм, проведення вечорів відпочинку, видовищних заходів, театралізованих вистав, масових свят. Рекреаційна функція є однією з провідних у сучасних дозвіллевих закладах, її мета – сприяти відпочинку, неформальному спілкуванню. Рекреаційний потенціал дозвіллевих закладів реалізується завдяки змінюваності видів дозвіллевої діяльності, спілкуванню з іншими, змаганням, мистецтву, фізичним навантаженням, інтелектуальним програмам. Рекреаційна функція яскраво виявляється у таких формах роботи, як концерти, художні видовища, спортивні змагання, художня творчість, аматорські об'єднання, свята, туристичні заходи. На відміну від вітчизняних вчених, які розглядають рекреаційну функцію дозвілля як другорядну, зарубіжних надають особливого значення. Вважається, що в рекреаційних дозвіллевих заходах рекреації відбивається сутність та особливості вільного часу. Разом з тим слід підкреслити, що досить часто, особливо в американській моделі дозвілля, рекреаційний компонент переважає, витісняючи дозвіллеві заняття, спрямовані на культурний та творчий розвиток людини.

Рис. 1.3. Функції дозвілля

Комунікативна функція дозволяє розширити можливості для спілкування, подолання самотності, пошуку нових друзів. Вона яскраво виявляється в таких формах дозвілля, як диспути, дискусії, вечори відпочинку, конференції, конкурсні та розважальні програми, просвітницькі акції тощо. При цьому сила дозвіллевого об'єднання полягає не в безпосередньому впливі на людину, повідомленні їй певної інформації (телебачення, до речі, таких можливостей має значно більше), а в тому, що на дозвіллі людина має можливість різноманітно діяти самостійно. Інформаційне спілкування передбачає обмін думками, задоволення естетичних та пізнавальних потреб; в емоційному спілкуванні на першому плані – задоволення потреб у співчутті, співпереживанні, взаєморозумінні, дружній підтримці. Емоційне спілкування протікає в нерегламентованих формах і не потребує додаткових зусиль та витрат.

Соціальна функція дозволяє сприяє тому, щоб кожна особистість мала власну гідність, могла знайти зміст власного існування, сприяє інтеграції людини до суспільства, задовольняє можливість само ідентифікації, дозволяє відчути свою приналежність до певної спільноти. Вона поєднує в собі, на нашу думку, функції адаптації,

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

соціалізація, психологічної профілактики і пов'язана з соціально-культурними, рекреаційними, дозвіллевими проектами для інвалідів, осіб похилого віку, представників, етноменшин, „важких” підлітків. Ця функція набуває особливого значення на сучасному етапі, коли людина соціально розчарована, емоційно загублена, духовно принижена, не вірить у майбутнє, цинічна по відношенню до минулого, прагматична у своєму підході до сьогодення, втрачає повагу до моральних цінностей та норм.

Творча функція спрямована на створення умов для вияву й розвитку творчого потенціалу особистості за межами професійно-трудової та сімейно-побутової діяльності шляхом участі у виставках, творчих вечорах, різноманітних гуртках, у роботі майстерень, літературних, музичних, народознавчих віталень, художніх салонів. Творча функція дозвілля забезпечує не просто відпочинок та розваги людини, а й самоудосконалення у вільний час. Маючи різноманітні інтереси, людина прагне визнання своїх здібностей та умінь на дозвіллі. Це особливо важливо, коли людина засобами дозвілля намагається компенсувати невдоволення або не визнання в інших сферах діяльності. Творча функція яскраво виявляється в таких формах дозвілля, як виставки, ділові ігри, конкурси, фестивалі, бесіди, самодіяльні концерти, туристичні походи, технічні гуртки, прикладна творчість.

У своїй *пізнавальній функції* дозвілля постає складовим компонентом неперервної освіти, підкреслюючи важливість самовдосконалення й самоосвіти, духовного збагачення особистості. Пізнавальна функція дозволяє задовольнити потреби в додатковій інформації, в поширенні та набутті нових знань.

Активна пізнавальна діяльність є важливою необхідною передумовою соціально-культурного формування особистості. Однак процес розвитку особистості буде інтенсивнішим, якщо пізнавальна функція дозвілля поєднуватиметься з цілісно-орієнтаційною. У цьому випадку сприйняття нових подій, фактів, процесів, органічно пов'язується з оцінкою тієї інформації, яку отримала людина.

Ціннісно-орієнтаційна функція полягає у формуванні системи ціннісних уявлень та орієнтацій особистості, мотивів, ідеалів, переконань, життєвої позиції і виявляється у ставленні індивіда до навколишнього середовища, до інших людей, до самого себе.

Сприймаючи певні події, факти, предмети, наукові концепції, поведінку інших людей, навколишній світ, людина завжди оцінює та формує певне ставлення до них. Ціннісно-орієнтаційна функція завжди спрямована на формування у людини певних світоглядних, моральних, естетичних, політичних, соціальних суджень та поглядів. Ефективність цього формування зростає, якщо воно здійснюється цілеспрямовано й систематично. Тому ця функція тісно пов'язана з функцією виховання.

Виховна функція дозвілля має специфічні особливості, що полягають у добровільному включенні людини до дозвілєвої діяльності і виявляється в цілеспрямованому розвитку особистісних потенціалів (пізнавального, ціннісно-орієнтаційного, творчого, комунікативного).

У найзагальнішому вигляді можна виділити такі функції дозвілля: як розвиваюча, рекреаційна і розважальна. Аспект вивчення і організації дозвілля може бути визнаний пріоритетом будь-якої із вказаних функцій. В аспекті педагогіки дозвілля акцентується увага на розвиваючій функції. Її предметом є виховання та освіта у процесі розважальної і рекреаційної діяльності. Останні необхідно використовувати у предметі педагогіки дозвілля як необхідні умови дозвілєвої діяльності, тоді як у шкільній педагогіці вони розглядаються через призму ефективності навчання у школі.

Рекреаційна дозвілєва діяльність своєю метою має зняття будь-яких фізичних і розумових перевантажень, а також фізичний розвиток; до неї відносять прогулянки, заняття фізкультурою і спортом, туризм. У практиці сьогодення ці завдання реалізуються дозвілєвими закладами – клубами, секціями, гуртками – та навчальними закладами – ліцеями і гімназіями, що пропонують не лише аналогічні форми фізичного вдосконалення, але й залучають до цього батьків, сприяючи організованому сімейному дозвіллю та особистісній соціалізації. До того ж, саме в напрямі фізичного дозвілля простежується динаміка створення таких форм, як школа-клуб, школа-культурно-просвітницький центр, де фізичне вдосконалення відбувається за принципами природовідповідності та культуровідповідності – тобто водночас із реалізацією завдань екологічного виховання та пізнання культурних традицій, звичаїв, досвіду.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Педагогічні завдання реалізуються з урахуванням інших функцій (розважальної, відпочинку тощо) і не підкреслюються без зайвої потреби. Адже члени будь-якого дозвіллевого об'єднання відвідують його не для того, щоб їх виховували, а для задоволення власних творчих інтересів, потреб у культурному спілкуванні, цікавому відпочинку. Тому завдання, програми, регламент роботи кожна дозвіллева організація виробляє самостійно, залежно від специфіки своєї діяльності, складу учасників, їх кількості. Вона реалізує виховну функцію з урахуванням соціально-психологічних особливостей своїх членів, їх запитів та інтересів. Тому й процес виховання особистості має латентний характер і органічно накладається на процес самовиховання. У протилежному випадку адміністративне нав'язування дозвіллевих заходів, заорганізованість, перебільшена регламентація призводять до відчуження людини від інституційованих дозвіллевих об'єднань.

Визначення основних функцій дозвілля дозволяє правильно окреслити головні напрями дозвіллевої діяльності, конкретизувати її завдання, піднести соціальну значимість. Сукупність функцій відбиває основний зміст дозвілля, сутність видів дозвіллевої діяльності [145].

В дослідженнях М.А.Аріарського [11] було розкрито зміст і структуру процесу забезпечення культури дозвілля, що включає в себе формування:

- усвідомленої необхідності раціонально використовувати свій вільний час;
- активний потяг духовно насичувати та інтенсивно будувати власне дозвілля;
- вмінь і навичок планувати та організовувати вільний час.

Культура дозвілля як здатність особистості до вироблення якісно нового, власного підходу, задумів і рішень щодо організації свого вільного часу являє собою своєрідний напрям думок зі створення нових, індивідуалізованих способів дії у сфері дозвілля. Як результат педагогічного впливу і самовиховання культура дозвілля є сумою одночасно діючих інтелектуальних, емоційних і вольових факторів організатора вільного часу і об'єкта його впливу, який послідовно перетворюється на суб'єкт соціально-культурної творчості.

У зв'язку із цим культуру дозвілля можна визначити як складну якість особистості, що характеризується сукупністю прояву самостійності думки і дії, функціональної та інтелектуальної активності, творчих піднесень задля прогресивного процесу відпочинку та подальшого саморозвитку, продуктивного впливу на оточуючих.

Можливість вияву особистістю культури дозвілля визначається не лише об'єктивно (завдяки соціальним умовам), але й за допомогою сукупності суб'єктивних факторів:

- розвинених структурних компонентів культури вільного дозвілля;
- наявності основ спеціальних знань та вмінь в обраній галузі культурно-дозвілдової діяльності;
- творчій настанові на певний вид відпочинку.

Розвиток науки і соціальної практики дозволили утвердити в суспільній свідомості розуміння культури дозвілля як інтегральної якості особистості, що відображає потребу і вміння конструктивно використовувати свій вільний час, що реалізується в активному відпочинку, задоволенні і постійному піднесенні духовних потреб шляхом репродуктивної і творчої діяльності щодо освоєння культурної спадщини людства, щодо створення культурних цінностей і розвитку своїх сутнісних сил.

М.А.Аріарський [11] обґрунтував програму формування духовних інтересів різних груп населення і способів їх реалізації у сфері дозвілля в умовах повсякденного, недільного і канікулярно-відпусного вільного часу, засновану на поетапному переході від пасивних і ситуативних до активних і стабільних форм вільного дозвілля на рівнях:

- репродуктивному, коли дозвілля будується на відомих зразках;
- пошуково-творчому, коли особистість вносить у дозвілля елементи індивідуалізації його форм і змісту;
- творчо-створювальному, що забезпечує всебічне розкриття індивідуальності.

Показником ефективності цієї програми є „коєфіцієнт інтенсивності засвоєного вільного часу“, що відображає взаємозв'язок духовного доповнення дозвілля і рівня оволодіння вміннями та навичками його організації. Це виявляється у здатності особистості:

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

- планувати своє дозвілля;
- використовувати естетичний та оздоровчий потенціал природного середовища;
- здійснювати інтелектуально насичене спілкування в колі сім'ї, друзів, у клубному об'єднанні чи іншій соціальній спільноті;
- ефективно використовувати можливості читання, вибіркового пере-гляду телепрограм та інших форм індивідуального використання цінностей культури;
- реалізовувати свої здібності і дарування в різних галузях художньої, технічної та прикладної творчості [11, с. 38]”.

Д.І.Половения [150] розглядає вільний час як сукупність конкретних видів діяльності, спрямованих на відновлення фізичних сил і розвиток здібностей індивіда, і як вільну самоцільну діяльність. Обидва визначення відбивають різні сторони явища, хоча і пов'язані між собою. Весь вільний час прийнято поділяти на дві частини: час дозвілля і час активної діяльності. Дозвілля розглядається як сукупність занять, які виконують функцію відновлення фізичних і психічних сил людини. Воно містить у собі заняття, пов'язані зі споживанням культурних цінностей індивідуального, колективно-видовищного чи публічно-видовищного характеру, а також заняття, пов'язані з відпочинком і розвагами, у тому числі – фізично активний і пасивний відпочинок, спілкування, розвагу в компанії, байдикування, прогулянки, випадкові заняття без цілей, бажань і потреб [150].

Час активної діяльності – це сукупність занять, у процесі яких відбувається удосконалювання і розвиток особистості (соціально-культурна і науково-технічна творчість, суспільно-політична діяльність, навчання і самоосвіта, не пов'язані з професією; заняття фізкультурою і спортом у секціях, туризм, аматорська праця, а також виховання дітей, яке виходить за межі обов'язкового догляду).

Вільний час виконує такі функції: рекреаційну, духовного та фізичного розвитку особистості, самореалізації людини. Рекреаційна функція має на меті відновлення духовних, фізичних, психологічних сил людини; функція духовного та фізичного розвитку полягає у розвитку особистісних якостей індивіда та задоволенні його культурних, соціальних, духовних потреб; функція самореалізації особистості має на меті творче удосконалення людини [150].

У соціології вільного часу актуалізується питання його регулювання й організації. Регулювання дозвілля – потреба будь-якого

соціуму, а значить, і загальнолюдська потреба. Вона посідає одне з головних місць у теорії дозвілля і має надзвичайну цінність.

Регулювання організації вільного часу має об'єктивний характер, є складовою частиною організації життя суспільства і людини. Але якщо завдання регулювання й організації робочого часу порівняно широко розглядається в науковій літературі, то проблеми регулювання та організації вільного часу порівняно нові.

Регулювання вільного часу можна визначити як процес цілеспрямованого впливу на нього з метою розширення меж, створення умов для вдосконалення його структури і змісту відповідно до постійно зростаючих виробничо-технічних і соціальних вимог, що ставляться до людини. Регулювання вільного часу повинно бути обґрунтованим, воно має враховувати наявні ресурси і реальні можливості, ґрунтуватися на принципах диференційованості, послідовності, спадкоємності та безперервності регулювання, скоординованості, всебічності, планомірності тощо.

У найзагальнішому вигляді процес регулювання вільного часу починається з визначення завдань і завершується досягненням передбачуваного результату. Цьому циклу притаманні: вироблення цілі; складання програм дій; безпосереднє здійснення наміченого; контроль за виконанням; коригування програми дій згідно з обстановкою. При цьому слід розрізняти вільний час, що регулюється суспільством (соціальними інститутами) і особистістю (саморегулювання). Методологічною основою такого поділу є два взаємопов'язані критерії: форма організації вільного часу і характер самої діяльності у вільний час.

Суспільне регулювання і саморегулювання розглядаються В.Й.Бочелюком та В.В.Бочелюком як „дві сторони впливу на вільний час, єдність яких утворює „механізм” взаємозв'язку суспільства й особи [29, с. 8]”. Межі суспільного регулювання вільного часу визначаються діалектикою суспільної необхідності і можливостями становлення соціально значущих видів діяльності у вільний час. Суспільне регулювання використання вільного часу особи – це переважно забезпечення об'єктивних умов для прояву активності людини, знаходження оптимальних форм впливу на нього, цілеспрямоване формування потреб, інтересів, ціннісних установок особи. Здійснити суспільне регулювання вільного часу можна через систему взаємодіючих певним чином соціально-економічних, правових, нормативно-ціннісних та ідейно-виховних засобів [29].

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Загальний напрям використання вільного часу задається соціальним середовищем, а якісний зміст його залежить від самої людини. Активність, яку виявляє особа у вільний час, може бути поділена на два види: перший (наприклад, навчання без відриву від виробництва, суспільно-політична діяльність, регулярні заняття в технічних, художніх колективах, гуртках, спортивних секціях) може бути підданий значному і безпосередньому впливу суспільства; другий (наприклад, самоосвіта, індивідуальна творчість, заняття фізкультурою, спілкування тощо) менше піддається безпосередньому суспільному впливу або ж не піддається зовсім.

У сучасній соціально-психологічній літературі виділяються три рівні регулювання вільного часу:

1) адміністративний, або авторитарний, тобто такий, який ґрунтується на примусі, зовнішньому авторитеті, нав'язаний людині ззовні, навіть якщо бажання або інтереси людини суперечать тому, чого від нього вимагають;

2) стимулюючий, при якому ззовні нав'язана людині діяльність (поведінка) поєднується з частковим використанням її інтересів, але коли діяльність (поведінка), яка вимагається, ще не стала для людини її внутрішнім переконанням, потребою. Це свого роду „соціальний контроль”, який використовує всі важелі впливу на регулювання діяльності людини у вільний час;

3) мотиваційний, сутність якого полягає в тому, щоб регулювати використання вільного часу через внутрішні інтереси і переконання особи. Усі ці рівні взаємопов'язані, вони рідко виступають у чистому вигляді. Співвідношення між ними залежить від конкретних умов, „ситуації регулювання”. Природно, найбільш прийнятним є третій рівень регулювання.

Пріоритетне становище саморегулювання вільного часу порівняно з суспільним регулюванням зумовлене насамперед процесом демократизації і гуманізації способу життя людей, зростанням ролі вільного часу як ресурсу, умовами розвитку особи. Людина розглядається нами не як якийсь епіцентр, навколо якого вільно й довільно розміщуються минуле, сучасне і майбутнє, а як суб'єкт свого життя та його організації, що передбачає регулювання та організацію вільного часу самою людиною.

Саморегулювання вільного часу слід розглядати як властивість особи, як показник її зрілості, потенціалу її розвитку, сформованої

здібності до організації свого біографічного часу. На саморегулювання вільного часу впливає ціла система факторів. Серед них реальна поведінка людини, усвідомлення нею сенсу власного життя, соціальна активність особи, її потреби та інтереси, соціальні орієнтації, сприйняття вільного часу як цінності, почуття відповідальності, рівень загальної культури, стан здоров'я, адекватне визначення (оцінка) особою своїх можливостей тощо. Саморегулювання вільного часу може набирати оптимального або неоптимального характеру. Це залежить від здібностей особи несуперечливо поєднувати всі рівні регуляції дозвільної і більш піднесеної діяльності. Якщо певні види діяльності є життєво значущими, регуляція вільного часу не потребує тих вольових зусиль, які необхідні при низькій значущості діяльності.

Дослідники В.В.Крижко, В.Д.Симоненко зазначають, що назріла проблема самоменеджменту вільного часу (розробка певних прийомів та методів (технологій) індивідуального освоєння вільного часу, його організації) [102]. У системі самоменеджменту вільного часу певне значення має впровадження людиною планування використання свого вільного часу. Планування реального (хронологічного) часу своїх дій на майбутнє є стратегією активного перетворення вільного часу в умову свого розвитку, реалізації своїх життєвих цілей.

Певні види людської діяльності можуть здійснюватися з різним ступенем інтенсивності. На підставі параметрів активності особи, а також деяких її загальних характеристик можна виділити чотири типи саморегуляції вільного часу:

1) творчо-перетворювальний тип, коли людина тривалий час здійснює регуляцію свого вільного часу, пов'язуючи його з виконанням важливих життєвих планів;

2) споглядально-продовжений тип, коли людина пасивно ставиться до свого вільного часу, у неї немає чіткого його регулювання;

3) функціонально-діючий тип, коли людина активно організовує свій вільний час лише в окремі періоди своєї життєдіяльності або лише в здійсненні окремих видів діяльності;

4) стихійно-буденний тип, коли людина знаходиться в полоні стихії часу, не спроможна організувати послідовність дозвільної і більш піднесеної діяльності, пасивна в регуляції свого вільного часу [102].

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Безумовно, ця типологія досить умовна і потребує подальшої розробки та уточнення. Але вона свідчить, що для одних людей проблема вільного часу – усвідомлена життєва проблема, а для інших її просто не існує.

За способами використання вільного часу людей можна розподілити на кілька типів, зазначаючи, що жоден з них у „чистому” вигляді не існує. „Перший тип представлений людьми, які прагнуть у вільний час максимально задовольнити свої духовні потреби в творчості. Другий – пов’язаний з пошуком у вільний час, насамперед розваг. Третій тип репрезентують люди, які віддають значну частину часу своєму будинку, родині, дітям. До четвертого належать люди, які основну частину вільного часу присвячують спорту. Представників п’ятого типу можна назвати активістами. Майже весь вільний час вони віддають громадській роботі. Представники шостого типу присвячують його насамперед придбанню матеріальних благ. Сьомий тип об’єднує людей, діяльність яких має відверто виражений антигромадський характер. І, зрештою, восьмий тип представляють люди, які розглядають вільний час як втечу від життя [29, с. 58-61]”.

С.Н.Іконнікова виділила типи особистостей у залежності від ставлення людини до вільного часу [80].

1. Раціонально діяльний, організований, для якого характерне прагнення до максимально корисного використання свого часу. Люди цього типу заздалегідь планують, коли і чим будуть займатися.

2. Діяльний, активний, інтереси якого зосереджені на одному захопленні. Це натури емоційні, вражають інших своєю відданістю улюбленому заняттю.

3. Працівник-ентузіаст, який має дуже мало дозвілля чи практично позбавлений його. Вільний час він присвячує основній професії, палко, із захопленням ставиться до роботи, якій віддає вихідні й навіть відпустку. Це переважно люди серед творчих професій. Оточуючі їх поважають, цінують за захоплення справою, але відсутність розрядки, невміння переключитися на інші види занять призводить до нервово-психічних перевантажень, стресів і втрати здоров’я.

4. Формулою дозвілля людей цього типу стали „ТТК” – телевізор, тахта, каші.

5. Люди, які проводять своє дозвілля в компанії друзів і знайомих. Вони найбільше цінують спілкування, розмови, спільні прогулянки, виїзди за місто, із задоволенням відвідують дискотеки, атракціони, люблять різні ігри. Залишаючись на самоті, нудьгують, ледарюють, надають перевагу будь-якій пропозиції щодо проведення часу.

6. Байдикування. Не мають жодних глибоких інтересів, часто агресивні.

Існують й інші класифікації типів використання вільного часу (наприклад, класифікація В.М.Піча [107]). Д.Берд вважає, що дозвілля необхідно розглядати як „цілісну активність, що можна розрізнити за психологічними, освітніми, соціальними, рекреаційними, фізіологічними та естетичними компонентами. Залежно від того, який параметр дозвілля переважає, такого характеру набуває й конкретне дозвіллеве заняття [145, с. 7-10]”.

Отже, вивчення вільного часу за допомогою кількісних методів дає уявлення лише про його структуру, а повне уявлення про вільний час – комплексне вивчення його структури і змісту. Це має велике значення в науковому й практичному планах, оскільки дає можливість виробити науково обґрунтовану методику раціонального використання вільного часу.

Концепція раціональної організації дозвілля виходить з принципу безпосереднього впливу на особистість, групу чи іншу соціальну спільність шляхом створення сприятливих умов для:

- задоволення, педагогічно доцільної корекції і подальшого розвитку психофізіологічних, комунікативних, пізнавальних та естетичних потреб;
- стимулювання соціально значущих мотивів культурно-дозвіллевої діяльності;
- формування та розвитку вмінь і навичок раціонально будувати власне дозвілля;
- самовираження і самоствердження особистості у сфері вільного часу.

Таким чином, раціональне використання вільного часу – це об'єднання видів занять, їх активних і пасивних форм, що ефективно впливають на особистість, розвиток її сутності, фізичних, емоційної, інтелектуальної сфер її життєдіяльності.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Раціональне використання вільного часу – це сукупність занять, спрямованих на формування суспільно корисних установок особистості, її всебічний розвиток. Це затрати часу на самоосвіту, суспільну роботу, заняття фізкультурою і спортом, художньою і технічною творчістю, відпочинок і розваги.

Нераціональний розподіл вільного часу – це дії у вільний час, які не сприяють, а протидіють вихованню в людини моральних цінностей, призводять до деградації особистості або є безпосереднім порушенням громадських правил.

До факторів, які регулюють вільний час, належать матеріальні (мережа закладів дозвілля: стадіони, кінотеатри, театри, концертні зали, а також прибутки населення), організаційні (мережа закладів, покликаних обслуговувати дозвілля, методи роботи) та особисті (рівень освіти і культури, навички, ціннісні орієнтації, установки тощо). Єдність цих факторів і складає систему контролю та регулювання вільного часу.

Тому важливо знати фактори, які сприяють раціональному використанню вільного часу. Перший і, безумовно, найважливіший – наявність достатньої його кількості. Адже розвиток культурних потреб старшокласників, зростання нервових перевантажень актуалізують потреби збільшення кількості вільного часу. Другий фактор, що впливає на використання вільного часу, – віддаленість житла не тільки від місця роботи, а й від установ культурного і спортивного призначення. Це збільшує час на переїзди і значно зменшує фонд вільного часу. Третій фактор пов'язаний із соціально-психологічними особливостями старшокласників, їх суб'єктивною готовністю до проведення вільного часу, уміння поєднувати активні й пасивні форми споживання духовних цінностей, прагнення до спілкування тощо. Важливе значення при цьому має сприйняття старшокласниками вільного часу як реальної соціальної цінності. Вивчення особливостей цих факторів і соціальних механізмів їх дії на функції, структуру і зміст вільного часу визначає основні напрями і методи його дослідження.

Таким чином, регулювання вільного часу – це не насильство над особистістю, не дріб'язкова регламентація її поведінки. Це насамперед визначення об'єктивних умов з метою їх оптимального використання для розвитку особистості.

Проблема регулювання вільного часу сучасних старшокласників може бути вирішена двома шляхами:

1) удосконалюванням і координацією всіх сфер громадського життя, суспільних служб, поліпшення системи зв'язку, транспорту, комунально-побутового обслуговування;

2) розширенням особистої волі і відповідальності у використанні вільного часу, підвищенням рівня індивідуально-особистісної культури, розвитком вміння розпоряджатися власним особистим часом.

Ми розглядаємо проблему раціоналізації діяльності у дозвіллі як максимальне використання ресурсів організму та психіки відповідно до природних ритмів життєдіяльності.

У процесі дослідження враховувалося те, що вільний час старшокласників має певну специфіку. Передусім їх правове становище суттєво впливає на структуру та зміст вільного часу (заборона відвідувати окремі кінофільми, обмеження продажу тютюну та алкогольних напоїв, особливе регламентування часу перебування у громадських місцях тощо). Особливістю вільного часу старшокласників є й те, що він знаходиться під контролем сім'ї, школи, громадських служб і спрямовується ними [109].

Зважаючи на те, що дозвілля старшокласників має дієвий характер, необхідно розглянути поняття дозвіллевої діяльності, яке у різних наукових працях та концепціях визначається по-різному: то як „певний спосіб виявлення суспільних відносин, форма функціонування і розвитку суспільства, способу життєдіяльності самої людини, її індивідуального самоствердження та спілкування, усвідомлення свого буття у часовому континіумі – минулому, сьогоденні та майбутньому [69, с. 7]”; то як процес активного засвоєння особистістю суспільних та виробничих відносин, що залежить від інтересів і потреб її політичного, культурного та морального розвитку у сфері промисловості та дозвілля; то як „підсистема духовного та культурного життя суспільства, що поєднує в собі соціальні інститути, які забезпечують розповсюдження та активне творче засвоєння культурних цінностей з метою формування творчої особистості [122, с. 21]”.

І.В.Каташинська [82] простежує реалізацію освітніх послуг в сучасних різновидах дозвіллевої діяльності: фізичному, практичному, культурному і соціальному.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Практична дозвіллева діяльність орієнтована на всі види практичної діяльності, при цьому вона не втрачає співвіднесення з дозвіллям. Ця діяльність допускає вільний вибір, спричинений особистісними схильностями та здібностями – створення різного роду виробів прикладного, побутового, декоративного призначення, садівництво, квітникарство, будівельні роботи тощо.

Культурно-дозвіллева діяльність спрямована на орієнтацію та наближення людей до естетичних, духовних і пізнавальних цінностей і відіграє важливу роль в інтелектуальному розвитку особистості. Саме у сфері культурного дозвілля найбільш виразно виявляється соціальна відмінність між окремими верствами населення.

Позакласна дозвіллева діяльність передбачає насамперед організацію процесу пізнання, що може проходити в індивідуальній, груповій та колективній формах діяльності. Результати дослідження свідчать, що широко розвинена мережа позашкільних навчальних закладів освіти та любительських об'єднань дає можливість створити належні умови для ефективного здійснення позакласної дозвіллевої діяльності на засадах особистісно-діяльнісного підходу до виховання.

Старшокласники, що разом проводять вільний час, вирізняються єдиним або схожим способом життєдіяльності, звичками, психологічними особливостями, відносною єдністю думок і суджень. Спостереження дають можливість стверджувати, що належність старшокласника до певної дозвіллевої організації залежить від його культурного розвитку, самовизначення або ж пов'язана з потребою в успішній соціалізації й особистісному зростанні.

Надзвичайно цікавим в контексті аналізу трансформацій освітніх послуг в умовах сучасного дозвілля нам здається досвід діяльності шкіл-парків під керівництвом М.А.Балабана [197] в Москві та Єкатеринбурзі. Школа-парк виникла як заклад додаткової освіти, спочатку як муніципальний, потім – як федеральний експериментальний майданчик. Прообразом сучасної школи-парку є відкриті студії Античної Греції. Сучасні прототипи – це „Парк-школа” Саммерхілл у Великобританії та „Садберрі Веллі” в США. Корінь „парк” несе двоєдине семантичне наповнення: з одного боку як аналог „відкритої школи”, „школи без стін” містить акцент на моделі вільного виховання, з іншого – слово „парк” використовується в значенні „набір, сукупність, мережа”.

Школа-парк базується на об'єднаннях дітей різного віку у відкритих студіях. Вчитель у такій школі – це лідер-експерт, до якого звертаються у разі необхідності. Навчання здійснюється в системі вікових вертикалей, між якими часто виникає позитивно спрямоване змагання. Старші учні поводяться як майстри, а молодші – як підмайстри. Вчитель проводить урок у стилі відкритої мовної гри. Ігри реалізуються на матеріалі практично будь-якого підручника для школи чи вищого навчального закладу освіти. Замість оцінювання існує самооцінка. Оцінки вводяться в трьох останніх випускних класах. Школа-парк – це структура, що інтегрує різновікові студії, в кожній з яких домінує конкретна дисципліна чи вид діяльності. Освітній процес побудований на щоденному вільному виборі кожним учнем однієї чи декількох студій. При цьому заняття в студіях базуються не на обов'язковому вивченні навчального матеріалу програми у визначеній послідовності, а на творчому засвоєнні предмета на підставі, перш за все, особистісної пізнавальної активності дитини [82].

Так, у Великобританії діє велика кількість дитячих і молодіжних клубних об'єднань, які мають чітко визначені структуру, бюджет, координаційні центри з організаційних питань. Єдину лінію діяльності всіх молодіжних організацій забезпечує Служба молоді, яку складають спеціалісти, представники місцевої влади, навчальних закладів, релігійних об'єднань, місцевих муніципалітетів, промислових підприємств, комітету з питань працевлаштування. Спеціальні навчальні курси у багатьох університетах країни передбачають вивчення структури Служби молоді, мети, форм і методів їх роботи, принципів організації підліткових і молодіжних клубів, напрямів їх культурно-дозвілєвої діяльності, ролі й значення самоуправління в роботі добровільних організацій.

Отже, робота з підлітками й молоддю в зарубіжних країнах становить чітку систему взаємодії дитячих, підліткових і молодіжних організацій, громадських центрів, бізнесових кіл, культурно-мистецьких і релігійних інституцій.

Серед багатьох зарубіжних дозвілєвих установ вирізняються своєю діяльністю клуби при навчальних закладах. Найпоширенішими серед них є:

– „батьківські клуби”, мета яких полягає у наданні допомоги дітям у засвоєнні різноманітних знань, у набутті вмінь і навичок, в

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

ефективному опануванні шкільної програми, налагодженні взаєморозуміння між поколіннями;

– клуби „Преса в школі”, головним завданням яких є формування об’єктивної інформації для самоосвіти та поглиблення знань;

– клуби профорієнтаційного спрямування, що знайомлять з історією певного фаху, його значимості для суспільства, з характером та умовами роботи, з професійними вимогами, можливостями професійного зростання, попитом на ту чи іншу спеціальність на ринку праці, інформують про позитивні й негативні особливості роботи; головною метою таких клубів є інформаційна допомога, вирішення професійно-орієнтаційних проблем молоді та сприяння в працевлаштуванні;

– клуби „Молодий лідер”, що становлять систему соціалізації підлітків з організаторськими здібностями і навчають їх культури та психологічних основ управління, поглиблюють політичні знання;

– спортивні клуби (тенісні, акробатики, легкої атлетики, ігрових видів спорту), головним завданням яких є підвищення престижу здорового способу життя для молодого покоління; дозвіллева спортивна діяльність у шкільних клубах координується шкільними асоціаціями з різних видів спорту: англійська шкільна спортивна асоціація; шкільна асоціація крикету; шкільна парусна асоціація.

Підліткові й молодіжні клуби створюються як автономні громадські організації та установи при місцевих органах влади, соціальних службах, освітніх закладах, релігійних організаціях, окремих підприємствах [145].

Досвід діяльності освітніх закладів нового типу, що склався в останні десятиріччя минулого століття в Україні та Росії (ми вважаємо за можливе порівняння педагогічного здобутку двох країн, оскільки він ґрунтується на спільній педагогічній спадщині, традиціях, ідеях та принципах), дає можливість говорити про трансформацію функцій, що раніше розглядалися як суто дозвіллеві, на освітні, що, у свою чергу, призвело до відповідної перебудови педагогічних моделей. Практика діяльності цілого ряду гімназій обох країн передбачає формування наступних культурологічних зон освітнього простору: культура спілкування та взаємин, естетична привабливість (дизайн зовнішнього та внутрішнього інтер’єру,

дотримування норм естетики та етикету в усіх різновидах навчальної та позанавчальної діяльності), оптимізація режиму дня, місяця, року у відповідності до психофізіологічних вимог розвитку і формування дітей кожної вікової категорії; організація навчальної діяльності, дозвілля, праці. Поєднання таких (або аналогічних до них) зон в єдину структуру дає можливість розглядати й усвідомлювати освітні заклади нового типу та навчально-виховну діяльність, що здійснюється останніми, вже не як „сукупність освітніх послуг“, а як культурний простір, формуючи середовище, що активно сприяє становленню кожної конкретної особистості.

Для соціально-дозвілдової діяльності старшокласників ключовою виступає комунікація – спілкування у сімейному колі, виховання дітей та інші види соціального дозвілля, в яких процес соціалізації виходить за межі сім'ї – нестандартні контакти, необхідні для встановлення психо-емоційної рівноваги. При цьому спілкування є важливим фактором соціалізації, фундаментальною основою людського буття. У дозвілловому спілкуванні головну роль відіграє субкультура комунікаторів і оточення, в якому воно відбувається.

Незважаючи на те, що вільний час та дозвілля давно стали об'єктом наукових досліджень філософів, соціологів, економістів, психологів, педагогіка дозвілля як окрема галузь наукового знання тільки починає розвиватися. „Теорія дозвілля заслуговує виокремлення в окремий науковий напрям, тому що у всіх базових науках (філософія, соціологія, педагогіка тощо), невід'ємною частиною яких вона є, їй не відводиться належного місця. Разом з тим, соціологи, психологи, економісти, географи, історики, ставлять питання, чим займається людина у вільний час і яке значення має для неї ця діяльність [84, с. 30]“. Роль дозвілля в культурі підкреслюється Б.С.Єрасовим, який зазначає: „Культура покликана забезпечити збереження особливої сфери, в якій дотримуються хоча б часові ніші для емоційно значущої реалізації тих очікувань, які не можуть отримати реальної реалізації. У соціології ця сфера розглядається в основному як дозвілля, звільнене від безпосередньої участі у промисловості. Однак зрозуміло, що дозвіллева діяльність набагато ширша за своїм змістом, адже може охоплювати найрізноманітніші типи творчої діяльності, навчання, спілкування тощо [68, с. 231]“.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Так, позашкільна діяльність здійснюється за різними напрямками: освітнім, громадсько-соціальним, техніко-трудовим, спортивно-туристичним, санітарно-гігієнічним, природоохоронним, народознавчим, художньо-естетичним. Однак її основним завданням є всебічний розвиток школяра, передусім в межах тих виховних цілей, що формуються в навчальному закладі. Набагато більшу користь може дати „приховане” виховання, що здійснюється через дозвілля та організацію вільного часу старшокласників. Через цілеспрямовану організацію дозвілля можна досягнути значного виховного ефекту, якщо „розпочати роботу з поєднання відпочинку й виховання ще у підлітковому віці, коли діти перестають сліпо вірити дорослим і починають шукати своїх життєвих шляхів [56, с. 55]”. Педагогіка дозвілля не може спиратися на механізми, які регламентують шкільний педагогічний процес. Вона функціонує в принципово інших обставинах і ситуаціях, що мають характер особистого спілкування і є умовою реалізації індивідуальних можливостей і уподобань [87]. Її предметом є „цілеспрямований, планомірний та систематичний виховний процес організації дозвіллевої діяльності та переведення її на вищий рівень розвитку [37, с. 15]”.

В.В.Кірсанов у вивченні педагогічного потенціалу дозвілля вважає за доцільне виділити два підходи: предметний та функціональний. Перший базується на визначенні змістового компонента дозвілля (дозвілля як вільного часу, як вільно обраної діяльності та як емоційного стану особистості), простору, в якому мають вирішуватися педагогічні та психологічні проблеми. Функціональний підхід має на меті зосередження уваги на функціях дозвілля в житті людини та суспільства (рекреаційній, розважальній, просвітній, виховній тощо) [87].

Педагогіка дозвілля заснована на регулятивних механізмах дозвілля, так само, як, наприклад, шкільна педагогіка – на регулятивних механізмах шкільного середовища (що простежується, наприклад, на наведеному вище прикладі щодо специфіки педагогічного впливу на дітей у „дворовій групі”). Тому педагогічні технології у дозвіллі, засновані на загальних принципах і закономірностях педагогіки, не можуть бути побудовані на регулятивних механізмах шкільної педагогіки, так само як технології шкільної педагогіки неможливо розробити на функціональних механізмах дозвілля.

У класифікаторі наук виділено три напрямки культурології: історичну, теоретичну і прикладну. У 1999 році з'явилась фундаментальна праця М.А.Аріарського [11], яка затвердила її статус як самостійної галузі науки і соціальної практики. Прикладна культурологія зводиться до організації культурно-дозвілцевої діяльності.

Педагогіку дозвілля і прикладну культурологію об'єднує не лише факт їх належності до прикладних наук, але й відсутність чітко окресленої предметної галузі і кола дослідницьких об'єктів, теоретико-методичної і нормативної розробленості: ці дисципліни перебувають у процесі інституціоналізації. Необхідно враховувати, що їх становлення як самостійних сфер наукового знання відбувається в кінці ХХ століття на фоні якісно нової ситуації, що визначає взаємодію наук в умовах активного дослідницького пошуку, спрямованого на осмислення і переосмислення внутрішніх і зовнішніх зв'язків складних систем, які самостійно розвиваються. Характерна і визначальна особливість так званих людинорозмірних об'єктів-систем складається із залучення до них людини у вигляді структурного компонента. До таких людинорозмірних систем, що виступають як об'єкти сучасного наукового пізнання і технологічного засвоєння, відносять соціальні системи, біотехнології, великі комп'ютерні мережі, включаючи глобальну мережу INTERNET, і системи технологічного проектування. Виходячи із основних класифікаційних ознак, до систем цього типу можна віднести також педагогічні і рекреаційні технології, поліфункціональна природа і спрямованість яких з необхідністю призводить до створення складного комплексу, що розвивається: людина – соціокультурне середовище, що сприймає певну технологію, зовнішнє середовище (екосередовище), в якому реалізується ця технологія.

Технологізація прикладної культурології і педагогіки дозвілля виражається в активному використанні ними ігротехнік і психотехнік.

Форми проведення старшокласниками свого дозвілля – це похідна від багатьох факторів. Серед найістотніших факторів – об'єктивні умови, від яких залежить можливість урізноманітнити способи проведення вільного часу як за формою, так і за суттю, подруге, суб'єктивні якості: рівень розвитку особистості, її потреби та інтереси, ціннісні орієнтації тощо.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

За віковою періодизацією період життя від 15 до 17-18 років називається старшим шкільним віком, або ранньою юністю. При визначенні його беруться до уваги не тільки ознаки фізичного дозрівання, а й особливості психічного розвитку, характерні риси провідної діяльності, якою є навчання.

Рання юність – це вік безпосередньої підготовки підростаючої особистості до життя як дорослої людини, до вибору спеціальності, до безпосереднього оволодіння нею, до виконання відповідальних соціальних функцій. Юність є завершальним етапом у фізичному розвитку людського індивіда. Розвивається моторика, досконалішою стає координація рухів, їх спритність та вправність. Закінчується окостеніння скелета, удосконалюється м'язова система. У зв'язку зі збільшенням м'язової сили підвищується фізична витривалість і працездатність організму, можливість виконувати тривалі інтенсивні навантаження. Відбувається подальше удосконалення координації рухів. Стабілізується кров'яний тиск, у зв'язку з цим серцево-судинна система стає витривалішою до навантажень. Продовжується функціональний розвиток нервових клітин головного мозку. До кінця старшого шкільного віку функціональне удосконалення нервової системи досягає високого ступеня, повністю розвивається кора великих півкуль. Встановлюється стійка рівновага у функціонуванні ендокринної системи. Співвідношення активності залоз внутрішньої секреції стає таким, як у дорослої людини. Поступово зникає характерна для підлітків підвищена збудливість і неврівноваженість.

Помітно зростає фізична активність, що виявляється у високих спортивних досягненнях і більш серйозній участі у праці дорослих.

Подальшого розвитку набувають пізнавальні процеси і властивості старшокласників. Здійснюється перехід до вищих рівнів абстрагуючого й узагальнюючого мислення. Старшокласники більш усвідомлено оволодівають логічними операціями. Знання в цьому віці перетворюються на систему знань, яка є основою формування в них наукового світогляду й переконань. Істотну роль у розумовій діяльності починають відігравати наукові гіпотези, пошукові міркування.

Теоретичне мислення виступає як шлях до глибокого і правильного пізнання об'єктивної дійсності, як засіб формування наукового світогляду. Розвиток мислення в ранньому юнацькому віці

характеризується також дальшим збагаченням фонду добре „відпрацьованих” і міцно закріплених умінь, навичок розумовій діяльності, способів і прийомів розумової роботи, за допомогою яких набуваються знання. Наявність їх стає важливою умовою успіху навчальної діяльності старшокласників, реалізації їх прагнень до самоосвіти, вона сприяє зміцненню позитивного ставлення до навчання, підвищенню інтересу до розумової діяльності взагалі.

Розвиток мовлення зумовлюється змістом навчальної роботи старшокласників, розширенням їх читацької активності й мовного спілкування. Удосконалюються мовні засоби усного і писемного висловлювання думок, формуються уміння точно висловлювати думки абстрактного змісту, користуватися усним мовленням як засобом спілкування та обміну думками. У цьому віці відбуваються певні зміни в динаміці та структурі внутрішнього мовлення, які зумовлюються потребами внутрішньої роботи думки.

Сприймання стає на цьому етапі розвитку особистості складним інтелектуальним процесом. Це особливо яскраво виявляється у сприйманні складних наочних об’єктів, картин, тексту, усного викладу змісту уроку, лекції тощо. Воно опосередковується попереднім досвідом старшокласників, наявними в них знаннями і досягненнями в розвитку мислення, розуміння того, що сприймається.

Помітно розвивається і самоспостереження за своїми діями, актами поведінки, переживаннями, думками й іншими проявами психічного життя. Самоспостереження допомагає глибше розуміти внутрішній світ, психологію поведінки інших людей, зокрема героїв літературних творів, і завдяки цьому краще пізнавати самих себе, свої психічні властивості. Розвивається творча уява, що виявляється в різноманітних видах творчої діяльності (наукової, художньої, технічної тощо). Старшокласники охоче випробовують свої сили в дослідній роботі, в літературній, мистецькій творчості, в технічному конструюванні. Розвиток пам’яті старшокласників характеризується подальшим зростанням і зміцненням її довільності. Помітно зростає продуктивність пам’яті на думки, на абстрактний матеріал. Накреслюється спеціалізація пам’яті, пов’язана з провідними інтересами старшокласників та їх намірами щодо вибору майбутньої професії. Розвивається їх здатність тривало зосереджуватися на пізнавальних об’єктах, переборювати дію сильних відволікаючих подразників, розподіляти й переключати увагу.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Спостерігається значне збагачення емоційної сфери. Усвідомлення юнаками і дівчатами зростання своїх фізичних та інтелектуальних досягнень зміцнює їх впевненість у собі, у власних силах і сприяє піднесенню емоційного тону. Особливістю емоційного самопочуття переважної більшості молоді в цьому віці в життєрадісність, оптимізм. Прагнення будь-що дійти істини, мати власну думку, стверджувати свої погляди – все це свідчить про особливий емоційний характер пізнавальної діяльності в ранньому юнацькому віці. Значного розвитку досягають на цьому етапі онтогенезу людської психіки інтелектуальні почуття, зокрема любов до набуття знань, почуття нового, здивування, сумніву, впевненості, невпевненості тощо. Навчання, самостійна пізнавальна і дослідна творча робота є джерелом цих почуттів і водночас живиться ними.

Особливо загострюються почуття, пов'язані з усвідомленням свого „Я”, власної гідності, з потребою дружити, товаришувати. Пошук друзів, товаришів, спілкування з ними є одним з джерел емоційних переживань старшокласників. Збагачуються естетичні почуття. Зростає їх емоційна вразливість.

Із зростанням у старшокласників самоконтролю і саморегуляції своєї поведінки змінюються форми виявлення їх почуттів. Ранній юності властива вища емоційна чутливість, здатність співпереживати, розуміти й відгукуватися на переживання іншої людини, особливо ровесника [34].

Наведемо в стислому вигляді основні психологічні закономірності поведінки старшокласників, на які конче потрібно реагувати при організації позакласної дозвіллевої діяльності, а також рекомендації щодо відповідних дій педагогів:

- старшокласники вважають себе дорослими – отже й ставитися до них треба як до дорослих;
- вони вважають себе самостійними й обстоюють право на власну думку – слід брати до уваги їхню думку, менше повчати;
- не терплять „тиску” зверху (від класного керівника, адміністрації школи) у своїх громадських справах – потрібно давати поради й допомагати їм у такій формі, нібито це йде від них самих;
- зверхньо ставляться до „дитячих” шкільних справ – треба добирати для них такі доручення й справи, які вимагали б кмітливості, розмірковувань, прояву індивідуальності;
- нетерпимі до грубощів та ехидства, готові відплати ти тим самим – педагогові слід бути якомога стриманішим;

– не люблять підлабузництва, панібратства – більше вимагати, але обов'язково поважати;

– самолюбні й образливі, особливо тоді, коли хтось сумнівається в їх можливостях здійснити щось значне зараз і в майбутньому – бути обережними в оцінці їх здібностей, не дуже переоцінювати, але обов'язково підтримувати впевненість у собі;

– досить педантичні в питаннях дружби й кохання – виявляти тактовність, розуміння, чуйність, особливо в оцінці їх товариша чи об'єкта кохання;

– схильні до зміни настроїв, часто перебувають в емоційному напруженні – педагогові важливо самому володіти собою, не піддаватись їх настрою, не зриватись, але й не виявляти слабкості, м'якосердя;

– по-дитячому довіряють старшим, особливо вчителям – важливо знайти до них правильний підхід і заслужити авторитет [18].

Робота школи і сім'ї у сфері проведення старшокласниками дозвілля досить часто є безсистемною, спостерігається переважання масових заходів без урахування індивідуальних інтересів і здібностей учнів.

З огляду на те, як індивідуальний фонд вільного часу старшокласників збільшується, відчувається потреба в науковому обґрунтуванні організації дозвілля.

Враховуючи актуальність проблем організації культурно-дозвілдової діяльності підростаючого покоління, а також наявні виховні можливості та педагогічні перспективи щодо її удосконалення, сучасні українські науковці (І.Д.Бех [18], Л.В.Кондрашова [91], В.Г.Кузь [103], С.А.Литвиненко [116], О.В.Сухомлинська [174], Т.І.Суценок [178], Т.І.Черніговець [193]) одноставно наголошують, що дитяче дозвілля, яке здійснюється в емоційно-розважальному середовищі неформального спілкування, виявляє свою суть як об'єкт педагогічних зусиль різноманітних соціальних інститутів, що склалися історично (сім'я, школа, культурно-дозвілліве і спеціальні позашкільні заклади, включаючи державні бібліотеки, музеї, будинки творчості, клуби при школах та за місцем проживання, громадські й приватні аматорські організації). При цьому, незалежно від форм своєї організації, дитяче дозвілля як поліфункціональний феномен здебільшого виявляє свою суть як час відновлення сил дитини, що були витрачені нею у процесі

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

навчальної діяльності (А.Ф.Воловик [37], В.А.Воловик [37]); час духовного розвитку особистості дитини, бо він надає їй можливість вільного вибору суспільно значимих ролей, забезпечуючи умови діяльності, що сприяють доцільному використанню її безмежних можливостей (Г.С.Костюк [100], В.О.Сухомлинський [175]); сфера життєдіяльності дитини, що реалізує принцип гармонійної репродукції всіх її морально-естетичних якостей та здібностей, які формуються за умов тренування їх у процесі відповідної (творчої, художньої, ігрової, спортивної тощо) діяльності (В.М.Григор'єв [59]); сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні психічні та духовні потреби здебільшого відновлювального характеру (В.М.Піча [107]); сукупність умов для діяльності дитини, метою якої є відпочинок, розвага, гармонійний розвиток, а також власне ця діяльність (Т.І.Сущенко [178]); прекрасне середовище для розвитку дружби, товариськості, психологічної самостійності школярів, що через заняття у клубах, гуртках, а також участі в колективних іграх та забавах надає можливість виступити їм у нових соціальних позиціях і ролях, відмінних від тих, які вони виконують у навчальній діяльності; умова опанування дитиною культурних цінностей, задоволення духовних потреб, оволодіння навичками й уміннями спілкування як із своїми однолітками й дорослими, так і в культурно-дозвіллевій діяльності (вокально-хорове і танцювальне виконавство, гра на музичних інструментах, фольклор, декоративно-ужиткові види творчості тощо) (Т.І.Черніговець [193]); непрофесійна діяльність, пов'язана з організацією вільного часу та відпочинку, що виконує певну виховну мету через реалізацію соціально-педагогічної (забезпечення можливостей вільного обрання особистісно та суспільно спрямованих, корисних, цікавих і привабливих для них видів любительської діяльності); інформаційно-освітньої (стимулювання активного набуття дітьми знань самостійним шляхом; розвиток їх пошуково-творчих здібностей та вмінь; набуття ними навичок практичного застосування здобутих знань); творчо-розвивальної (актуалізація потреб старшокласників у творчому самовизначенні та самовираженні шляхом залучення їх до мережі дозвіллевих гуртків, художніх і музичних студій, мистецьких колективів та інших аматорських об'єднань з обов'язковою демонстрацією результатів творчої праці через організацію виставок, експозицій, концертів

тощо) та релаксаційно-розважальної (забезпечення фізичної розрядки особистості, зняття з неї інтелектуальної втоми і нервової напруги, збагачення позитивними емоціями) функцій (І.І.Бойчев [24]).

З точки зору педагогічної науки позакласна дозвіллева діяльність розглядається як досить динамічний багатомірний процес, що передбачає поступовий розвиток організаційних та інших умінь, трансформацію репродуктивного рівня пізнавальної самостійності у творчий, набуття певного обсягу знань на сучасному рівні культури.

Ми виходимо з того, що позакласна дозвіллева діяльність старшокласника – це, по-перше, цілеспрямована самокерована пізнавальна діяльність, яка є необхідною для розвитку здатності здобувати знання; по-друге, – сукупність занять, за допомогою яких задовольняються фізичні, психічні та духовні потреби (при цьому молода людина самостійно визначає мету і зміст певного виду діяльності, обсяг та організацію цієї роботи).

Донині залишається слухною думка К.Д.Ушинського: „Мистецтво виховання має ту особливість, що майже всім здається знайомою і зрозумілою, а декому навіть справою легкою – і тим зрозумілішим і легшим здається воно, чим менше людина з ним обізнана, теоретично чи практично. Майже всі визнають, що виховання вимагає терпіння; дехто вважає, що для цього потрібні вроджені здібності та вміння, тобто навички; але дуже мало хто прийшов до переконання, що крім терпіння, вродженої здібності й навички, потрібні ще й спеціальні знання, хоч численні педагогічні блукання наші й могли б усіх переконати в цьому [187, с. 192]”.

У трактуванні феномена організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів, хоч єдність думок і відсутня, більшість науковців виходить з того, що це:

– управління їх вільним часом шляхом створення умов, які забезпечують вільний вибір справді культурних форм та засобів проведення вільного часу відповідно до їх різнобічних інтересів і потреб (В.М.Піча [107]);

– надання можливості кожному з них активно виявити себе, ініціативу, а не „споживати” підготовлені вчителем-вихователем чи культосвітнім працівником заходи (М.Г.Бушканець [31]);

– здійснення вмілого тактовного „переходу” учнів від простих форм діяльності до більш складних, від пасивного відпочинку до

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

виховання глибоких соціальних і культурних потягів, від пасивного засвоєння культурних цінностей – до багатогранної самостійної творчості;

– пробудження їх власних потреб, для чого необхідний не стандартний, а особливий підхід, що передбачає зацікавлення духовно повноцінними формами проведення культурного дозвілля, підтримку особисто корисних ініціатив, допомогу в починаннях (О.О.Мелік-Пашаєв [124]);

– заповнення вільного часу учнів змістом, що особливо сприяє формуванню в них духовності, національної свідомості, загальнолюдських якостей, творчих здібностей (Т.І.Черніговець [193]);

– двосторонній процес, в якому органічно поєднуються опосередкований педагогічний вплив учителя з активною самодіяльністю учнів, їх свободою у виборі видів і форм дозвілля та способів наповнення його змісту (І.І.Бойчев [24]).

На нашу думку, регулювання вільного часу старшокласників не повинно перетворюватися на суворе його програмування за змістом, способами і формами його проведення. Адже привабливість вільного часу саме в тому, що з'являється відносна свобода, самостійність у виборі варіантів поведінки. Організація дозвілля передбачає індивідуальний підхід, попередню роботу з формування потреб, звичок, уміння розумно проводити дозвілля. Вдосконалювати цю роботу – означає урізноманітнювати самодіяльність школярів, їх заняття за інтересами, розширення форм позакласної роботи, заповнення проведення часу реальною роботою, корисною справою.

Для розумного проведення вільного часу дуже важливо формувати у школярів самостійність. Важливою умовою ефективного формування уміння раціонально організувати свій вільний час є вмiле поєднання керівництва з боку дорослих з ініціативою і самостійністю старших учнів.

В організації оптимальної виховної роботи у позаурочний час ми виходили з того, що людина виховується передусім у діяльності. Важливим у діяльності старшокласників є її творчий характер. Передусім треба, щоб будь-яка діяльність здійснювалась ними усвідомлено, з глибоким розумінням її мети. Дуже важливо, щоб учні до будь-якої своєї діяльності вносили дух творчості і шукали кращих рішень, раціональні шляхи, мислення і творення.

Крім того, на наш погляд, організатор дозвіллевої діяльності сьогодні – це професіонал, який має досконало володіти теоретичними знаннями з національної і світової культури, практичними навичками організації і проведення дозвіллевих заходів, а також бути особистістю, здатною до творчих нестандартних рішень.

Таким чином, під організацією позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників ми розуміємо процес, який складається з таких етапів: проектування, впровадження, контроль, коригування діяльності та передбачає урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, їх думки стосовно змісту та форми проведення дозвіллевого заходу, при якому роль вчителя є опосередкованою.

Система позакласної виховної роботи являє собою єдність цілей, принципів, змісту, форм і методів діяльності, включаючи безліч взаємозалежних елементів. Метою такої системи є формування основ гармонійно розвиненої особистості, її активної життєвої позиції. Система позакласної виховної роботи характеризується певними ознаками. Насамперед вона виступає однією з найважливіших частин загальної системи виховання підростаючого покоління, однією з ланок навчально-виховного процесу, здійснюваного школою. У той же час усі елементи позакласної виховної роботи забезпечують досягнення єдиної мети, поставленої перед нею. Взаємодія та взаємопроникнення елементів системи – об'єктивна необхідність. При цьому відсутність будь-якого елемента неминуче призводить до руйнування усієї системи. Разом з цим їй властиві динамізм, внутрішній рух: з року в рік змінюються завдання, ускладнюються зміст, структура, методи виховної роботи, до того ж і сама виховна діяльність передбачає безперервний розвиток і удосконалення. Зрештою, системі позакласної виховної роботи властиве сполучення управління й самоуправління: головними завданнями, самою сутністю педагогічного керівництва нею є розвиток і допомога в реалізації ініціативи та самодіяльності старшокласників.

Практичне завдання вихователя полягає насамперед у вдосконаленні того середовища, в якому живе вихованець (стосунки в сім'ї, у школі, в інституті; зміст освіти, методи навчання тощо); у демонструванні власного ставлення до світу (до фактів, подій, людей, літературних образів, історичних постатей тощо); у намаганні вчасно

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

надати вихованцеві моральну або професійну допомогу власною порадою і прикладом; у врахуванні вікових, індивідуальних, статевих та інших особливостей вихованців.

Здійснювати ефективне керівництво системою вчитель-організатор може лише у тому випадку, коли в нього є чітке і правильне уявлення про неї. Однак на практиці відсутнє єдине розуміння системи. Одні її розуміють як послідовність справ у роботі, інші – як періодичну повторюваність заходів, треті ототожнюють її з розвитком усіх напрямків діяльності тощо. Наслідки таких різних поглядів є негативними. По-перше, не маючи загального уявлення про систему, викладачі-організатори займаються приватними питаннями, не вбачаючи зв'язку та взаємозалежності окремих частин, елементів, напрямків, ланок позакласної виховної роботи, так і не піднявшись до осмислення усієї діяльності в цілому. По-друге, якщо побудова системи й досягається, то головним чином методом проб і помилок, тобто ціною великих витрат сил і часу, хоча за наявності відповідних знань можна, працюючи цілеспрямовано, досягти значної ефективності набагато швидше, з мінімумом помилок та виснажливих перевантажень. Тут доцільно розглянути типові недоліки, які можна спостерігати у масовій практиці педагогів-організаторів зі створення системи позакласної виховної роботи.

Суттєвим недоліком є неповнота роботи будь-якої ланки в ланцюгу „мета – зміст – форма” або „планування – організація – аналіз”, а також відсутність необхідних зв'язків між цими ланками. Найчастіше це є наслідком того, що, не розібравшись у вихідному й похідному в системі, окремі педагоги ототожнюють зміст і форми роботи, а планування зводять до розподілу заходів за часом, місцем та призначенням виконавців. При цьому один із напрямків змісту неминуче втрачається. Педагог-організатор повинен насамперед чітко визначити мету своєї роботи та її зміст. Форми необхідно добирати відповідно до певного змісту, тобто вони мають бути похідними, а не вихідними.

Виховання дітей і їх вивчення здійснюється паралельно, але без попередньої роботи. На перших етапах неможливо свідомо і цілеспрямовано планувати систему педагогічних дій, вирішувати питання про педагогічну ефективність цієї роботи, а отже, і встановити прямий зв'язок між конкретною педагогічною дією і

зміною школяра. Позакласна робота стає виховною лише тоді, якщо вона проводиться систематично, відповідає рівневі розвитку старшокласників і є масовою, а позакласні заняття – різноманітними та захоплюючими.

Завдання позакласної та дозвілєвої роботи – закріплення, збагачення та поглиблення знань, набутих у процесі навчання, застосування їх на практиці; розширення загальноосвітнього кругозору старших учнів, формування в них наукового світобачення, вироблення умінь і навичок самоосвіти; формування інтересів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту, виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей та нахилів; організація дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг; поширення виховного впливу на старшокласників у різних напрямках виховання.

Позакласна дозвілєва робота будується на принципах виховання, проте вона має і свої специфічні принципи:

- добровільний характер участі. Це сприяє тому, що старшокласники можуть обирати профіль занять за інтересами. Майбутні педагоги за таких умов повинні ретельно продумувати зміст занять, використовуючи нові, ще не відомі учням факти, форми і методи, які б посилювали їх інтерес;

- суспільна спрямованість діяльності старшокласників. Цей принцип вимагає, щоб зміст роботи гуртків, клубів та інших форм діяльності відповідав потребам розбудови української держави, відображав досягнення сучасної науки, техніки, культури і мистецтва;

- розвиток ініціативи і самодіяльності старших учнів. У позакласній дозвілєвій діяльності старшокласників слід урахувати бажання школярів, їх пропозиції, щоб кожен із них виконував цікаву для себе роботу;

- розвиток винахідливості, дитячої технічної, юнацької та художньої творчості. Під час занять перед учнями слід ставити завдання пошукового характеру: створення нових приладів, удосконалення наявних, приділяти особливу увагу творчому підходу до справи;

- зв'язок з навчальною роботою. Позакласна дозвілєва діяльність старшокласників повинна бути логічним продовженням навчально-виховної роботи, здійснюваної на заняттях;

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

– використання ігрових форм, цікавість, емоційність. Реалізація цього принципу потребує широкого використання пізнавальних ігор, зокрема комп'ютерних, демонстрації цікавих дослідів.

Таким чином, ми дійшли висновку, що розв'язання проблеми організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників потребує використання сучасних різнопланових та різноаспектних психолого-педагогічних підходів до визначення змісту, мети і завдань, методики підготовки майбутніх учителів до цього виду діяльності.

Викладач вищого педагогічного навчального закладу повинен формувати у майбутнього учителя, який організовує позакласну дозвіллеву діяльність старшокласників, креативну (творчу) особистість.

Якщо ставимо за мету розвивати творчу сутність майбутнього учителя до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників, то ми повинні чітко уявляти: що ми розуміємо під творчою особистістю; яка її структура, тобто які саме якості особистості можна віднести до творчих; які педагогічні дії майбутнього учителя у процесі позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників призводять до розвитку творчих якостей учнів старших класів. Без цього свідомо і цілеспрямована діяльність викладача у напрямі творчого розвитку студентів педагогічних вищих навчальних закладів неможлива, бо творча особистість – це, з одного боку, суб'єкт творчих соціальних відносин та свідомої творчої діяльності, а з іншого – причина творчої діяльності та соціально-творчих значущих дій, які здійснюються в даному соціальному середовищі (освітнє середовище є частиною соціального).

Творча діяльність людини виявляється у здатності людини до створення нового оригінального продукту, пошуку нових засобів діяльності. Головною ознакою творчої особистості вважаються її творчі якості, тобто індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають вимогам творчої діяльності, є умовою її успішного виконання.

Основними ознаками креативності старшокласника психологи вважають: оригінальність, семантичну гнучкість, образну адаптивну гнучкість, семантичну спонтанну гнучкість; здатність до загостреного сприйняття недоліків, прогалин у знаннях, недостатніх елементів, дизгармонії (Е.Торренс [202]).

Була встановлена залежність між креативністю і такими рисами старшокласника: схильністю до самоактуалізації, швидкістю мовлення, імпульсивністю, незалежністю суджень, оригінальністю, широтою інтересів тощо (К.Роджерс [201], А.Маслоу [200]).

Таким чином, вирішення проблеми підготовки майбутнього вчителя до організації дозвілєвої діяльності старшокласників ми вбачаємо у визначенні організаційно-методичних умов, реалізація яких зможе вдосконалити усі складові готовності.

Організаційно-методичні умови підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників

Аналізу факторів умов різних психолого – педагогічних процесів присвячено чимало дисертаційних досліджень: В.В.Крижко [101], П.Т.Магзумова [119], О.Г.Максимової [121], О.А.Свириденко [163], Н.С.Тимоцук [185] та інших.

Найчастіше поняття „фактор” і „умови” використовують як синонімічні. Змішування категорій „умови” і „фактори” ускладнює пізнання процесу, оскільки ставить знак рівності між обставинами, що виражають детермінованість людської діяльності, і тими об’єктивними факторами, де вона виступає як практика. Щоб детермінувати діяльність людей, об’єктивні умови повинні з’єднатися з нею, утворити щось відносно цілісне, стати об’єктивним фактором процесу. При аналізі цих понять необхідно враховувати, що поняття „фактор” походить від латинського слова „factor” – той, що робить, під умовами ж прийнято розуміти ті обставини, за яких існує дане явище, у яких розгортається дія фактора. Іншими словами, під фактором розуміється причина, конкретна рушійна сила процесу, здатна поліпшити один чи кілька показників його якості, а під умовами – обставини, обстановка, середовище, у яких діє фактор.

У філософському розумінні умова виступає як зовнішнє по відношенню до предмета оточення об’єктивного світу, без якого предмет існувати не може. На відміну від причини, умова безпосередньо не породжує явище, процес. Умови діалектично пов’язані з факторами. У педагогіці умови часто відносять до факторів навчання і виховання разом із предметом підготовки, кваліфікацією педагога, устаткуванням.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Розглядаючи проблему поліпшення навчально-матеріальних умов навчання, І.П.Раченко, наприклад, виділяє психофізіологічні, матеріально-технічні, санітарно-гігієнічні та естетичні умови [160]. Г.М.Зевіна і М.М.Поташник виділяють щодо оптимізації перепідготовки кадрів п'ять груп умов: естетичні, навчально-матеріальні, морально-психологічні, гігієнічні та організаційні [75].

У роботі Є.І.Рожкової система педагогічних умов представлена трьома взаємозалежними підсистемами: загально педагогічними умовами на рівні принципів; соціально-педагогічними умовами; дидактичними умовами [161].

Л.Я.Олифіренко, аналізуючи організаційно-педагогічні умови ефективної діяльності організатора позакласної і позашкільної виховної роботи, підкреслює, що „поділ і кооперація праці всіх працівників школи, оволодіння управлінськими функціями – плануванням, організацією контролю і регулювання – значно підвищує рівень діяльності організатора, створює умови для ефективної діяльності, сприяє успішному функціонуванню школи [135, с. 15]”.

А.Н.Орлов, аналізуючи проблему керування навчально-виховним процесом у вищому педагогічному навчальних закладів, виділяє об'єктивні і суб'єктивні умови соціального життя [137]. „Об'єктивні умови – це суспільна і природна сфери, до яких належать: виробництво, суспільні відносини, ідеологія, системи виховання і навчання, родина, друзі тощо. Серед них головну роль відіграє спосіб виробництва, що визначає напрямок розвитку суспільств; Суб'єктивні умови – це готовність людей до цілеспрямованих дій, що впливає з рівня їх свідомості та підготовки [137, с.6]”.

Конкретизуючи дані загальні положення стосовно процесу підготовки майбутнього вчителя, до об'єктивних умов він відносить: наявність контингенту студентів і професорсько-викладацького складу, матеріально-технічну базу, систему організації навчально-виховного процесу, адміністративний апарат, організації студентського самоврядування.

До суб'єктивних умов належать: рівень підготовки студентів, кваліфікація професорсько-викладацького складу, соціально-психологічний клімат, рівень організації навчально-виховного

процесу, підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, авторитет адміністрації [137].

Підкреслюючи необхідність правильного використання всіх цих умов для сприяння розвитку і формуванню особистості майбутнього вчителя, А.Н.Орлов разом з тим не включає їх як структурний елемент системи, виділяючи в ній: мету і завдання, зміст, засоби, форми і методи, органи управління, викладачів і студентів [137].

Аналізуючи специфічні умови діяльності керівника педагогічного колективу, Р.Х.Шакуров виділяє такі: специфіка цільових функцій школи; специфіка посадових повноважень; специфіка кола спілкування; специфіка праці вчителя; особлива специфіка педагогічної діяльності; специфіка педагогічного процесу в школі; специфіка роботи директора школи не тільки керівництво, але й виконання функцій, тотожних з функціями підлеглих: він виступає як учитель [195].

У дидактиці все частіше використовується визначення поняття, сформульоване В.І.Андреевим: „Дидактичні умови – це обставини процесу навчання, що є результатом цілеспрямованого добору, конструювання і застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення певних цілей [8, с. 124]”.

Аналізуючи навчальний процес у вищій школі, С.І.Архангельський підкреслює, що керівництво процесом передбачає цілеспрямовану активізацію психічної і фізіологічної діяльності учнів, створення умов оптимізації процесу. Воно повинне забезпечувати погодженість цілей, змісту, методів і форм спільної діяльності педагогів і учнів у системі „педагог-учень”, оптимізувати планування всіх формувальних, контрольних, коригувальних впливів. Управлінський підхід до будь-якої діяльності припускає вивчення об'єкта керування, вироблення стратегії (програми) управління, послідовну її реалізацію [12].

Г.І.Вергелес вважає, що „успішність виділення педагогічних умов залежить від чіткості визначення кінцевої мети чи результату, що повинні бути досягнуті: від розуміння того, що удосконалювання чи виховання навчання відбувається, як правило, за рахунок реалізації не одного, а цілого ряду умов, їх системи [33, с. 6]”.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

При цьому удосконалювання виховання і навчання, як правило, досягається за рахунок реалізації не одного, а цілого ряду умов, їх системи, на певних етапах педагогічної умови можуть виступати як результат, досягнутий у процесі їх реалізації [161].

П.Б.Торопов під умовою розуміє стійку детерміновану як „зв'язок двох чи більш явищ, за якої будь-яка зміна середовища неминуче спричиняє зміни різних явищ [157, с. 63]”. Іншими словами, умова – це середовище, у якій утілюється поставлений причинно-наслідковий зв'язок між виділеними предметами, явищами, процесами. Виявлення умов припускає, з одного боку, чітке визначення явищ, між якими з'ясовується наявність стійкої детермінації, а з іншого боку – опис того середовища, у якому даний зв'язок об'єктивно існує.

З викладеного вище можна зробити такі висновки:

1) у педагогічній літературі термін „умова” використовується широко, хоча в кожному конкретному випадку його значення буває різні;

2) у більшості досліджень не виділяються класифікаційні ознаки, на основі яких визначаються і групуються певні умови діяльності педагогічних працівників;

3) незважаючи на різноманіття наявних значень слова „умова”, їх можна розділити на дві значеннєві групи, до однієї з яких належить тлумачення з загальним – середовище, обстановка, у якій відбувається щось і без якого не можуть існувати предмети і явища.

Підготовка майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності здійснювалася нами шляхом упровадження організаційно-методичних умов.

Ми вважаємо, що організаційно-методичні умови – це обставини та фактори, від яких залежить підготовка майбутніх учителів до певного виду діяльності.

У нашому дослідженні ми розглядаємо діяльність майбутніх учителів у сфері позакласного дозвілля. Організаційно-методичними умовами підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності вважаємо:

– спрямування методів і форм організації пізнавально-практичної діяльності студентів на усвідомлення специфіки та засвоєння ними способів реалізації функцій дозвіллевої діяльності, включаючи сучасні освітні педагогічні технології;

- поетапне формування готовності майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності;
- оновлення змісту професійних знань щодо сутності організації позакласної дозвіллевої діяльності;
- використання отриманих знань, набутих умінь і навичок у роботі із старшокласниками у загальноосвітніх навчальних закладах.

Аналіз теоретичних підходів вирішення проблеми готовності майбутніх учителів до організації дозвіллевої діяльності показав, що на сьогодні існує кілька різних позицій щодо визначення її змісту та функцій, зокрема як педагогічної (К.А.Абульханова-Славська [2], О.О.Абдуліна [1]), психолого-педагогічної (Л.І.Міщик [126], А.В.Мудрик [129], Л.І.Новікова [133]) так і спроектованої дозвіллевої діяльності (А.С.Макаренко [120], В.О.Сухомлинський [175]).

При вивченні феномена готовності до діяльності підходи психологів і педагогів мають певні розбіжності: психологи досліджують особливості та характер зв'язків між станом готовності та ефективною діяльністю, а педагоги займаються дослідженням умов, засобів і методів, які зумовлюють становище і професійний розвиток майбутнього вчителя.

У своєму дослідженні А.С.Тарновська [181] розмежовує три підходи в розгляді психологічної готовності до педагогічної праці. Автори першого розуміють психологічну готовність як складне утворення, що включає в себе когнітивний, мотиваційний та емоційно-вольовий компоненти як сукупність знань, педагогічних умінь та навичок, професійно значимих якостей особистості, якими повинен володіти випускник вищого навчального закладу для успішної адаптації до вимог педагогічної діяльності (Н.В.Кузьміна [104], В.О.Моляко [127], В.О.Сластьонін [168] та інші). Представники другого підходу вважають, що психологічна готовність – це окремі функціональні стани, які сприяють успішній педагогічній діяльності, забезпечують високий її рівень (К.А.Абульханова-Славська [2], А.Г.Асмолов [13] та інші). Автори, які стоять на позиціях третього підходу, психологічну готовність вважають складним особистісним утворенням, що включає професійно значимі якості особистості, вміння і психологічні становища (К.М.Дурай-Новакова [66], М.І.Дяченко [67], Л.А.Кандибович [67] та інші).

С.І.Ожегов вважає, що термін "підготовка" походить від слова "підготувати", тобто "начать", дати необхідні знання для чого-

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

небудь, а "готовність" трактується як "стан", коли все зроблено, все готове до чого-небудь [134].

У психолого-педагогічних джерелах готовність визначається як активно-діяльнісний стан особистості, установка на певну поведінку, мобілізація сил на виконання завдання. Ускладнюють формування "готовності" пасивне ставлення до завдання, відсутність плану дій та наміру максимально використати свої знання і досвід.

На думку К.К.Платонова, готовність виступає в різних значеннях (широкому, більш конкретному, найбільш конкретному). В більш широкому значенні це бажання працювати, розуміння необхідності брати участь у трудовій діяльності, в конкретному – це потреба в праці; найбільш конкретному – результат психологічної підготовки та психологічної мобілізації [149].

Психологічна готовність до пізнавальної діяльності за визначенням В.І.Войтка та Ю.З.Гільбуха – це "певний рівень пізнавальної та соціальної зрілості, необхідний для успішного оволодіння програмним матеріалом, що сприяє гармонійному розвитку особистості [35]".

В.О.Моляко стверджує, що готовність – це „складне особистісне утворення, багаторівнева та багатопланова система якостей і властивостей особистості, які у своїй сукупності дозволяють певному суб'єкту ефективно виконувати конкретну діяльність [127, с. 30]”.

А.Ф.Линенко визначає готовність до діяльності як „інтегроване системою властивостей і відносин утворення особистості, що характеризує її вибіркочку прогнозуючу активність при підготовці та залученні до діяльності [113, с. 129]”. Дослідник вважає, що така готовність виникає в результаті певного досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб даної діяльності. У дослідженні розглядається тривала готовність до педагогічної діяльності. На думку автора, вона є цілісним стійким утворенням, яке визначає мобілізацію особистості на оволодіння діяльністю певного напрямку. Говорячи про цілісність готовності, він, по-перше, виділяє це утворення з-поміж інших, роблячи його об'єктом аналізу; по-друге, вказує на наявність усередині готовності частин, що становлять її єдність та своєрідність.

За В.Г.Ананьєвим готовність починає формуватись ще до початку професійної трудової діяльності, а потім розвивається разом

з професійною працездатністю, як потенціалом основної діяльності в сфері виробничого обслуговування [7].

А.П.Войченко професійну готовність до педагогічної діяльності трактує як властивість і стан особистості, рівень професійної підготовки випускника педагогічного ВНЗ. Він підкреслює, що за своєю структурою професійна готовність випускника педвузу до педагогічної діяльності є багатошаровим, інтегрованим утворенням, компоненти якого тісно взаємопов'язані та взаємообумовлені, і відсутність у майбутнього учителя хоча б одного з цих компонентів обов'язково приведе до виникнення диспропорцій в структурі особистості спеціаліста [36].

Основними компонентами готовності до творчої професійної діяльності вважаються знання про предмет і способи творчої діяльності; практичні вміння і навички щодо її виконання; розвиток мотиваційної, когнітивної, емоційно-вольової сфери та особистісних якостей фахівця.

Так наприклад, Г.О.Балл стверджує, що основу професійної готовності становить „комплексна здатність до діяльності певного типу [15, с. 100]”. У ній, зазначає дослідник, дві сторони: мотиваційна та інструментальна (ефективні стратегії діяльності, узагальнені способи дій, вільна орієнтація у відповідному предметному полі, гнучке пристосування до способів дій).

З.С.Левчук зазначає, що готовність майбутнього вчителя зумовлюють чотири групи компонентів: теоретико-методологічний рівень підготовки, який виявляється у перебудові технологій розвитку і виховання особистості; практично-дійові компоненти (вміння і навички); соціальні компоненти; психологічний рівень розвитку особистості (здатність до емпатії, готовність пізнавальної сфери до творчості) [111].

А.Ф.Линенко визначає такі компоненти готовності до педагогічної діяльності: знання про структуру особистості, її вікові та індивідуальні особливості і зміни, мету та способи навчально-виховного впливу в процесі її формування та розвитку; педагогічні вміння щодо організації та здійснення навчально-виховного впливу на формування особистості; емоційно-зацікавлене ставлення майбутнього вчителя до суб'єкта (учня), об'єкта (педагогічного процесу) та засобу діяльності (навчання і виховання); прагнення спілкуватись з дітьми, передавати їм власний досвід і знання

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

відповідно до змісту та способів досягнення соціально значимих цілей [122].

О.В.Чернікова пропонує дещо інший склад готовності, який передбачає такі компоненти:

– мотиваційний – сукупність мотивів, адекватних до цілей та завдань педагогічної діяльності;

– когнітивний, пов'язаний з пізнавальною сферою людини. Він являє собою сукупність знань, необхідних для продуктивної педагогічної діяльності;

– особистісний, тобто сукупність особистісних якостей, важливих для виконання професійної діяльності [194].

Л.В.Сохань [70], І.Г.Єрмакова [70], Г.М.Несен [70] акцентують увагу на таких компонентах готовності: 1) мотиваційному (відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку); 2) орієнтаційному (знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості); 3) операційному (володіння способами та прийомами діяльності, необхідними ключовими компетентностями); 4) вольовому (самоконтроль, самообілізація, вміння управляти діями); 5) оцінному (самооцінка підготовленості і відповідність процесу розв'язання завдань оптимальним зразкам).

С.Ю.Пашенко виокремлює педагогічну, змістову і технологічну готовності студента до майбутньої діяльності в освітньо-дозвіллевій сфері. При цьому педагогічна готовність поєднує в собі такі якості: соціальне усвідомлення характеру майбутньої роботи і відповідальність; готовність до розширення і поглиблення власного наукового і загальнокультурного світогляду; організованість і здатність до нестандартних, творчих рішень; доброзичливість, толерантність, емпатійність; самокритичність і рефлексія; інтелектуальна активність, дослідницький стиль, гнучкість та оригінальність мислення; професійна працездатність, фізичне і психічне здоров'я [138].

Змістова готовність студента до освітньо-дозвіллевої діяльності включає в себе глибокі знання з філософії, психології та соціології виховання; закономірності анатомо-фізіологічного і психічного розвитку старшокласників; методології, методів і понятійного апарату педагогіки і психології та їх теоретико-пізнавального, світоглядного і практичного значень; вимог до педагогічного управління вихованням дітей, підлітків і молоді в мікросоціумі;

обумовленості соціалізації суб'єктів об'єктивними причинами і потребами суспільства та конкретної особистості.

Технологічна готовність вбирає в себе такі уміння: здійснення поточного і перспективного планування різних видів професійної діяльності; обґрунтований вибір і творче застосування засобів та організаційних форм роботи та здійснення їх проектування; готовність брати на себе відповідальність у конкретних ситуаціях; виявляти умови, які призупиняють розвиток особистості, надавати допомогу, використовуючи методи діагностики й корекції; сприяти розвитку професійної орієнтації підлітків і молоді, їх творчих здібностей, ціннісних орієнтацій, формування психолого-педагогічної культури дітей і молоді, в тому числі і дозвіллевої; здійснення організаторської та управлінської діяльності; спостереження, порівняння, аналіз і систематизація психолого-педагогічних фактів і явищ у сфері освітньо-дозвіллевої діяльності; проведення дослідження окремих аспектів життєдіяльності дітей і молоді у дозвіллевій сфері; самостійний добір методів поліпшення власної роботи.

І.І.Бойчевим було встановлено, що „на першому – орієнтувальному етапі – педагогічної праці підготовленість учителя до розробки педагогічних рішень з організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів виявляється через сприйняття означеного процесу як цілісної педагогічної системи; диференціації особливостей його структурних компонентів та їх взаємозв'язків (мета; суб'єкт; об'єкт; зміст, способи; засоби; результат); усвідомлення особливостей функціонального механізму кожної із підсистем (любительська діяльність учнів у вільний час і професійна діяльність учителя щодо її організації); бачення суб'єктивних й об'єктивних чинників підвищення ефективності цього процесу. На другому – моделювальному етапі – підготовленість учителя до ухвалення педагогічних рішень з організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів виявляється на підставі бачення ним її суперечностей і утруднень; трансформації змісту інформаційно-пізнавальних, пошуково-творчих чи рекреаційно-розважальних проблем у структуру управлінських завдань; прогнозування ймовірних реакцій учнів на педагогічні впливи, що плануються; алгоритмізації стратегії і тактики власної поведінки і дій учнів у кожному з основних видів

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

культурно-дозвіллевої діяльності. На третьому – виконавському етапі – підготовленість учителя щодо реалізації ухвалених педагогічних рішень з організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів виявляється через доведення ним основних завдань раціонального використання вільного часу до учнів із зазначенням порядку і способів їх найбільш конструктивного вирішення; мотивування активної позиції й позитивного ставлення учнів до виконання функцій своєї власної інформаційно-пізнавальної, пошуково-творчої та рекреаційно-розважальної діяльності; забезпечення оптимального чергування видів культурно-дозвіллевої діяльності учнів шляхом стимулювання їх творчої, емоційно-вольової і пізнавальної активності; оперативне регулювання і корекцію власних і чужих взаємин та дій. На останньому – рефлексивному етапі – педагогічної праці підготовленість учителя до контролю якості виконання ухвалених педагогічних рішень з організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів виявляється на підставі усвідомленого уявлення про особистісні настанови, орієнтації та індивідуальні можливості її учасників у вирішенні поставлених завдань; бачення ймовірної картини ситуації дозволя, що потребує її аналізу з різних статусних позицій; розуміння логіки управлінських дій, сутності раціональних прийомів у своїй діяльності і культурно-дозвіллевій діяльності учнів; бачення негативних моментів в обґрунтуванні й реалізації стратегії і тактики керування означеним процесом, їх причин і способів подолання. Означені вище показники було покладено в основу вияву рівнів підготовленості майбутніх учителів до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів [24, с. 11]”.

На нашу думку, готовність майбутнього вчителя до організації позакласної дозвіллевої діяльності – це здатність до здійснення дозвіллевої діяльності, що формується в процесі спеціально організованої професійної підготовки і зумовлена рівнем розвитку професійних і особистісних якостей майбутнього вчителя, які сприяють успішній організації позакласної дозвіллевої діяльності.

Ми вважаємо, що формування у майбутніх учителів готовності до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників буде успішним за наявності діалектичного взаємозв'язку опанування результатів, опредмечених у педагогічних нормах, правилах,

принципах, формах тощо, у розкритті їх особистісного сенсу, опануванні способів теоретичної та практичної діяльності, за допомогою яких вони створювались, та використанні для перетворення педагогічної реальності, участі у створенні нових педагогічних цінностей.

Таким чином, ми виокремлюємо наступні компоненти готовності: мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний та комунікативний:

- мотиваційний – сукупність мотивів, адекватних до мети та завдань позакласної дозвілєвої діяльності (соціальні, педагогічні, особистісного розвитку та зовнішньої привабливості);
- когнітивний – сукупність знань, необхідних для організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників;
- операційний – сукупність умінь і навичок позакласної дозвілєвої діяльності;
- особистісний – наявність професійних та ціннісних якостей;
- комунікативний – здатність до взаємодії з учнями.

Зважаючи на вихідні положення, організаційно-методичну підготовку майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності представлено у рис. 1.4.

Організаційно-методична підготовка майбутніх учителів до проведення позакласної дозвілєвої діяльності базується на системі стандартів вищої освіти. Її складають державний стандарт вищої освіти, галузеві стандарти вищої освіти та стандарти освіти вищих навчальних закладів. Стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів незалежно від їх типів, рівнів акредитації та форм навчання.

Державний стандарт вищої освіти містить такі складові: перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; вимоги до освітніх рівнів вищої освіти; вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти.

Галузеві стандарти вищої освіти містять такі складові: освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників вищих навчальних закладів; освітньо-професійні програми підготовки; засоби діагностики якості вищої освіти.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Рис. 1.4. Схема організаційно-методичної підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності

Стандарти освіти вищих навчальних закладів поєднують такі складові: перелік спеціалізацій за спеціальностями; варіативні

частини освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів; варіативні частини освітньо-професійних програм підготовки; варіативні частини засобів діагностики якості вищої освіти; навчальні плани; програми навчальних дисциплін.

У майбутнього вчителя викладач педагогічного вищого навчального закладу повинен сформувати особистісні якості, що визначають студента як компетентну особистість, котра після закінчення навчального закладу буде готова до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників, а саме:

- позитивне уявлення про себе, бажання пізнати себе (відносно стійка, значною мірою усвідомлена система уявлень про себе, на основі якої будується його взаємодія і стосунки з іншими);
- творчий інтерес, допитливість (форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на творчість);
- потяг до пошуку нової інформації та фактів (потреба у відшукуванні нових фактів, задоволення інформаційного голоду);
- сміливість (риса, яка дозволяє не відступати перед небезпекою); готовність до ризику (установка на дії в умовах невизначеності їх результатів і можливих небезпечних наслідків);
- самостійність (незалежність в оцінках, судженнях, діях); ініціативність (випереджуючий зовнішній вплив реагування на події конкретними пропозиціями і діями);
- упевненість у власних силах та здібностях (оцінка своїх сил і здібностей, достатніх для виконання того чи іншого завдання);
- цілеспрямованість (наявність суб'єктивної системи цілеспрямовання, потреба в усвідомленні мети діяльності);
- наполегливість (спрямованість на неухильні, всупереч труднощам і перешкодам, досягнення і реалізацію мети);
- вміння довести розпочату справу до кінця (потреба у завершеності дій, орієнтація на отримання результату);
- працелюбність (риса характеру, яка полягає у позитивному ставленні особистості до процесу трудової діяльності);
- емоційна активність (емоційне задоволення від процесу творчості); проблема бачення (уміння усвідомити і побачити проблему);
- здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей (здатність конструювати систему умовиводів, за допомогою яких на підставі

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

фактів робиться висновок про об'єкти, явища, їх розвиток);

– уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію (уміння розділяти ціле на частини);

– поєднувати частини в єдине ціле; знаходити логічні взаємозв'язки між окремими частинами цілого;

– розвинуті уява та фантазія (пізнавальний процес, який виражається у побудові образів);

– здатність до міжособистісного спілкування (вміння контактувати з людьми, результатом якого є взаємні зміни поведінки, діяльності, відносин та установок);

– альтернативність мислення (властивість мислення студента розв'язувати ситуацію вибору, аналізуючи різні думки, представити розв'язання у діаметральному ракурсі);

– дивергентність мислення (характеристики мислення: швидкість, гнучкість та оригінальність, тобто якості, які дозволяють виявити розбіжність і сформулювати проблему);

– цілісність, синтетичність, свіжість і самостійність сприйняття (здатність сприймати дійсність в цілому, не поділяючи її на дрібні чи відносно незалежні частини, і незалежність їх відтворення);

– незалежність сприйняття установок і суджень інших.

Навчальні плани визначають графік навчального процесу, перелік, послідовність та час вивчення навчальних дисциплін, форми навчальних занять та терміни їх проведення, а також форми проведення підсумкового контролю. Програми навчальних дисциплін визначають їх інформаційний обсяг, рівень сформованості вмінь та знань, перелік рекомендованих підручників, інших методичних та дидактичних матеріалів, критерії успішності навчання та засоби його діагностики успішності навчання [73].

Значення завершеності освіти полягає в тому, що на кожному щаблі професійного навчання студент педагогічного вищого навчального закладу, тобто майбутній учитель, повинен отримати таку підготовку, яка містила б як увесь комплекс необхідних загальнотеоретичних знань, професійних умінь і навичок для успішного виконання професійних функцій, певний рівень інтелектуального розвитку, що досягається завдяки загальноприйнятому стандарту вищої освіти, за яким, по-перше, студенти дістають повне правильне уявлення про цілісну

професійну діяльність (від постановки мети до аналізу процесу та результату), по-друге, – забезпечити оволодіння способами (діями, операціями) професійної діяльності, щоб молодий спеціаліст міг швидко адаптуватися до конкретних умов праці.

На нашу думку організаційно-методична підготовка майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності включає три етапи.

Мета першого етапу – сформувати готовність студентів до організації позакласної дозвілєвої діяльності; другого – удосконалення умінь та навичок організації дозвілєвої діяльності старшокласників; третього – аналіз проєктів та обмін досвідом, реалізація яких досягається за допомогою циклу психолого-педагогічних дисциплін, що сприяють формуванню готовності майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності. До таких дисциплін відносимо: загальну психологію, вікову психологію, загальну педагогіку, історію педагогіки, методіку виховної роботи, педагогічну майстерність та розроблений нами спецкурс „Організація і режисура виховних заходів”.

Загальна психологія розкриває суть психологічних процесів: пам'яті, уваги, уяви, сприйняття, розумової діяльності та інших, вікова – знайомить майбутніх учителів з особливостями дітей різного віку, допомагає відокремити той напрямок у виховній роботі, який буде більш ефективним у даному віці. Загальна педагогіка дає базові знання з теорії навчання та виховання. Історія педагогіки знайомить студентів з працями видатних педагогів: К.Д.Ушинського, А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського щодо методів виховання підростаючого покоління, формує вміння застосовувати педагогічну спадщину українських педагогів при вирішенні педагогічних завдань. Методика виховної роботи розкриває основи педагогічної діагностики, вимоги до планування виховної роботи, методи і прийоми вирішення виховних завдань з урахуванням конкретної педагогічної ситуації, основні умови і вимоги до застосування методів виховання. У процесі вивчення дисципліни студенти опановують методіку підготовки і проведення бесід, колективних творчих справ, диспутів.

Спецкурс „Організація і режисура виховних заходів” є складовою частиною підготовки майбутнього фахівця до позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників. Вона спрямована на

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

оволодіння студентами теоретичних засад режисури, методів прогнозування та впливу прийнятних в умовах школи культурно-дозвільних форм і програм для учнів різних вікових категорій, професійно грамотної їх організації, постановки, оформлення й проведення.

Нами було виділено такі складові: культурно-дозвільні заходи – складова частина сфери життєдіяльності суспільства й людини; режисура та постановка культурно-дозвільних заходів як образна організація педагогічного впливу на старшокласника; провідні напрямки режисерсько-постановчої діяльності та кваліфікаційна характеристика фахівця; художні методи режисерсько-постановчої діяльності; особливості режисури та постановки масових свят; особливості організації та постановки конкурсних художньо-публіцистичних програм; прогнозування впливу культурно-дозвільних програм на духовний розвиток школярів.

При підготовці студентів згідно з Законом України “Про вищу освіту” – традиційно використовуються основні види навчальних занять: лекції, лабораторні, практичні, семінарські, індивідуальні заняття, консультації [73]. Ми додамо до цього переліку педагогічну практику у загальноосвітніх навчальних закладах.

Форма та зміст навчальних занять сприяють формуванню обраних компонентів готовності (мотиваційного, когнітивного, особистісного, операційного, комунікативного).

За своєю дидактичною сутністю лекція виступає і як організаційна форма навчання – специфічний спосіб взаємодії викладача і студентів, у межах якої реалізується різноманітний зміст і різні методи навчання, і як метод навчання – монологічний виклад навчального матеріалу в систематичній і послідовній формі, сконцентрований переважно навколо фундаментальних проблем науки.

Лекція – „головна інформаційна магістраль у навчальному процесі вищої школи, що сприяє засвоєнню системи знань зі спеціальності, формує широкий професійний світогляд і загальну культуру, школу наукового мислення [128, с. 31]”.

Ми погоджуємось з дослідниками О.Г.Морозом, В.О.Сластьоніним та Н.І.Філіпенко [128], які вважають, що лекція – це основа для подальшого самостійної роботи, вона виконує виховну і розвивальну дію в процесі взаємодії викладача і студента, розвиває

інтерес і любов до науки, творчі здібності, інтелектуальну й емоційно-вольову сферу особистості, сприйняття, пам'ять. Її основна дидактична мета – забезпечення орієнтованої основи для подальшого засвоєння навчального матеріалу.

Слід також визначити місце основних функцій сучасної вузівської лекції: методологічної, виховуючої, інформаційної (освітньої), розвиваючої, орієнтуючої й організуючої. Методологічна функція лекції забезпечує вироблення певного наукового підходу до предмета, що полягає у вивченні предмета у русі й розвитку. Виховна дозволяє здійснити складне завдання формування особистості майбутнього вчителя, виховує в ньому переконливість і свідому активність. Інформативна (освітня) функція лекції дозволяє поряд з передачею системи потрібних знань про предмет допомагати аудиторії самостійно вибудувувати цю систему в процесі „образ-мислення”. Найважливішу роль в лекції відіграє інформація – передача знань і їх аналіз, що вимагає включення новітніх наукових даних, що оперативно відбивають процес розвитку наукової думки. Розвивальна функція лекції пов'язана із завданням формування пізнавальної активності аудиторії, вимагає ведення лекційного викладання як процесу самостійного творчого пізнання. Завдання – включити аудиторію до процесу наукового пошуку, разом з аудиторією заново осмислити цей процес, підводячи слухачів до самостійного усвідомлення здобутих висновків (ми широко використовували на лекціях завдання на використання принципів та методів наукового пізнання: експериментальні завдання; завдання на моделювання; графічні завдання; завдання на використання принципу системності, додатковості, історизму). Орієнтувальна функція дозволяє зорієнтувати студента в потоці інформації, здобутої із різноманітних джерел – лекцій, практичних занять, вивчення навчальної та наукової літератури тощо. Здійснюючи огляд наукової літератури, розкриваючи сутність наукових шкіл, аналізуючи теоретичні положення, лектор виділяє основне, істотне, вказує на правильний шлях вирішення поставлених завдань, допомагає виділити головне і відкинути зайве, перебудовує наукову інформацію на чітку систему. Організуюча функція надзвичайно вагома, саме вона робить лекцію незмінною і найважливішою ланкою навчального процесу. При всій багатоманітності форм і методів навчальної діяльності тільки лекція здатна об'єднати всі

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

елементи складного процесу пізнання, організувати й спрямувати процес для досягнення поставлених педагогічних цілей. У процесі лекційного викладання всі вони тісно пов'язані й взаємообумовлені.

Слід також зацентрувати увагу на характері матеріалу лекції, його проблемності, можна говорити про так звану навчальну та методичну проблемність. У першому випадку йдеться про аналіз у лекції явищ, недостатньо висвітлених сучасною наукою. У цьому випадку в лекції здійснюється аналіз наукових гіпотез, шляхів дослідження і можливих висновків (використовували завдання із протиріччями: парадокси, антиномії; завдання на оптимізацію: вибір оптимального рішення, оптимізацію процесу, функціонування об'єкта та інші).

Методична (навчальна) проблемність передбачає постановку в лекції питань, що дозволяють аудиторії вести їх самостійний аналіз. Ці питання відомі науці, а студентам необхідні для усвідомлення процесу пізнавальної діяльності (використовували завдання на прогнозування; на знаходження протиріччя та формулювання проблеми; на пошук рішення, яке протилежне найбільш відомому, які потребують розгляду рішення від кінця до початку; на винахід нових конструкцій, нових засобів, нових речей та інші). Лектор спонукає тим самим аудиторію до самостійної розумової діяльності, спрямовує їх пізнавальну активність на основі матеріалу, ще не відомого слухачам [128]. Зробити лекцію повноцінною допомагають дидактичні принципи відбору і викладу матеріалу: науковість, доступність викладеного матеріалу, наступність, історичність, зв'язок теорії з практикою.

Крім лекції, у вищому педагогічному закладі успішно використовуються інші форми організації навчального процесу, тісно і органічно пов'язані з лекцією. До системи навчання у вищій школі входять практичні заняття, що проводяться в різних формах: семінари, практичні, екскурсії, лабораторні, самостійні, навчальна виробнича (педагогічна) практика.

Присвячене вправам практичне заняття – це вид заняття тренувального характеру, тісно пов'язаний з лекцією. Призначається він насамперед для поглиблення і розширення здобутих на лекціях чи в результаті роботи з навчальними посібниками знань, а також для оволодіння методикою роботи з науковим і навчальним матеріалом і найбільш типовими для даної дисципліни

практичними навичками (використовували завдання із некоректно представленою інформацією; завдання рецензування: на знаходження помилок, на перевірку результатів, на оцінку процесу і результату та інші).

Семинарські заняття одержали свою назву від латинського слова „seminarium”, що означає „розсадник”. Вони проводилися в давньогрецьких і римських школах як поєднання диспутів, повідомлень учнів, коментарів і висновків викладачів.

Сьогодні семінар – одна з основних форм практичних занять, що проводяться під керівництвом викладача. Семінар призначається для поглиблення вивчення тієї чи іншої дисципліни і оволодіння її методологією. Форма семінарських занять відзначається гнучкістю, дозволяє проводити їх з урахуванням специфічних особливостей дисципліни, характеру першоджерел, ступеня підготовленості студентів тощо.

У процесі семінарських занять студенти оволодівають науковим апаратом, набувають навичок оформлення наукових робіт і оволодівають педагогічною навчальною культурою – усним і письмовим викладом матеріалу, а також вмінням захисту висунутих наукових положень і висновків (використовували завдання на опис явищ та процесів, на визначення понять, на встановлення причинно-наслідкових зв'язків та інше).

Лабораторні заняття набувають першорядного значення при проведенні експериментів, обчислень, дослідів із застосуванням техніки, вимірювальних приладів, комп'ютерів.

Завдяки лабораторним заняттям студенти краще засвоюють програмний матеріал; так, у процесі виконання лабораторних робіт чимало теоретичних розрахунків, формул, положень, що видавалися абстрактними, стають цілком конкретними. Жодна з форм навчальної роботи не вимагає від студентів такого вияву ініціативи, самостійності у прийнятих рішеннях, як лабораторна робота.

Самостійна робота – це форма навчання, де студент засвоює необхідні знання, оволодіває вміннями і навичками, навчається планомірно і систематично працювати, мислити, формує власний стиль розумової діяльності. Відмінність її від інших форм навчання в тому, що розумова діяльність передбачає здатність студента до самоорганізації діяльності у відповідності до поставлених завдань.

Роль самостійних занять важлива не тільки тому, що в межах

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

аудиторних занять неможливо дати масу знань, що постійно збільшується та змінюється. Є й інші причини. По-перше, будь-яка робота включає елемент самостійної роботи в тому розумінні, що засвоює людина навчальний матеріал завжди сама. По-друге, самостійна робота зі зрозумілих причин передбачає найбільше різноманіття форм діяльності, отже, забезпечує найбільш високий рівень засвоєння. По-третє, лише самостійна робота й обробка матеріалу дає знання і переконання, хоча початок тут може бути закладений іншими заняттями. По-четверте, самостійна робота є основою майбутньої самоосвіти спеціаліста, формує відповідну мотивацію та навички самоосвіти. У спеціальних роботах доведено: коли студент не навчиться самостійної роботи з урахуванням як мотиваційного, так і технологічного компонентів протягом навчання у вищому навчальному закладі, то до фази самоосвіти він часто так і не переходить, або вона дається йому з великими зусиллями.

Уміння і навички самостійної роботи слід розуміти дуже широко. Це й уміння підготуватись до певного виду занять (наприклад, до лекції чи семінарського заняття), участь у них (наприклад, робота на семінарському занятті); це загальні уміння виконувати навчальну роботу (наприклад, уміння конспектувати або робити виписки), планувати свій час, дотримуватись порядку дня, гігієни розумової праці й психогігієни [128].

У педагогічній літературі існує чимало класифікацій типів і видів самостійної роботи студентів. Ми вважаємо, що найбільш відповідною до завдань вищої школи є класифікація П.І.Підкасистого [139], котрий виділяє самостійні роботи за зразками, реконструктивно-варіативні, евристичні (частково-пошукові) та творчо-дослідницькі.

Самостійні роботи за зразком включають вирішення типових завдань, виконання різноманітних вправ за зразком. Вони дозволяють засвоїти матеріал, але не розвивають творчої активності. У вивчені педагогічних дисциплін ці роботи пов'язані насамперед з методом спостереження. Це перший тип розумової діяльності, що ґрунтується на розпізнаванні об'єкта.

Конструктивно-варіативні самостійні роботи передбачають необхідність відтворення не лише функціональної характеристики знань, а й структури знань, залучення вже відомих знань для вирішення завдань, проблем, ситуацій. Це другий тип (рівень)

розумової діяльності, на якому відбувається відтворення й розуміння виучуваних явищ.

Евристичні самостійні роботи пов'язані з вирішенням окремих питань, проблем, поставлених на лекціях, семінарських, лабораторних та практичних заняттях. Тут формується вміння бачити проблему вивчення, самостійно її формулювати, розробляти план рішення. Це третій тип (рівень) розумової діяльності, на якому здійснюється більш глибоке розуміння явищ, процесів і починається творча діяльність.

Дослідницькі самостійні роботи. У цих роботах – курсових, дипломних та інших – студенти повинні намагатися відійти від зразка, діяльність набуває пошукового характеру, розробляються й передбачаються власні методи вирішення проблемних ситуацій, виявляються розумові здібності студента. Це четвертий тип (рівень) розумової діяльності, на якому здійснюється реалізація творчих здібностей студента.

Екскурсія – це форма роботи, спрямована на вивчення студентами (за керівної ролі викладача) певних явищ, процесів і предметів шляхом безпосереднього їх сприймання і спостереження в конкретному виробничому чи природному середовищі. Завдання екскурсії: збагачувати знання; встановлювати зв'язки теорії з практикою, розширювати політехнічні знання, розвивати творчі здібності студентів, їх спостережливість, естетичні смаки, актуалізувати пізнавальні інтереси, формувати науковий світогляд. У процесі підготовки та проведення екскурсії необхідно дотримуватися певних організаційних, дидактичних і виховних вимог. У системі екскурсійної роботи виділяють чотири етапи: теоретично-практичну підготовку, інструктаж, проведення екскурсії, заключний етап, пов'язаний із систематизацією та опрацюванням матеріалів екскурсії.

За період нашого дослідження студенти відвідували масові дозвілєві заходи у загальноосвітніх навчальних закладах, „Центрі дитячої та юнацької творчості”, місцевому палаці культури, центрі культури і дозвілля „Софіт” та інших.

У процесі педагогічної практики виникають умови для творчого опанування професійною діяльністю. Педагогічній практиці у системі професійної підготовки майбутніх учителів належить важлива роль. Вона є органічною частиною навчально-виховного процесу, забезпечуючи поєднання теоретичної підготовки

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

майбутніх учителів з їх практичною діяльністю у навчально-виховних закладах. Під час педагогічної практики студенти особисто оволодівають уміннями та навичками викладання свого предмета і виховання учнів, вчатьса самостійно і творчо застосувати знання, здобуті у процесі навчання в педагогічному ВНЗ. Основними загальними завданнями педагогічної практики є виховання професійно значимих якостей особистості вчителя, потреби у педагогічній самоосвіті; виховання стійкого інтересу й любові до професії вчителя; закріплення, поглиблення і збагачення суспільно-політичних, психолого-педагогічних і спеціальних знань у процесі їх використання під час вирішення конкретних педагогічних завдань; формування і розвиток професійних умінь і навичок; вироблення творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності; ознайомлення із сучасним станом навчально-виховної роботи в загальноосвітній школі, а також із педагогічним досвідом; надання допомоги навчально-виховним установам у вирішенні завдань виховання учнів.

Діяльність студентів під час педагогічної практики є аналогом професійної діяльності вчителя, адекватною до змісту і структури педагогічної діяльності, вона організовується в реальних шкільних умовах. Вона характеризується тим же розмаїттям стосунків (з учнями, їх батьками, учителями, студентами) і функцій, що й діяльність учителя, оскільки саме вона повинна ґрунтуватися на професійних знаннях, спиратися на певний теоретичний фундамент. На практиці у загальноосвітніх навчальних закладах студенти впроваджували проекти дозвіллевих заходів.

Підготовка студентів до організації позакласної дозвіллевої діяльності не обмежується формами, які використовуються у навчальному закладі. Традиційний студентський колектив, основним структурним компонентом якого є академічна група, не може забезпечити умов для засвоєння студентами всього багатства соціального досвіду, усунути ізоляцію між академічними групами і різними віковими групами, позбавити внутрішньоклективні стосунки від одноманітності й обмеженості. Тому підготовка студентів педагогічних навчальних закладів до організації позакласної дозвіллевої діяльності продовжується і розширюється поза межами навчального закладу за допомогою різнопланової діяльності, яка сприяє розв'язанню означених проблем.

Позанавчальні форми підготовки студентів до професійної діяльності – це форми організації різноманітної суспільно корисної діяльності, яку проводять сьогодні молодіжні організації, об'єднання, товариства тощо. Специфікою сучасних позанавчальних форм є те, що вони створюються добровільно, охоплюють студентів різного віку, мають органи самоврядування, реалізують широкий спектр діяльності, у процесі якого розширюється пізнання студентів, коло їх спілкування, саме там особистість самовиражається, самостверджується. Сьогодні найбільш доцільними та зручними для практики підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників є літературно-драматичні гуртки, літературні вечори, КВК, вечори-зустрічі, студентський театр тощо.

На лекціях, практичних та семінарських заняттях широко використовуються різноманітні методи підготовки. У сучасній науковій літературі метод підготовки (від гр. *methodos* – шлях до чогось, спосіб пізнання, дослідження) трактується як шлях досягнення поставленої мети – виховання студентів, спосіб практичної діяльності викладача, який використовується для вироблення у майбутніх учителів якостей, заданих метою виховання. З цієї точки зору під методами підготовки до діяльності ми розуміємо сукупність способів впливу на свідомість, волю, почуття, поведінку студентів, її корекцію й удосконалення з метою вироблення у них визначених метою виховання або формування якостей.

У процесі розвитку педагогічної науки до класифікації методів підготовки особистості до майбутньої професії та їх упорядкування застосовувались різні підходи. Класифікація методів – це побудована за певною ознакою система методів. Вона допомагає викладачу свідомо обрати й найбільш ефективно застосувати відповідно до завдань і реальних обставин конкретні методи.

У роботі зі студентами, поряд з традиційними методами, використовували метод ілюстрування та метод театралізації. Метод ілюстрування – певною мірою використовується у будь-якому процесі діяльності, що має зв'язок з мистецтвом. Аналізуючи методіку ілюстрування в дозвілєвій роботі, слід відзначити три найважливіших її принципи. Перший, основний – принцип відповідності змісту, ідейного змісту, художнього матеріалу темі чи ідеї заходу. Без такої відповідності не може бути і мови про

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

використання ілюстрування, тому що воно буде не підсилювати чи підкріплювати вплив лекції або доповіді, а руйнувати його. Другий принцип – психологічно обґрунтоване поєднання логічного й емоційного начал. Третій принцип – комплексне використання художніх ілюстративних засобів, звертання до різних видів мистецтва. Цей принцип забезпечує найбільш сильний емоційний вплив на аудиторію, максимально активізує її інтерес і увагу.

Особливе місце в роботі клубів за інтересами старшокласників та студентів посідає театралізація, що є складним творчим методом дозвіллевої діяльності. Вона є насамперед особливою художньою організацією матеріалу за законами театральної драматургії.

Метод театралізації змінює природу форми, у якій він застосовується, створює форму нової якості. Тому не можна говорити про часткове використання, про елемент театралізації стосовно усіх форм позааудиторної та позакласної роботи.

Театралізація – це метод, який застосовується тільки в особливих випадках, органічних для співвіднесення реальної події з її художньої інтерпретацією. Саме бажання виділити ту чи іншу знаменну подію, показати її особливе значення в житті, висловити і закріпити своє ставлення до неї викликає потребу в її яскравому художньому тлумаченні. Не випадково найбільш типовими датами театралізованих масових заходів є „червоні” дати календаря і найбільш значні дати, пов’язані з працею, громадським життям певної спільноти людей. У цих випадках особливо сильним є потяг до художнього осмислення події, до символічної узагальнюючої образності, до організації діяльності мас за законами театру. Таким чином, театралізація виявляється не як звичайний художній прийом, що можна використовувати на трьох рівнях, а як найбільш складний творчий метод, що має соціально-психологічне обґрунтування і відповідає позакласній дозвіллевій діяльності.

Театралізація являє собою не тільки художню обробку життєвого матеріалу, а й особливу організацію поведінки, дій мас людей. Своєрідність театралізації полягає в тому, що ці дві її сторони нерозривно пов’язані, взаємодіють та взаємозумовлюють один одного. Художня організація матеріалу у відриві від організації діяльності мас перетворює метод проведення такого заходу на ілюстрування. Організація ж театралізованої дії маси, що не підкріплена сценарною основою, позбавляє дію реального ґрунту,

перетворює його на даремну гру. Застосування театралізації залежить не тільки від бажання організаторів, а насамперед від потреби спільноти людей, від соціальної ситуації. Звідси виникає необхідність для працівника шукати конкретні життєві ситуації, що викликають потребу в театралізації – застави її ефективності пов'язані, взаємодіють та взаємозумовлюють один одного [140; 172]. Стосовно впровадження методу було розроблено методичні рекомендації „Театралізовані дієства як форма аудиторної роботи та позааудиторної роботи з історії педагогіки”. До них увійшли наступні вистави: „Козацька школа”, „Бурсаки” (за мотивами повісті М.Гоголя „Вій”), „Як дідусь і бабуся маленькими учнями були”, „К.Ушинський у Смольному інституті”, „Пізнай себе, або Благодатний Еродій” (за мотивами притч Г.Сковороди), „Апостоли української національної школи”, „Петро Могила”, „Грицева шкільна наука” (за мотивами однойменного оповідання І.Франка) та інші [182].

Одним із найбільш перспективних шляхів удосконалення підготовки майбутніх учителів, озброєння їх необхідними знаннями, практичними вміннями й навичками є впровадження активних методів навчання. Активне навчання має на меті зробити кожного студента безпосереднім учасником навчально-виховного процесу, котрий здійснює пошук шляхів і способів розв'язання проблем, що вивчаються в курсі педагогіки. Для цього навчально-виховний процес має бути, по-перше, імітацією того середовища, в якому доведеться працювати студентам як майбутнім учителям; по друге, бути спрямованим на реалізацію конкретних цілей і проблем, передбачених реформою школи; по-третє, виробляти у студентів уміння й навички розв'язання практичних завдань і психолого-педагогічних ситуацій.

До таких методів навчання відносимо педагогічні ігри (ділова гра, рольова гра, метод аналізу конкретних психолого-педагогічних ситуацій, аналіз інцидентів, розв'язання педагогічних завдань, ігрове проектування), які дають змогу формувати знання, професійні вміння і навички студентів шляхом залучення їх до інтенсивної пізнавальної діяльності. Наведемо лише деякі з них.

Ділова гра – це в певному розумінні імітація професійно-педагогічної діяльності, пов'язана з управлінням навчально-виховним процесом. Такі ігри використовуються для розвитку

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

творчого мислення, формування практичних умінь і навичок, для стимулювання уваги й підвищення інтересу студентів до занять, активізують процес оволодіння майбутньою професією.

Рольові ігри – більш простий, ніж ділові, імітаційний метод активного навчання, який потребує менших витрат часу на розробку та впровадження. При вирішенні психолого-педагогічних завдань і ситуацій він надзвичайно ефективний. Головна мета застосування цього методу – розвиток у студентів аналітичних здібностей, прищеплення умінь приймати правильні рішення в різних психолого-педагогічних ситуаціях, у тому числі і щодо керівництва навчально-виховним процесом.

Ігрове проектування – метод розробки студентами рекомендацій, планів і заходів навчально-виховного характеру.

Широко використовуються у підготовці майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності інтелектуальні ігри. До цієї групи входять різноманітні вікторини, ігри зі словами і буквами, кіно- й літературні аукціони, цікаві математичні, графічні, логічні й інші задачі. У спеціальній літературі найчастіше наголошується на освітньо-виховній цінності інтелектуально-ігрової діяльності, яка готує майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності.

Названі методи навчання різняться між собою певними ознаками, мають власне призначення і конкретну галузь застосування. Тільки в результаті їх поєднання можна досягти активізації процесу підготовки майбутніх учителів організаторів виховної роботи у школі.

Мета педагогічних ігор – сформувати у студентів уміння вже під час навчання поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Оволодіти необхідними знаннями і навичками студент зможе лише тоді, коли він сам достатньою мірою виявлятиме до них інтерес і докладатиме належні зусилля. Цей процес найбільш активно здійснюється завдяки поєднанню теоретичних знань, здобутих на лекціях, семінарах чи самостійно, з вирішенням конкретних педагогічних завдань та психолого-педагогічних ситуацій. Застосування знань, таким чином, не відкладається на тривалий термін, яким багатьом студентам здається період навчання в інституті, а відбувається зразу ж – у процесі розв'язання різноманітних ситуацій.

Будь-яка навчальна гра вимагає від її учасників глибоких знань не тільки з конкретної теми, а й із курсів педагогіки і психології, методики виховної роботи й основ педагогічної майстерності; урахування всієї сукупності умов та факторів, що відіграють ту чи іншу роль у навчально-виховному процесі.

Використання ігор при вивченні предметів психолого-педагогічного циклу сприяє ефективному оволодінню студентами цілою системою вмій та навичок: аналізувати вихідні умови педагогічної дії і формулювати навчально-виховні завдання; програмувати розв'язання педагогічних завдань, правильно обирати необхідні для цього форми й засоби; складати плани підготовки і проведення навчально-виховної роботи; здійснювати керівництво вирішенням педагогічних завдань на практиці, дбати про встановлення доброзичливих товариських взаємин між учнями, застосовувати найбільш доцільні методи і прийоми їх навчання та виховання; оцінювати результати розв'язання тих чи інших завдань: аналізувати конкретні дії вчителів, вихователів, керівників шкіл та їх ефективність, виявляти й усувати методичні помилки, використовувати передовий досвід. В науковій літературі педагогічна технологія розглядається як сфера знання, що включає методи, засоби навчання та теорію їх використання для досягнення мети освіти, а під технологією навчання розуміють шлях засвоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах певного предмету, теми, питання і в межах обраної технології [167].

Загальновизнано (І.А.Зязюн [78]; М.В.Кларін [88]; С.О.Сисієва [167]), що саме використання педагогічних технологій у підготовці майбутніх педагогів дає змогу проектувати й реалізувати сукупність методів, прийомів і впливів, застосованих для досягнення мети цієї підготовки. Саме технологія гарантує кінцевий результат.

У цьому і полягає головна відмінність технології від методики. Методика – це сукупність рекомендацій з проведення навчального процесу. Технологія – це сукупність способів, спрямованих на оволодіння системою знань, досвіду, умій і практики роботи суб'єктів дозвілєвої діяльності.

У своїй роботі розрізняємо тільки два типи технологій: педагогічні та психологічні. У педагогічних технологіях операції та дії фізично відчутні. Психологічні технології мають прихований характер: це процеси у психіці конкретної людини. Проте провести

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

межу між ними доволі важко. При розробці педагогічної технології актуальним є визначення пізнавальних процесів, які будуть задіяні у формуванні професійної готовності майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності. Значну роль при цьому відіграє насиченість змісту підготовки вправами, які сприяли активізації таких вищих психічних функцій, як мислення та уява на основі відчуття та сприймання.

На практичних заняттях широко реалізовувалась групова технологія навчання. Її мета – розвиток студента як суб'єкта навчальної діяльності. Завдання групової технології – навчати студентів співпраці при виконанні групових завдань; стимулювати моральні переживання взаємного навчання, зацікавленості в успіхові товариша; формувати комунікативні вміння, рефлексивні компоненти навчальної діяльності: цілеспрямованість, планування, контроль, оцінку; поєднувати фронтальну, індивідуальну та групову форми навчальної діяльності.

У груповій навчальній діяльності студенти включаються у змістовне співробітництво, де вони виступають суб'єктами спільної навчальної діяльності, а значить, змінюється їх мотиваційна сфера. У зв'язку з тим, що співробітництво студентів у групах є змістовним, спрямованим лише на навчання, то і зміна мотиваційної сфери відбувається у навчанні. Отже, у студентів активізуються мотиви, які спонукають навчання, а значить, формують пізнавальну активність. Сполучення групових форм навчання сприятливе для прояву ініціативи та самостійності всіх студентів.

Однією із складних проблем організації групової роботи є визначення завдань, які можуть бути ефективно вирішені в груповій роботі. Існує два напрями дослідження групових завдань: дослідження умов та вимог, яким мають відповідати завдання, та розробка класифікації групових завдань.

О.М.Пехота [146] стверджує, що завдання для групової роботи можуть бути запропоновані за двох умов: якщо існує можливість розподілу функції усередині групи або якщо завдання вимагає співробітництва та організації спільних дій. Вона вважає, що особливо ефективним є прийняття рішень групою за умов творчого характеру завдання та існування кількох варіантів його рішення.

Групові форми навчання поділяють на ланкові, бригадні, кооперовано-групові, диференційовано-групові й індивідуалізовано-групові.

Аналітична діяльність у груповій роботі, колективне узагальнення матеріалу створюють сприятливі умови для пробудження та формування пізнавальних інтересів студентів. Групи знаходяться в сприятливих умовах організації навчальної роботи в оптимальному темпі. Залучення групових форм навчання сприятиме прояву ініціативи, самостійності всіх студентів.

Для ефективності роботи ланок слід цілеспрямовано їх формувати, уважно обирати ланкових, здатних планувати роботу, налагоджувати контакти зі студентами. Найбільш продуктивно працюють ланки, сформовані зі студентів з високими навчальними можливостями. Вони володіють навичками самостійної роботи. Позитивними можуть бути результати у ланок із середніх студентів, які мають рівні навчальні можливості. Організовано вони працюють більш успішно, ніж самостійно, однак їм потрібна постійна підтримка викладача. Не можуть успішно функціонувати ланки, які складаються лише із студентів з низькими навчальними можливостями. У них нікому керувати, їм недостатньо базових знань та навичок самостійної роботи.

Найбільш ефективні гетерогенні групи, до яких входять студенти з різним рівнем навчання, потребами, інтересами, працездатністю, котрі доповнюють один одного.

При комплектуванні навчальних ланок доцільно враховувати не лише навчальні можливості, але й особливості особистості студентів.

Отже, диференціюючи студентів на типологічні групи, слід враховувати їх навчальні можливості, а також дидактичну мету. Доцільно використовувати діяльність постійних (у межах вивчення предметів) навчальних груп. Кожен студент одночасно може бути членом кількох функціонуючих груп. Для збільшення числа контактів між студентами можна використовувати як гомо-, так і гетерогенні групи. Робота таких груп закладає основи вироблення певного стилю, накопичення досвіду кращих студентів. Таким чином, достатньо лише створити умови, які б зацікавили частину членів кожної з груп (або хоча б сильніших її членів) – пізнавальна активність „передається” товаришам у групі.

Важливим у груповій роботі є прийняття рішення щодо поставленого завдання, що є необхідним при реалізації проєктів. Тому при організації групової навчальної діяльності на занятті

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

потрібно забезпечити активність кожного. Цього можна досягти, розподіливши запропоновані групи завдання на частини за кількістю учасників групи, коли кожен має виконати свою частину роботи і пояснити спосіб її виконання іншим, налагодити систему обліку діяльності кожного студента в групі. Для цього після виконання завдання студенти на спеціальних картках відображають оцінку роботи всієї групи, а також дають оцінку роботі кожного.

Також на практичних заняттях використовується технологія формування творчої особистості. Мета цієї технології – постійне збагачення творчим досвідом і формування механізму самоорганізації кожного студента. Технологія створення психологічних умов підготовки студентів до творчої діяльності тісно переплітається з іншими технологіями, проте можна визначити такий алгоритм дій:

- діяльність студента не повинна регламентуватись, а її процес повинен бути організований так, щоб у ньому були елементи творчості, які передбачають комбінування, аналогізування, універсалізацію, випадкові видозміни;

- потрібно викликати інтереси, крізь які проходять усі зовнішні впливи, породжуючи внутрішні стимули, що й є збудниками активності особистості.

Разом з цим інтереси виступають важливою умовою творчої діяльності. У студента з'являється захопленість, потяг проникнути у сутність того, що пізнається. Воля, уважність, почуття індивіда, пошук зливаються воедино, а творча діяльність стає потребою особистості. Важливу роль у стимуляції інтересу до праці відіграють завдання:

- добір викладачем завдань, що потребують творчої переробки, узагальнення, систематизації, вмій та навичок порівнювати й аналізувати вже відоме, експериментування; пошуку;

- створення умов для розвитку ситуативного інтересу, який відіграє роль „пускового” механізму в здійсненні діяльності;

- використання ігрових моментів, що стимулюють прояви самостійності студентів, їх творчих можливостей;

- розв'язання творчих завдань.

Проте слід зауважити, що одне й те ж завдання може стимулювати розвиток творчих можливостей одних студентів і гальмувати інших. Тобто для одних це завдання – творче, а для

інших – навчальне. Майстерність педагога і полягає в тому, щоб усіх студентів залучити до розв'язання різноманітних творчих завдань. Наприклад, тип завдань на виявлення протиріччя, на проблемне бачення як навчальне завдання вміщує завдання прихованого питання, завдання на конструювання заданих ситуацій, завдання на викриття уявлених протиріч, а як навчально-творче завдання вміщує завдання-головоломки, завдання-проблеми, завдання-парадокси, завдання на формування проблем. Завдання на винахідливість можуть бути тільки навчально-творчими.

Метою проектної технології є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності студента.

Під час використання технології вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань: розвиваються пізнавальні навички студентів, формується вміння самостійно конструювати свої знання, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, активно розвивається критичне мислення, сфера комунікації тощо.

Завдання технології – не лише передати студентам суму тих чи інших знань, а навчити здобувати ці знання самостійно, вміти застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань. Сприяти в здобутті комунікативних навичок, тобто здатності працювати у різноманітних групах, виконуючи різноманітні соціальні ролі, прищепити студентам уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати необхідну інформацію, вміти її аналізувати з різних точок зору, висувати різні гіпотези, вміти робити висновки.

Робота над проектом – практика особистісно зорієнтованого навчання в процесі конкретної праці студента на основі вільного вибору з урахуванням його інтересів.

Навчальне проектування орієнтоване насамперед на самостійну діяльність студентів: індивідуальну, парну або групову, виконувану упродовж певного часу.

Технологія проектування передбачає розв'язання студентом або групою студентів певної проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань та умінь з різних галузей науки, техніки, творчості.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Результати виконання проектів повинні бути „відчутними”: якщо це теоретична проблема – то конкретне її вирішення, якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження.

Проектна технологія передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів.

Таким чином, суть проектної технології – стимулювати інтерес студентів до певних проблем, що передбачають володіння певною сумою знань, та через проектну діяльність, яка передбачає розв’язання однієї або цілої низки проблем, показати практичне застосування надбаних знань від теорії до практики, гармонійно поєднуючи академічні знання з прагматичними, дотримуючись відповідного їх балансу на кожному етапі навчання.

Педагог насамперед повинен знати основні вимоги, які висуваються до проектної технології:

1) наявність значущої у дослідницькому, творчому плані проблеми (завдання), що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її розв’язання;

2) практична, теоретична та пізнавальна значимість передбачуваних результатів;

3) самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність студентів;

4) структурування змістової частини проекту (із зазначенням поетапних результатів);

5) використання дослідницьких методів: визначення проблеми досліджуваних завдань, що впливають з неї, висунення гіпотези їх вирішення, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, корегування, висновки [146].

Підстави для вибору тематики проекту можуть бути різними. Її може бути сформульовано фахівцями, висунуто педагогами з урахуванням навчальної ситуації зі свого предмета, інтересів і здібностей студентів. Тематика проекту може бути запропонована і самостійно. Результати проектів повинні бути матеріальними, тобто відповідно оформленими – у вигляді відеофільмів, альбомів, бортжурналів, комп’ютерних газет, альманахів тощо.

Розрізняють такі типи проектів: дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні та практично зорієнтовані.

Дослідницькі проекти потребують добре обміркованої структури, конкретної мети, актуальності предмета дослідження для всіх учасників, соціальної значущості, продуманості методів, у тому числі експериментальних методів обробки результатів. Вони повністю підпорядковані логіці дослідження і мають відповідну структуру: визначення теми дослідження, аргументацію її актуальності, визначення предмета й об'єкта, завдань і методів, визначення методології дослідження, висунення гіпотез розв'язання проблеми і з'ясування шляхів її розв'язання.

Творчі проекти не мають детальної структури спільної діяльності учасників, вона розвивається, підпорядковуючись кінцевому результату, прийнятій групою логіці спільної діяльності, інтересам учасників проекту. Вони заздалегідь домовляються про заплановані результати і форму їх подання: рукописний журнал, колективний колаж, відеофільм, вечір, свято тощо. І тоді потрібні сценарій фільму, програма свята, макет журналу, альбому, газети.

В ігрових проектах учасники беруть на себе певні ролі, обумовлені характером і змістом проекту. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реально існуючі особистості, імітуються їх соціальні та ділові стосунки, які ускладнюються вигаданими учасниками ситуаціями. Ступінь творчості студентів надзвичайно високий, але домінуючим видом діяльності все-таки є гра.

Інформаційні проекти спрямовані на збір інформації про певний об'єкт, явище, на ознайомлення учасників проекту з інформацією, її аналіз та узагальнення фактів. Такі проекти потребують добре продуманої структури, можливості систематичної корекції у ході роботи над проектом. Структуру проекту можна позначити таким чином: мета, його актуальність; методи здобування (літературні джерела, засоби масової інформації, бази даних, у тому числі й електронні, інтерв'ю, анкетування тощо) та обробки інформації (її аналіз, узагальнення, зіставлення з відомими фактами, аргументовані висновки); результат (стаття, реферат, доповідь, відеофільм); презентація (публікація, обговорення на конференції). Такі проекти можуть бути органічною частиною дослідницьких проектів, їх модулем.

Практично зорієнтовані проекти – результат діяльності учасників яких чітко визначено від самого початку, він зорієнтований на соціальні інтереси учасників (документ, програма,

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

рекомендації, проект закону, словник, проект шкільного саду). Проект потребує складання сценарію всієї діяльності його учасників і визначення функцій кожного. Особливо важливими є чітка організація координаційної роботи у вигляді поетапних обговорень та презентація одержаних результатів і можливих засобів їх упровадження у практику.

На практиці частіше доводиться мати справу зі змішаними типами проектів. Дуже важливо організувати зовнішню оцінку виконання проекту, що дозволяє підвищити ефективність його виконання, усунути труднощі, вчасно корегувати. В ігрових проектах, що мають характер змагання, може використовуватися бальна система. У творчих проектах проміжні результати оцінювати важко, однак здійснювати моніторинг необхідно, щоб допомогти у разі потреби.

Самостійна навчальна діяльність студента буде результативною лише тоді, коли в ній є внутрішня потреба [200]. Звичайно, спочатку необхідно змушувати себе працювати самостійно на занятті та після нього. В особистості з чітко визначеною метою самоспонування виробляються звички, навички і, врешті-решт, навчальна діяльність стає внутрішньою потребою, без якої особистість не відчуватиме душевного комфорту.

Стосовно стимулів ми звернулися до дослідження Л.В.Кекух [83], яка на основі аналізу психолого-педагогічної літератури (К.К.Платонов [149], І.Равкін [159]) зробила висновок, що стимул виступає певною функцією того чи іншого об'єктивного явища, яка полягає у додатковому посиленні (динамізації) діяльності суб'єкта (О.М.Леонтьєв [112]). Стимул розглядається як складова навчального процесу, що позитивно впливає на взаємодію вчителя й учня, підвищує її ефективність. На основі теоретичного аналізу (А.М.Алексюк [5], Ю.К.Бабанський [14], К.Д.Ушинський [187]) доведено доцільність поділу стимулів на зовнішні та внутрішні. Зовнішніми стимулами у навчальному процесі можуть виступати: освітнє середовище (зміст навчального матеріалу, організаційні форми, методи і засоби навчання, комунікативні зв'язки, професійна компетентність і педагогічна майстерність викладача, мікроклімат у колективі), заохочення (рейтингове оцінювання знань студентів, звільнення від складання заліку або екзамену з урахуванням поточних результатів, участь у конкурсах, олімпіадах, конференціях,

навчання за індивідуальним планом з дозволом вільного відвідування занять, рекомендація до навчання у магістратурі, аспірантурі, іменні стипендії, премії, переведення студентів платної форми навчання на вакантні місця державного замовлення); доведено, що внутрішні стимули, як правило, пов'язують з потребами, мотивами, інтересами, бажаннями і необхідністю особистості реалізувати власні здібності.

Внутрішніми стимулами насамперед виступають мотиви творчості і творчий інтерес, притаманні кожному митцю, що мають форму стійких якостей особистості. Стимули визначаються як безпосередній або опосередкований вплив освітнього середовища на розвиток у майбутньому вчителі спрямованості на творчу педагогічну діяльність, який здійснюється у процесі особистісно зорієнтованої взаємодії суб'єктів професійної підготовки і виявляється у формуванні у майбутнього вчителя стійких мотивів; інтерес до організації позакласної дозвіллевої діяльності, самовдосконалення і самореалізації у професійній праці. Формування стимулів до творчості доцільно розглядати як процес створення психолого-педагогічної системи, компоненти котрої (зміст, форми, методи, засоби професійної підготовки, характер комунікативних зв'язків між суб'єктами навчального процесу) забезпечують умови для творчої навчальної діяльності студентів з метою формування у них стійкої мотиваційної сфери майбутньої творчої професійної діяльності. Під педагогічними стимулами творчості розуміють засоби, умови, які сприяють формуванню творчої особистості учня, спонукають і спрямовують його діяльність у навчальному процесі на творче розв'язання проблем.

Структурно-компонентна модель стимулів до організації позакласної дозвіллевої діяльності, що включає змістовий, процесуальний та комунікативний компоненти, формування яких спрямоване на розвиток мотиваційної сфери особистості, виявляється у мотивах-стимулах та інтересах-стимулах. Кожен компонент має власну структуру. Змістовий компонент включає зміст навчального матеріалу, який стимулює прагнення пізнавати нове; бажання виявляти творчі проблеми; бажання дослідити проблему з різних сторін; намагання оволодіти необхідною інформацією; прагнення висувати гіпотези, продукувати ідеї; намагання виявляти конструктивність, винахідливість, раціональність, гнучкість та оригінальність мислення.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Процесуальний компонент відображає форми і методи, які стимулюють прагнення виявляти самостійність при розв'язанні проблем; бажання виявляти власне бачення розв'язання проблеми; прагнення нестандартним способом розв'язувати проблеми; бажання зіставляти своє бачення розв'язання проблеми під час дискусії; бажання ефективно організовувати самостійну творчу діяльність. Комунікативний компонент забезпечує такий характер комунікативних зв'язків у процесі навчання, що стимулює прагнення до гуманізації стосунків суб'єктів професійної підготовки; намагання виявляти доброзичливість до досягнень інших; прагнення до творчого співробітництва; бажання створювати творчий мікроклімат у навчальній групі; виявляти власні творчі здібності; захоплення спільною творчою діяльністю; намагання підтримувати постійні творчі контакти. Мотиваційний компонент відображає ступінь сформованості внутрішніх стимулів до педагогічної творчості і включає: 1) мотиви-стимули: прагнення до самореалізації творчого потенціалу; прагнення до саморозвитку; прагнення до успіху в навчанні; прагнення до успіху в майбутній творчій професійній діяльності; прагнення бути ініціативним, активним; самоствердження через подолання перешкод; необхідність оволодівати основами педагогічної творчості для успішної професійної діяльності; прагнення набувати власний творчий досвід; прагнення до різноманітності; прагнення до гармонії у розвитку; 2) інтереси-стимули: інтерес до розв'язання навчально-творчого завдання; перемога у творчих змаганнях серед студентів; досягнення певного статусу в студентському колективі; визнання своїх творчих можливостей серед студентів; отримання задоволення від власних творчих зусиль; бажання задовольнити власну допитливість; підвищувати рівень власних творчих можливостей; матеріальна і моральна винагорода [83].

Крім того, важливо врахувати групу факторів-перепон, до якої відносимо: особистісну інерцію, розчарування від попередніх невдач, відсутність допомоги й підтримки зі сторони викладачів, ворожість оточуючих, які погано сприймають зміни в роботі та прагнення до кращого; неадекватний зворотній зв'язок, відсутність необхідної інформації; стан здоров'я, недостатність часу, обмежені ресурси.

Головна роль у підготовці майбутнього учителя до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників належить викладачу педагогічного вищого навчального закладу, його професійно-педагогічній майстерності, ерудиції та культурі.

Логіка виховної діяльності викладача майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників та формування у них компетентності та професійної готовності визначає такі професійні якості викладача вищого навчального закладу:

- відданість Україні, почуття гордості за славне історичне минуле нашого народу, відновлення і розповсюдження його традицій;

- діяльнісне ставлення до життя, боротьба за успіх у реформуванні й оновленні школи, активна участь у роботі громадських формувань;

- ініціативне, самостійне і творче вирішення виховних справ;

- порядність, працьовитість, вихованість, доброзичливість, гуманізм, чуйність до оточуючих, вірність обов'язку, впевненість у правильності власної справи, відвертість, щирість у спілкуванні зі студентами, вимогливість до себе й інших;

- стійкість моральних ідеалів, здатність відстоювати власні переконання, послідовна їх реалізація у вихованні;

- здатність брати на себе відповідальність за рішення у сфері виховної діяльності, вміння нестандартно мислити, втілювати в життя виховні ідеї, організовувати студентів на реалізацію планів;

- готовність і здатність до колективної діяльності, усвідомлення особистих інтересів в тісному зв'язку з інтересами студентського колективу, вміння враховувати думку членів колективу і відстоювати власну;

- доброта, увага, сердечність, здатність до співчуття, готовність прийти на допомогу студенту;

- вміння постійно підтримувати спокійний, доброзичливий тон у спілкуванні зі студентами;

- широкий кругозір, культура поведінки, праці, побуту і мислення;

- розуміння і знання літератури, музики, мистецтва у їх багатогранних проявах, уміння цінувати високі досягнення української і світової культури, добрий смак, вміння бути в центрі культурного життя;

- володіння психологічними основами виховного процесу;

- педагогічний такт, уміння з повагою сприймати будь-яку протилежну думку, неординарний вчинок, уміння сперечатися, аргументовано відстоювати власну точку зору;

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

- терпимість, стриманість і виваженість у стосунках зі студентами;
- пошук нових шляхів вирішення завдань, які стоять перед системою виховної роботи, нетерпимість до шаблону, рутини, формалізму, безініціативності;
- здатність до оригінальних, нестандартних рішень.

Проблема раціонального використання вільного часу, на нашу думку, набуває дедалі більшого теоретичного і практичного значення у процесі підготовки майбутнього вчителя.

Розв'язання цього завдання здійснюється у процесі викладання суспільних, психолого-педагогічних і спеціальних наук на лекціях, семінарських, практичних заняттях, при проведенні різних позааудиторних заходів, де ми можемо підготувати майбутнього вчителя до позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників.

У структурі вільного часу студентів педагогічних вищих навчальних закладів велике місце посідає участь у художній самодіяльності. Її розвиток здійснюється переважно у трьох напрямках: загальноінститутська самодіяльність, факультетська самодіяльність, індивідуальні заняття з творчою молоддю.

Участь у художній самодіяльності – це основний шлях формування художніх смаків студентів, форма прояву їх естетичної активності, підготовки до керівництва художньою самодіяльністю учнів старших класів. Крім безпосередньої участі самих студентів у художній самодіяльності, їм надається методична допомога в організації художньої самодіяльності в школі. Громадська робота і всі види творчості – це натхненна діяльність студентів у вільний час, у процесі якої здійснюється формування нового типу особистості учителя школи майбутнього. Гуртки художньої самодіяльності в педагогічному навчальному закладі (хоровий, художнього читання, театр мініатюр та інші) передбачають і методичну допомогу студентам в організації таких самих видів художньої самодіяльності в школі.

Збагаченню особистості, її духовному зростанню сприяє дозвілля, присвячене споживанню культурних цінностей: це відвідування театрів і кінотеатрів, музеїв, перегляд телепередач, читання художньої літератури та багато іншого.

Організація діяльності студентів у вільний час – регульований процес, який поєднує громадське управління і самоконтроль студента.

Діяльність студентів у вільний час стає дедалі змістовнішою,

громадсько значимою, сприяє формуванню професійних якостей майбутнього учителя, його всебічному розвитку.

Викладач педагогічного вищого навчального закладу повинен формувати професійну готовність майбутнього вчителя до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників. Це передбачає:

- високий рівень сформованості національної самосвідомості, знання народних культурно-історичних традицій, морально-етичної спадщини, історії і сучасного буття;

- високий рівень професійної підготовки, бездоганне володіння українською мовою, прагнення до постійного самовдосконалення;

- любов до дітей і високу педагогічну культуру; досконале володіння дидактичними, організаторськими, комунікативними, перцептивними, сугестивними та науково-пізнавальними здібностями;

- розвинену власну спостережливість, педагогічну уяву, оптимізм, вміння відчувати та позитивно впливати на емоційний стан старшокласників;

- розвинені вміння мовленнєвої культури: уміння формулювати чітко, точно, дохідливо, образно та емоційно передавати власні думки.

Майбутній організатор дозвілєвої діяльності старшокласників повинен знати:

- сутність і закономірності розвитку особистості, анатомо-фізіологічні, психологічні та вікові особливості вихованців;

- діагностику і методи визначення рівнів вихованості старшокласників;

- методи аналізу ефективності педагогічного управління процесом формування особистості;

- теорію і методику національного виховання, естетичного виховання у позакласній дозвілєвої діяльності старшокласників, специфіку роботи класного керівника, вихователя школи-інтернату та дитячого будинку, вихователя громадських дитячих організацій, виховної роботи у юнацьких клубах за інтересами в години дозвілля старшокласників та на позакласних виховних закладах;

- принципи, форми та методи організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників.

Організатор позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників повинен уміти:

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

– визначити конкретні завдання виховного впливу, виходячи із загальної мети національного та естетичного виховання, рівня вихованості старшокласників та умов навколишнього середовища;

– володіти методами і формами педагогічної діагностики та педагогічного прогнозування, рівня вихованості колективу старшокласників і особистості у єдності;

– володіти методами позитивного впливу на старшокласника та управління юнацьким колективом;

– формувати гуманні стосунки зі старшокласниками у позакласний дозвіллевий час на рівні співробітництва, партнерства з урахуванням національних традицій та соціального оточення;

– налагоджувати постійні педагогічні стосунки з батьками старшокласників;

– вести педагогічну пропаганду, домагаючись єдності виховної діяльності школи, позашкільних установ, сім'ї та громадськості;

– організовувати з підлітками та молоддю різні види виховної роботи: навчальну, трудову, ігрову, природоохоронну, дозволя, гуртки художньої самодіяльності, спортивні секції, попереджувати дитячий травматизм, працювати з дівчатами та юнаками, які потребують підвищеної педагогічної уваги;

– сприяти самовихованню старшокласників, саморозвитку їх суспільно цінних якостей і створенню умов для самореалізації старшокласника як неповторної індивідуальності;

– вміло використовувати у виховній роботі духовні надбання народу, усну народну творчість, культурно-історичні традиції української етнопедагогіки.

До основних напрямків розвитку професійної культури майбутніх учителів у підготовці їх до організації позакласної дозвіллевої діяльності, на нашу думку, належать:

– організація теоретичних і практичних занять із вироблення вмій і навичок психологічного впливу на старшокласників;

– підготовка й конструювання професійно-педагогічного спілкування;

– підготовка до діагностичної і психокорекційної діяльності.

Психолого-педагогічний супровід у підготовці майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності з широкою програмою тестування й психологічної корекції забезпечує

можливість максимально стримувати негативні прояви та стимулювати їх активність. Беручи до уваги те, що якісні утворення у структурі особистості та зміни у її спрямованості найбільш продуктивно відбуваються через введення студента до відповідної діяльності, головним змістом роботи було поступове залучення студента до культурно-дозвілєвої діяльності. Здійснення цього підходу свідчить про те, що у такій діяльності відкриваються перспективні можливості використання особистісно-діяльнісного підходу, сучасних методів співтворчості й суб'єкт-суб'єктних відносин та педагогічних новацій.

У зв'язку з вище зазначеним можливо зробити наступні висновки:

Аналіз теоретичних підходів до проблеми підготовки майбутніх учителів до організації дозвілєвої діяльності показав, що на сьогоднішній день існує кілька різних позицій щодо визначення її змісту та функцій, зокрема педагогічної діяльності (К.А.Абульханова-Славська [2], О.О.Абдуліна [1] та інші), психолого-педагогічної (Л.І.Міщик [126], А.В.Мудрик [129], Л.І.Новікова [133]) та проєктованої дозвілєвої (А.С.Макаренко [120], В.О.Сухомлинський [175] та інші).

Позакласна дозвілєва діяльність старшокласника – це, по-перше, цілеспрямована самокерована пізнавальна діяльність, яка є необхідною для розвитку здатністю здобувати знання; по-друге, сукупність занять, за допомогою яких задовольняються фізичні, психічні та духовні потреби (при цьому молода людина самостійно визначає мету і зміст певного виду діяльності, обсяг та організацію цієї роботи).

Організатор дозвілєвої діяльності – це професіонал, який має досконало володіти теоретичними знаннями з національної і світової культури, практичними навичками організації і проведення дозвілєвих заходів, а також бути особистістю, здатною до творчих нестандартних рішень.

Організація позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників – це процес, який складається з таких етапів: проєктування, впровадження, контроль, коригування діяльності та передбачає урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, їх думки стосовно змісту та форми проведення дозвілєвого заходу, при якому роль вчителя є опосередкованою.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Готовність майбутнього вчителя до організації позакласної дозвіллевої діяльності – це здатність здійснення дозвіллевої діяльності, що формується в процесі спеціально організованої професійної підготовки і зумовлена рівнем розвитку професійних і ціннісних якостей майбутнього вчителя, які сприяють успішній організації позакласної дозвіллевої діяльності.

Компоненти готовності: *мотиваційний* – сукупність мотивів, адекватних до мети та завдань позакласної дозвіллевої діяльності (соціальні, педагогічні, особистісного розвитку та зовнішньої привабливості); *когнітивний* – сукупність знань, необхідних для організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників; *операційний* – сукупність умінь і навичок позакласної дозвіллевої діяльності; *особистісний* – наявність професійних та ціннісних якостей; *комунікативний* – здатність до взаємодії з учнями.

Організаційно-методична підготовка студентів до організації дозвіллевої діяльності старшокласників містить три етапи: на першому етапі формується готовність студентів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників за допомогою психолого-педагогічних дисциплін; на другому етапі триває удосконалення умінь і навичок організації дозвілля при розробці проектів та упровадження їх у навчально-виховний процес школи; на третьому етапі студенти аналізують власні проекти та беруть участь у конференції.

Організаційно-методичні умови – це обставини та фактори, від яких залежить підготовка майбутніх учителів до певного виду діяльності.

І що найбільш важливо підкреслити, на нашу думку те, що організаційно-методичними умовами підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності є: спрямування методів і форм організації пізнавально-практичної діяльності студентів на усвідомлення специфіки та засвоєння ними способів реалізації функцій дозвіллевої діяльності, включаючи сучасні освітні педагогічні технології; поетапне формування готовності майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності; оновлення змісту професійних знань щодо сутності організації позакласної дозвіллевої діяльності; використання отриманих знань, набутих умінь і навичок у роботі із старшокласниками у загальноосвітніх навчальних закладах.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Характеристика основних етапів підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників

При вивченні підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності виникає об'єктивна необхідність, а саме: аналізувати стан розробки даної проблеми в її теоретичному і практичному аспектах; відстежити мотиви вибору майбутньої професії, бажання після закінчення університету працювати за фахом, здібності до майбутньої професійної діяльності, професійні ускладнення в організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників, задоволення різноманітними аспектами організації позакласної дозвіллевої діяльності, інтерес до культурно-дозвіллевої діяльності, ступінь задоволення власним рівнем інформаційної культури, потенційні можливості до організації позакласної дозвіллевої діяльності; виявити оцінку майбутніми учителями професійних якостей спеціалістів з проблем організації дозвіллевої діяльності; з'ясувати динаміку за деякими супутніми чинниками, а саме: наявністю комунікативних навичок, перцептивних умінь, інтерактивних компонентів, наявність навичок управління персоналом, наявність гностичних й методично-технологічних компонентів (табл. 2.1).

Крім того можливо використання векторного аналізу з питань упровадження виховних заходів у навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл.

Таблиця 2.1

Результати опитування респондентів (%)

Зміст запитань	Кількість студентів у %
1	2
- бажання отримати дану спеціальність;	
- приклад та поради друзів, вчителів, знайомих;	
- наслідуючи батьків та за їх поради;	

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

1	2
- легше вступити (низький прохідний бал на вступних іспитах);	
- бажання отримати спеціальність, яка буде корисна у вихованні власних дітей;	
- суспільна користь, бажання бути потрібним державі, самому щось зробити для людей та підростаючого покоління;	
- майбутня професія цікавить мене самим процесом діяльності;	
- до учіння спонукають література, мистецтво, кіно та інше;	
- не можу сказати, навчаюсь аби навчатися	
Бажання після закінчення університету працювати за фахом:	
- так;	
- ні;	
- не знаю.	
Оцінка здібностей до майбутньої професійної діяльності:	
- здібне;	
- не знаю;	
- не здібен.	
Які риси та особистісні якості треба мати майбутньому учителю щодо організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників	
(відповіли на запитання)	
(не змогли відповісти на запитання)	
(відповіли частково)	
Дати тлумачення поняття „творча особистість”	
(відповіли на запитання)	
(не змогли відповісти на запитання)	
(відповіли частково)	

П'ять обраних векторів являють собою компоненти готовності до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників.

Основне завдання методики векторного аналізу організації позакласно-дозвіллевої діяльності полягає у визначенні ефективності організації і проведення дозвіллевого заходу, яке

дозволяє визначити організацію системного та систематичного контролю якості; фіксацію ефективності організації і проведення дозвіллевого заходу; відстеження самовдосконалення студента в організації та проведенні дозвіллевого заходу; виявлення типових ускладнень у роботі студента; реалізація методичної роботи щодо підготовки студентів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників.

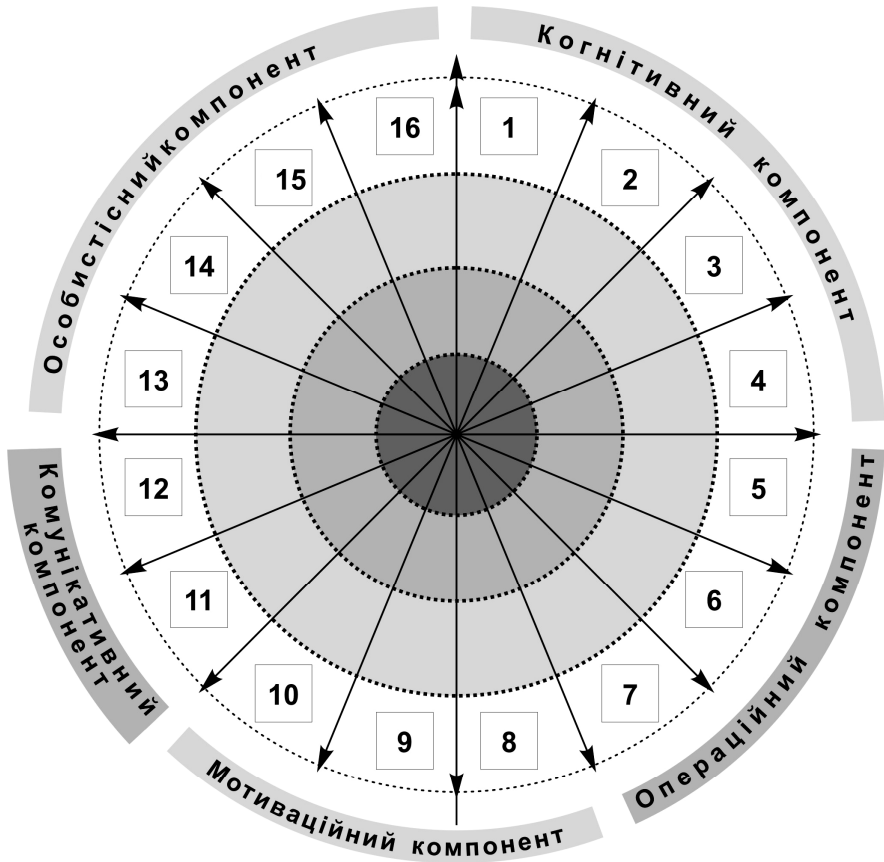
Порівняльна характеристика отриманих результатів за основними домінантами системного аналізу дозвіллевого заходу, дозволяє визначити, що існують творчий, пошуковий та репродуктивний рівні.

Творчий рівень характеризується чіткою мотивацією на оволодіння майбутньою професією; високим рівнем знань, необхідних для організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників; позитивною динамікою засвоєння конкретних умінь та навичок організації дозвіллевої діяльності; наявністю необхідних особистісних якостей; постійними проявами особистісно зорієнтованої взаємодії з учнями; здатністю на підготовчому етапі не потребувати допомоги викладача.

Пошуковий рівень, якому властиві сумніння у навчанні, потреба здобути й використати знання для осмислення і вирішення сьогоденних педагогічних проблем; достатні знання з питань організації позакласної дозвіллевої діяльності; відсутність постійного прояву засвоєння умінь та навичок; особистісні якості, необхідні для організації дозвіллевої діяльності, сформовано ще недостатньо, але студент працює над їх удосконаленням; особистісно зорієнтована взаємодія з учнями спостерігається ситуативно; на підготовчому етапі студент звертається за допомогою до викладача.

Репродуктивний рівень відзначається нестійкою мотивацією у навчанні; знання недостатні для організації позакласної дозвіллевої діяльності; не спостерігається позитивна динаміка у засвоєнні необхідних умінь та навичок; особистісні якості сформовані недостатньо та студент і не намагається їх вдосконалити; особистісно зорієнтована взаємодія з учнями практично не спостерігається; на підготовчому етапі студент працює частіше тільки за вимогою викладача.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Показники ефективності дозвіллевого заходу:

- 1 бал: низький рівень
- 2 бали: середній рівень
- 3 бали: високий рівень

Інтерпретація результатів
до 24 балів - низький рівень
до 40 балів - середній рівень
до 56 балів - високий рівень

P.S.: Для фіксації дати відвідання позакласного дозвіллевого заходу

Рис.2.1. Схема векторного аналізу

Когнітивний компонент

Вектор 1. Знання вікових особливостей учнів.

Вектор 2. Знання сфери дозвілля.

Вектор 3. Знання організації позакласної роботи.

Вектор 4. Знання провідних теоретичних засад режисури.

Операційний компонент

Вектор 5. Чітка позиція щодо мети та змісту дозвіллевого заходу.

Вектор 6. Розробка проектів дозвіллевих заходів.

Вектор 7. Уміння та навички постановочної діяльності.

Мотиваційний компонент

Вектор 8. Спрямованість на позакласну дозвіллеву діяльність.

Вектор 9. Задоволення підготовкою до організації позакласної дозвіллевої діяльності.

Вектор 10. Відчуття задоволення від результату даного виду діяльності.

Комунікативний компонент

Вектор 11. Уміння та навички взаємодії з учнями у процесі режисерсько-постановочної діяльності.

Вектор 12. Орієнтація на самостійну діяльність учнів.

Особистісний компонент

Вектор 13. Наявність професійних якостей.

Вектор 14. Наявність ціннісних якостей.

Вектор 15. Наявність творчих якостей.

Вектор 16. Наявність професійних та творчих умінь та навичок.

**Програма підготовки майбутніх учителів
до організації позакласної дозвіллевої діяльності
старшокласників**

Підготовка студентів здійснюється поетапно з дотриманням висунутих організаційно-методичних умов.

Своєрідність підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників необхідно враховувати у процесі викладання допоміжних психолого-педагогічних дисциплін, тобто водночас із основними видами навчальних занять (лекція, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, консультація, самостійна робота) значну

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

увагу необхідно приділяти особистісно зорієнтованим педагогічним технологіям, діловим іграм та психолого-педагогічним тренінгам.

Так, наприклад, на заняттях з історії педагогіки студенти знайомлять з досвідом великих майстрів педагогічної діяльності. При підготовці до практичних занять – набуваються навички роботи з першоджерелами, використовуються творчі вправи (наприклад, один студент виступає в ролі А.С.Макаренка, а решта є кореспондентами, які ставлять йому питання про життя та педагогічну діяльність, а якщо студент-А.С.Макаренко не може відповісти, відповідають самі).

Під час оволодіння педагогічною майстерністю, студенти набувають знання та навички педагогічного спілкування, основи техніки та культури мовлення, майстерності організації педагогічної взаємодії у навчанні, на нашу думку, педагогічне спілкування має велике значення в особистісно зорієнтованому навчанні, під час якого знайомляться з сутністю спілкування, рефлексії; стилів педагогічного спілкування та їх підстилів.

Аналіз педагогічних ситуацій з різним рівнем складності, надає вмінь розрізнати стилі педагогічного спілкування, добирати оптимальні для конкретної ситуації прийоми взаємодії. На таких заняттях необхідно використовувати технологію групового навчання та тренінги і вправи для розвитку вміння спілкуватися [140]. Наприклад, перше завдання: Відповісти на привітання: людини, з якою посварився; незнайомої людини тощо.

Друге завдання:

Вправа „Ширма”, коли два студенти – учасники вправи, перебувають по різні боки ширми, не бачачи один одного. Решта бачить їх обох. Перший вимовляє слово чи фразу, при цьому природно здійснюючи жест або рух, що логічно відповідає цій мовленнєвій дії. Другий має повторити почуте й відтворити жест або рух.

При вивченні техніки мовлення набувається навичка виявлення недоліків власного мовлення та добору ефективних засобів для їх подолання. Основи мімічної та пантомімічної виразності дають можливість знайомити студентів з вимогами до невербальних засобів комунікації вчителя. При вивченні цієї теми слушно використовувати творчі завдання (наприклад, підготувати внутрішній монолог персонажа картини).

Вивчення педагогічного такту дозволяє набути майбутнім фахівцям вмінь аналізувати поведінку співрозмовника (мотиви, мету, прийоми спілкування) й добирати відповідну тактику взаємодії. Для формування педагогічного такту використовуються рольові ігри з моделюванням педагогічних ситуацій.

Розвиток професійної уяви має велике значення для творчої діяльності вчителя. Тому при вивченні теми використовуються вправи, які допомагають розвитку уяви (наприклад, скласти текст, де б були слова „троянда“, „трамвай“, „крокодил“; побудувати монолог від імені певної речі, щоб її можна було впізнати; уявити себе через 20 років; написати лист студентам, які будуть навчатися через 50 років).

При вивченні теми „Увага і спостережливість вчителя“ можливо оволодіти прийомами керування власною увагою і прийомами розвитку спостережливості та уваги. Наприклад, у вправі для зорової уваги: на 1-2 хвилини розглядаються листівки, потім їх забирають і пропонують переказати побачене. Не задіяні безпосередньо контролюють відповіді товаришів. Вправи на розвиток слухової уваги: давали завдання прослухати й запам'ятати звуки, які лунали за певний час (на вулиці, за вікном, у коридорі, в аудиторії). Вправа на розвиток спеціальної уваги: одному із учасників пропонується розповісти про когось із присутніх виключно за допомогою прикметників. Решта відгадує, про кого йдеться мова. Ще одна вправа: одному з учасників пропонується прочитати й запам'ятати текст. Після запам'ятовування й переказування він виконує завдання вдруге. Як і в попередній вправі, звертається увага на те, що час на запам'ятовування двох сторінок тексту збільшувався.

Вагоме значення надається діловій грі. При проведенні ділової гри дотримуються наступних етапів: 1) вибір теми гри, 2) дослідження закономірностей і моделей, 3) розробка принципів і механізму, 4) призначення і мета гри, 5) функції учасників та критерії оцінки їх діяльності, 6) процес гри, 7) інструкції гравцям, 8) інструкції виконавцям ролей, 9) підготовка і проведення ділової гри.

При визначенні теми враховується, що ділова гра є найбільш ефективною за таких умов: якщо вона відзначається динамізмом ситуації, відображає вірогідний характер навчально-виховного процесу і психолого-педагогічної ситуації; коли інтереси її учасників

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

у реальній обстановці неідентичні, що має бути чітко визначено і зафіксовано.

На другому етапі визначається мета гри та критерії оцінки рішень її учасників. Особливу увагу звертають на аналіз впливів певних обставин на прийняття оптимальних рішень.

На третьому етапі вирішуються питання, пов'язані з організацією й наступним проведенням гри. Визначаються функції кожного з учасників гри, їх взаємозв'язок. Слідкується, щоб послідовність етапів відповідала реальній дійсності.

На четвертому етапі визначається обсяг знань, якими повинні володіти студенти до її початку.

На п'ятому здійснюється розподіл ролей між студентами з урахуванням їх особистих даних, знань і здібностей. Для підвищення відповідальності й активності студентів виділяють рецензентів кожної ролі, опонентів і групу експертів, або оцінювачів. Провідним мотивом навчально-педагогічних ігор і основним критерієм оцінки рішень є застосування студентами теоретичних знань на практиці.

Для кожної гри за рекомендацією І.А.Зязюна [140] розробляється власна система стимулювання з урахуванням таких вимог: оцінка глибини психолого-педагогічних знань; визначення правильності виконання ролі й ефективності взаємодії з іншими учасниками гри; прийняття оптимальних практичних рішень і внесення конкретних пропозицій по суті аналізованої проблеми; надання заохочувальних балів за активну участь в обговоренні дій інших учасників гри; вживання штрафних санкцій за низьку якість знань, несерйозне ставлення до виконання ролі, прийняття формальних рішень і вироблення некваліфікованих рекомендацій. На шостому етапі повною мірою розкривався процес гри. На сьомому етапі кожний учасник одержував певну інструкцію, де було послідовно викладено завдання, які він має реалізувати на всіх етапах гри.

З метою належної організації й проведення гри не менше як за 10-14 днів знайомлять студентів з її темою та змістом, з навчально-педагогічною ситуацією, розподіляють ролі між учасниками і рекомендували необхідну літературу. Вивчення дисципліни закінчувалося конкурсом педагогічної майстерності, який, по суті, і був творчим завданням для студентів, де вони виявляли винахідливість, уяву, сценічні вміння.

Програма з конкурсу педагогічної майстерності

I. Конкурс: Педагогічна розминка.

Про що йде мова? (на столах сигнальні картки). Кому належать мудрі вислови?

Критерії:

- точність відповіді;

II. Конкурс: Аукціон творчих ідей.

Перевірити знання основних педагогічних понять та змісту робіт класиків педагогічної думки, (працюють творчі групи). Кожна група одержує педагогічну проблему і розв'язує її. Оцінюється як хто приймає участь у обговоренні, уміння знаходити спільну мову, як адаптуватися у групі, активність, творчість.

Критерії:

- активність у обговоренні ідей;
- уміння знаходити спільну мову;
- уміння швидко адаптуватися;
- творчість;
- організованість;

III. Конкурс: Муза педагогіки.

Якою ви її бачите? (малюнок, вірш, танок, схема, демонстрування сценки і т.д.)

Захист проекту – вільний.

Критерії:

- оригінальність;
- творчість;
- емоційність;
- артистичність;

IV. Конкурс: Педагогічна алхімія.

Скласти рецепт відповідно завдання. (Наприклад: вічної молодості вчителя; як стати вчителем)

Критерії:

- оригінальність;
- точність рецепту використання афоризмів;
- літературна мова;

V. Конкурс: Педагогічна казка.

Продемонструвати артистичність, винахідливість. Учасникам пропонується скласти нову казку або переробити існуючу на педагогічний лад.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Критерії:

- артистичність;
- доречність міміки, пантоміміки;
- влучність втілення в образ;
- оригінальність, творчість;
- уміння працювати в мікрогрупах.

VI. Конкурс: Моделювання фрагментів уроку, моделювання ситуацій уроку, моделювання психолого-педагогічної ситуації.

Тема, етап уроку – за вибором студентів.

Студенти захищатимуть певну педагогічну ідею – спільно опрацьовують літературу, обговорюють головні питання аналізу, розробляють сценарій та режисуру виступу.

Роботу студентів оцінюють за критеріями:

- цілеспрямованість діяльності;
- її орієнтація на діалогічну взаємодію зі слухачами;
- доцільність засобів встановлення контакту, розвитку

пізнавальної активності учнів;

– культура та естетична виразність мовлення, зовнішнього вигляду, поведінки;

- рівень саморегуляції і самоконтролю діяльності.

На заняттях з усіх дисциплін широко використовуються навчально-творчі завдання для розвитку творчих здібностей студентів (За В.І.Андрєєвим [8]) (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Класифікація навчально-творчих завдань

Аргумент для класифікації	Типи навчально-творчих завдань	Види навчально-творчих завдань	Компоненти творчих здібностей особистості
1	2	3	4
Проблемність	Завдання з протиріччям	Завдання-проблеми Завдання-парадокси Завдання-антиномії	Бачення протиріччя, здатність формулювати проблему, діалектичність мислення

1	2	3	4
Повнота початкової інформації	Завдання з некоректно представленою інформацією	Завдання з недостатньою первинною інформацією; завдання з надмірною інформацією; завдання із суперечливою первинною інформацією; завдання, у яких практично відсутня первинна інформація, наявна лише мета діяльності	Здатність знаходити необхідну інформацію та переносити її, застосовувати при виконанні завдання
Прогнозування	Завдання на прогнозування	На прогресивні екстраполяції, на регресивні екстраполяції (на висування гіпотези)	Здатність генерувати ідеї та висувати гіпотези
Оптимізація	Завдання на оптимізацію	Завдання на вибір оптимального рішення; завдання на оптимізацію процесу, функціонування об'єкта;	Гнучкість, раціональність мислення
Рецензування	Завдання на рецензування	Завдання на знаходження помилок; завдання на перевірку результатів; завдання на оцінку процесу і результату	Критичність мислення, здатність до оціночного судження
Вбачати протиріччя, формувати завдання	Завдання на знаходження протиріччя та формулювання проблеми	Завдання схованого питання; завдання на конструювання ситуацій; завдання на пошук уявних протиріч; завдання на формулювання проблеми	Здатність до бачення проблеми та протиріччя

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

1	2	3	4
Розробка алгоритмічних та евристичних приписів	Завдання на розробку алгоритмічних та евристичних приписів	Завдання на розробку алгоритму (алгоритмічного приписів); завдання на виявлення найбільш ефективних евристик; завдання на розробку евристичних приписів та правил	Здатність до спілкування та згортання розумових операцій, до рефлексії мислення
Перетрактування завдання	Завдання на корекційну постановку	Завдання на уточнення мети, умов, вимог та обмежень	Здатність формулювати та перетрактовувати завдання
Інверсія	Завдання „зворотні“, протилежні запропонованим	Завдання на пошук засобів рішень, протилежних відомому	Здатність перемагати інерцію мислення, до широкого переносу знань та умінь
Використання принципів та методів наукового пізнання	Дослідницькі завдання (на використання методів і принципів наукового пізнання)	Експериментальні завдання: на моделювання, графічні, на формалізацію, використання математичних методів, на використання принципу системності, додатковості, історизму	Здатність до широкого переносу здібностей, методів наукового пізнання у нових ситуаціях
Винахід	Завдання на винахід	Завдання на винахід нових конструкцій, нових засобів діяльності.	Здатність до винахідницької діяльності
Домінування логічних процедур діяльності	Завдання логічні	Завдання на опис явищ, процесів, визначення понять, на пояснення, на доведення, на встановлення причиннонаслідкових зв'язків	Інтелектуально-логічні здібності

1	2	3	4
Процедури управління	Завдання на управління	Завдання на вироблення мети, стратегій діяльності, на планування діяльності, на організацію діяльності, на контроль діяльності, на нормування часу діяльності, на оцінку результатів діяльності	Здатність до самокерування у навчально-творчій діяльності
Домінування процедур спілкування при вирішенні творчих завдань	Завдання комунікативно-творчі	Завдання на розподіл обов'язків у процесі колективної творчої діяльності, на пошук засобів взаємодопомоги та співпраці, на пошук засобів взаємоконтролю	Комунікативно-творчі здібності
Конструювання	Конструкторські завдання	Завдання на пошук нового конструкторського рішення	Здатність до конструювання

Дидактичні резерви таких форм занять пов'язані з тим, що вони сприяють активізації та інтенсифікації процесів засвоєння знань, формування і удосконалення вмінь тощо.

Поєднання дії психолого-педагогічних факторів підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників особливо яскраво виявляється у процесі залучання їх до різних видів діяльності, де ознаки готовності до організації дозвілєвої діяльності виявляються найповніше.

Беручи до уваги той факт, що якісні утворення у структурі особистості та зміни у її спрямованості найбільш продуктивно відбуваються за участі студента у відповідній діяльності, головним напрямом роботи було обрано поступове введення студента до

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

дозвіллевої діяльності, у якій відкриваються перспективні можливості використання сучасних методів співтворчості, педагогічних інновацій й організації суб'єктивних стосунків.

До таких видів діяльності можливо віднести: по-перше, виконання індивідуальних та групових завдань, які передбачають оволодіння відповідними алгоритмами проектувально-конструкторських і управлінських дій у процесі аналітичних, інформаційних, режисерських, організаторських, контролювальних та оцінних функцій у сфері педагогічного супроводу і керування дитячим дозвіллям; по-друге, залучення до роботи у студентському театрі, яка стимулює активність за діагностично-пошуковим, проектувальним (сценарно-режисерським), виконавським (художньо-естетичним, акторським) та аналітично-оцінним напрямками; по-третє, опанування студентами провідних функцій та етапів цілісного управлінського циклу педагогічної праці щодо організації культурно-дозвіллевої діяльності старшокласників на період навчальної практики.

І.І.Бойчев [24] в роботі зі студентами спеціальну увагу приділяв висвітленню основ сценарної роботи вчителя з організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів, особливо опануванню її техніки та засвоєнню відповідного понятійного апарату, а саме: тема сценарію (як сукупність рекреаційних явищ, що повинні побутувати в системі вільного часу дітей); ідея (сформувані дозвіллеву культуру учнів); проблема (чому діти шкільного віку неефективно проводять вільний час?); конфлікт (як суперечка, зіткнення, боротьба – є безперервний ланцюг дії та протидії, тобто зміна жанрів, обумовлених монтажною структурою, певна діалогічність різних тем і явищ); ракурс (початок руху художнього мислення майбутнього вчителя, художній образ, який створюється за допомогою відповідного „будівельного матеріалу”); архітектоніка сценарію (як його конструктивна основа, яку складають одиниці сценічної інформації, епізоди та блоки епізодів); сюжет (драматургічне розставлення художнього матеріалу в порядку, відповідно до ходу дослідження, змонтованого у блоки та епізоди).

Студенти набували власного досвіду щодо інноватизації змісту дозвіллевих заходів та застосування адекватних форм диференційованого підходу до певної аудиторії; створення неповторного морально-психологічного клімату, формування

почуття „особистої причетності” до кожної теми дозвіллевого заняття; організації нетрадиційних гуртків, форм творчого самовиразу; модернізації культурно-дозвіллевої діяльності шляхом застосування різноманітних високоякісних аудіо-візуальних засобів і комп’ютерної техніки. При цьому обов’язковим завданням студентів під час їх самостійної роботи був аналіз сценаріїв і ілюстративних матеріалів, запропонованих відповідною методичною літературою, а також перегляд показових дозвіллевих заходів розважально-ігрового, спортивно-оздоровчого, пізнавального, пошуково-творчого, музично-естетичного спрямування. Програмою самостійної роботи було передбачено відвідування студентами різнопланових дозвіллевих заходів. При цьому студенти спрямовувалися на вияв загальних закономірностей дозвіллевого процесу та осмислення сценарно-режисерських особливостей підготовки і доцільності проведення пізнавально-ігрових практикумів і дозвіллевих заходів. Систему форм дозвіллевого процесу складали: інтегровані бесіди, подорожі в минуле, конкурси, ігрові програми (на кшталт „Поле чудес”, „Щасливий випадок”, „Відгадай мелодію”, „Зоряний час”, „Сильна ланка”, традиційних розваг), виставки, перегляд кінофільмів, мультфільмів, фольклорні гостини, музично-поетичні композиції тощо. У відповідності до форм дозвілля студентами відслідковувалися засоби (фольклор, відеоматеріали заходів, аудіо-відео-записувальна та відтворювальна апаратура, ігровий реквізит, наочність, періодика, книги, сценарії) та методи організації культурно-дозвіллевої діяльності: театралізації, словесні (розповідь, пояснення, бесіда, дискусія), наочні (ілюстрації, демонстрації), ігрові (аукціон знань, вікторини, кросворди), проблемно-розвивальні (творчі завдання, запитання, проблемні ситуації), адаптивні, психокоригувальні, моделювання, виховні (прикладу, заохочення, стимулювання) [24].

Ми поставили за мету більш досконало підготувати студентів до впровадження проєктів дозвіллевих заходів. На підготовчому етапі реалізації проєктів студенти паралельно з основними психолого-педагогічними відомостями отримували знання з організації позакласної дозвіллевої діяльності на базі спецкурсу „Організація і режисура виховних заходів”: визначення понять „культурно-дозвільні заходи”, „режисура та постановка культурно-дозвільних заходів”, їх компонентів та змісту; сутності режисерсько-постановчої

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

діяльності; художнього методу та його ролі в оволодінні майстерності режисера; поняття „масове свято”; вивчали закони та правила постановки фольклорного свята; визначали поняття „сольний концерт”, „ансамблевий концерт”, „спортивні змагання”; аналізували вплив культурно-дозвільних програм на духовний розвиток школярів (Додатки З, К, Л).

Також студенти оволодівали уміннями та навичками організації позакласної дозвіллевої діяльності. Так, на практичних заняттях з теми „Оволодіння майстерністю сценічного мовлення” розвивались фонаційне дихання, голос, вдосконалювалась дикція, формулювалось прагнення вдосконалювати власне мовлення тощо. При вивченні теми „Оволодіння основами сучасної звукозаписувальної та освітлювальної апаратури” – уміння користування відповідною технікою при підготовці культурно-дозвільних заходів; теми „Практикум з постановки культурно-дозвільних програм” – уміння та навички їх постановки; теми „Практикум з музичного та художнього забезпечення культурно-дозвільних програм” – навички користування музичним та художнім обладнанням культурно-дозвільних програм; теми „Практикум з розробки проектів сценаріїв для шкільних культурно-дозвільних заходів” – розробки сценаріїв культурно-дозвільних заходів; теми „Оволодіння основ художнього забезпечення культурно-дозвільних програм” – навички ефективного використання художнього забезпечення при підготовці культурно-дозвільних заходів.

Для підсилення ефективності практичних занять майбутні вчителі залучалися до участі у роботі студентського театру, що передбачало всебічний розвиток мотивів, інтересів та уподобань студентів; формування здатності до здобуття знань у різних галузях педагогіки, основ режисури, театрального мистецтва і до передачі цих знань майбутнім учням; розвиток пізнавального інтересу до літератури як до виду мистецтва і як до могутнього витoku інформації з культури людства, відповідних умінь, зокрема, скорочитання тощо; поважне ставлення до мистецтва як до художньої пам’яті людства і водночас витoku інформації з історичного минулого народу, з побуту, культурного життя людей, їх почуттів, набуття навичок пошуку й використання інформації у педагогічному процесі; формування мотивів культурно-дозвіллевої діяльності на основі досвіду проведення вільного часу та наявності

певної компетенції, що активізує інтерес до процесу здобуття нової інформації; формування культури спілкування у широкому розумінні (не тільки міжособистісного, але й художнього спілкування), умінь та навичок розуміти мову міжособистісної комунікації і використовувати її самому; формування вмінь самооцінки й самодіагностики готовності до позакласної дозвіллевої діяльності; розвиток вмінь і навичок сприйняття художньо-мистецької, педагогічної, психологічної та літературної інформації, її оцінки та відбору для подальшого користування, розуміння необхідності постійно підвищувати рівень психолого-педагогічних знань з орієнтацією на швидкий розвиток.

При цьому обов'язковим завданням студентів під час їх самостійної роботи був аналіз сценаріїв та ілюстративних матеріалів, перегляд зразкових дозвіллевих заходів розважально-ігрового, спортивно-оздоровчого, пізнавального, пошуково-творчого та музично-естетичного спрямування.

На заняттях студенти чітко уявили загальну схему організації позакласної дозвіллевої діяльності (Рис. 2.2).

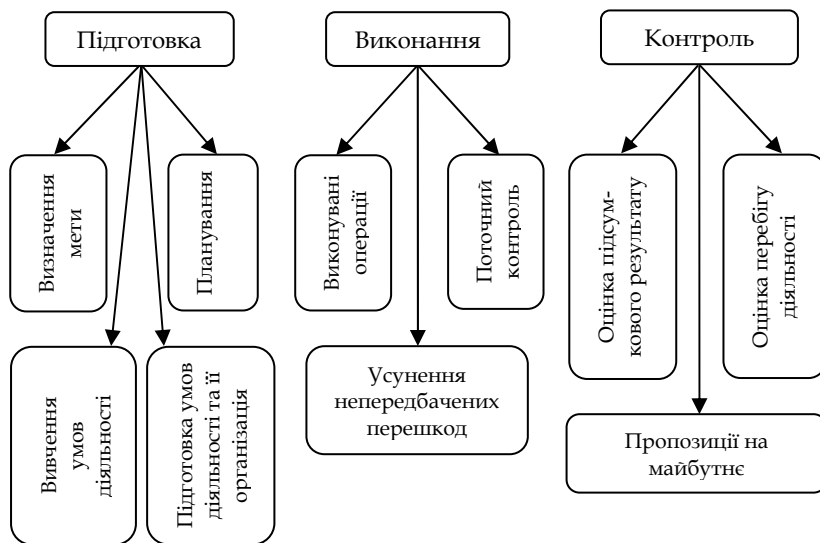

Рис. 2.2. Схема організації позакласної дозвіллевої діяльності

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

На практичних заняттях студенти готували інструментарій для використання його при створенні проєктів, що являє собою картки з технологіями та методиками організації позакласних дозвіллевих заходів. Наводимо приклад змісту деяких технологій та методик.

Чільне місце у виховній роботі посідають ігри, які знайшли широке застосування у школі і в позашкільних установах. За правильного використання ігри під час позакласної роботи дають можливість створення певних життєвих і навчальних ситуацій, свободи дії старшокласників.

Ігрова програма допомагає вчителю активізувати учня, вона близька і зрозуміла старшокласникам, а це дає можливість упровадження нових технологій, експериментування.

Гра допомагає позбутися почуття самотності; зняти стрес; скинути надлишок енергії; виховати почуття гідності людини; розширити кругозір, стає джерелом радості та гарного настрою. Вона буде успішною, якщо дотримуватися таких вимог: чіткого розуміння фабули гри; відповідності ігор; принципу змагальності; конструктивної основи гри; аналізу місця проведення гри; обладнання гри, ігрової програми; наявності гумору; доброти, інтелігентності, інтелектуальності, рівня професіоналізму. Проектування ігрової програми здійснюється за алгоритмом: форма реалізації; місце проведення; час проведення; технічне забезпечення.

Фронтальною формою організації виховної роботи, яка характеризується колективним характером підготовки є колективна творча справа (КТС) [79], результати якої спрямовані на загальну користь і радість оточуючих (Рис. 2.3).

Рис. 2.3. Види КТС

1. КТС суспільно-політичного характеру (комплексні засоби ідейно-виховної роботи): свята „Бути гідним сином своєї родини“, „Громадянином повинен бути“ та інші.

2. Колективні творчі трудові справи (комплексні засоби виховання в суспільно корисній праці): операція „Школа – наш рідний дім“, „Наш друг природа“ та інші.

3. Колективні творчі пізнавальні справи (комплексні засоби поза клас-ної загальноосвітньої роботи): пізнавальні подорожі „У свято цікавих наук“, гра „Що? Де? Коли?“ та інші.

4. Колективні творчі художньо-естетичні справи (комплексні засоби культурно-масової роботи): „Осінні мелодії“, свята „Купальські ігри“.

5. Колективні творчі спортивні справи (комплексні засоби спортивно-масової роботи): змагання „Козацькі забави“, „Веселі старти“.

Виховні можливості КТС:

1. Виховні завдання, які ставить перед собою вихователь, вирішуються непомітно для вихованців.

2. У процесі КТС здійснюється в єдності моральне, трудове, естетичне та розумове виховання.

3. У процесі КТС розвиваються в єдності всі три сфери особистості: пізнавально-світоглядна (знання, погляди, переконання), емоційно-вольова (почуття, інтереси, потреби) та дійова (вміння, навички, здібності, звички).

4. У процесі КТС реалізуються різні функції виховної діяльності: передача вихователем наявного суспільно-цінного досвіду, утворення нового, закріплення і накопичення його у вигляді позитивних традицій.

5. У процесі КТС взаємопов'язано здійснюються різні види виховання: виховання педагогом дітей та їх самовиховання.

Підготовка та проведення колективної творчої справи включає ряд організаційних стадій, які здійснюються в такій послідовності (Рис. 2.4).

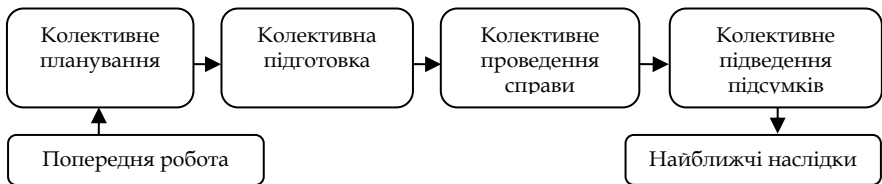

Рис. 2.4. Схема етапів послідовності проведення КТС

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

1. Попередня робота. Анкетування, бесіди з метою визначення інтересів вихованців.

2. Колективне планування. Добір форми проведення КТС.

3. Колективна підготовка справи, свята. Підготовка окремими мікроколективами певних частин КТС (оформлення приміщень, репетиції, контроль готовності до проведення КТС тощо).

4. Колективне проведення справи, свята. Виконання раніше запланованих і підготовлених дій.

5. Колективне підведення підсумків: Що було добре і чому? Що не вдалося здійснити і чому? Що пропонується на майбутнє? Форма проведення: а) анкета; б) загальна розмова, міркування. Головне, щоб кожен учень брав участь в обговоренні власного досвіду або досвіду інших під час проведення КТС.

6. Найближчі наслідки. Застосування набутих знань, навичок у подальшій практичній роботі, здійснення пропозицій, зроблених на загальних зборах.

Результативність КТС потребує дотримування основних умов (Рис. 2.5):

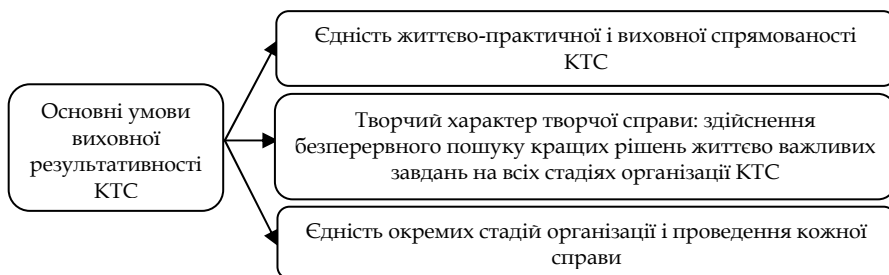

Рис. 2.5. Схема основних умов результативності КТС

У педагогічній практиці широко використовуються різні види ігор. У своїй роботі ми обираємо лише ігри дозвілля, в які старшокласники грають за власним бажанням. Ігри дозвілля (групові та колективні розважальні ігри) залежно від правил і змісту, або від того, вони є: творчими чи чітко регламентованими в певних рольових діях – поділяються на:

1. Ігри творчі: сюжетно-рольові, конструкторські, гра-жарт, гра-розіграш, гра-драматизація з вільним розвитком сюжету.

2. Ігри за встановленими правилами: рухомі, спортивно-змагальні, настільні.

Організація і проведення ігор має такі етапи (Рис. 2.6):

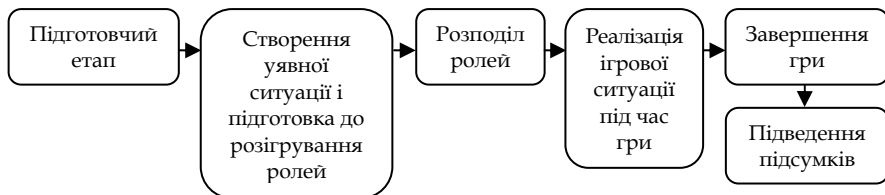

Рис. 2.6. Схема етапів організації і проведення ігор

1. Підготовчий етап: передбачення моделі гри педагогом у власній уяві: сценарій, ролі, варіанти охоплення всіх учнів грою. На цьому етапі розробляється сценарій гри, майбутні учасники залучаються до обговорення плану: уточнення ролей, організації, перевірки і контролю за перебігом гри.

2. Створення уявної ситуації і підготовка до розігрування ролей (головне завдання на цьому етапі полягає в тому, щоб викликати бажання грати).

3. Розподіл ролей: вибір ролі за бажанням, колективне обговорення кандидатури.

4. Реалізація ігрової ситуації під час гри. Основне завдання на цьому етапі – забезпечення емоційної привабливості організації життєдіяльності, а також перевірка і контроль.

Для того щоб зберегти ігрову ситуацію, треба дбати про стійке збереження інтересу дітей до гри: використання умовної ігрової термінології, введення романтичних ситуацій; використання всіх видів педагогічного впливу в ігровій формі на дітей (заохочення, покарання, вимога); використання елементів колективного змагання між малими групами.

5. Завершення гри (заздалегідь передбачається фінал).

6. Підведення підсумків. Вручення пам'ятних знаків.

Студенти, окрім цього, мають папку з прикладами ігор. Це можуть бути комунікативні, командні та індивідуальні ігри для створення спокійної атмосфери тощо.

Наприклад, ігри на комунікацію: „Правда-неправда“, „Спільна розповідь“.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

„Правда-неправда”: тривалість гри – 10-30 хвилин. Гравець говорить: „У мене є молодша сестра – переможець міської олімпіади з математики. А ще в мене є брат. Він майстер спорту зі стрільби”. Вимовити ці дві фрази потрібно з однаковою інтонацією, але одна з них буде правдива, а інша – ні. Учасники мають вирішити, що правда, а що – брехня. Учасники самі обирають теми для тверджень. Це можуть бути події з їх життя, особисті вподобання тощо. Фрази не обов’язково мають співвідноситися за змістом. Гра має пройти у кілька етапів.

„Спільна розповідь”: тривалість гри – 30 хвилин. Реквізит: маленький м’ячик. У цій грі учасники вчаться уважно ставитися до слів своїх товаришів. Усі сидять у колі й вихователь починає розповідати історію, наприклад: „Жила-була дівчина. Вдень вона нічим іншим не займалася, а лише пряла і ткала...”.

Коли розпочнете розповідати історію, тримайте м’ячик у руках. А далі перекиньте його іншому, який має продовжити історію. Після цього м’ячик перекидається наступному гравцеві. Поступово в історію вводяться нові герої та нові сюжетні лінії. Утім, відразу попередьте учасників, що казка повинна мати щасливий кінець.

Бажано розповісти групі не початок історії, а її кінець, і тоді гравці мають придумувати історію від кінця до початку. Наприклад: „А на скелі, захований від бабусі рожевим кущем, сидів ельф та із задоволенням спостерігав за святом”.

Індивідуальна гра „Як ти ходиш?”. Тривалість гри – 10 хвилин. Один із гравців кладе руку на плече іншому і запитує: „Як би ти рухався, якби прямував глибоким сухим піском?” Той намагається зімітувати рух по піску. Після цього імітатор кладе руку іншому юнакові на плече і запитує, наприклад: „Як би ти ходив, коли перетворився б на робота?” Гра триває доти, доки кожен не поставить своє запитання і не продемонструє якусь ходу.

Командна гра „Квадрат, що обертається”. Тривалість гри – 20 хвилин. Гра динамічна і вимагає від учасників швидкої реакції та вміння працювати спільно. Учасники мають утворити квадрат, кожна з чотирьох сторін якого повинна складатися з однакової кількості учасників. Гравці стоять пліч-о-пліч, обличчям усередину квадрата. Вихователь – у центрі – дивиться на одну зі сторін. Кожна сторона квадрата – окрема команда. Учасники повинні запам’ятати, хто стоїть ліворуч і праворуч. На запам’ятовування дається 15 секунд.

Далі команди мають запам'ятати, як вони стоять відносно вихователя, який у центрі квадрата обертається навколо своєї осі й дивиться уже на іншу сторону. При цьому він вимовляє слова: „Квадрат обертається”. Це означає, що кожна команда повинна стати так, щоб бути в тому ж положенні відносно ведучого, що й раніше. Тобто команда, яка стояла за його спиною, знову повинна стояти позаду. Більше того, кожна команда має стати в тій самій послідовності, що й на початку гри. Кожен учасник має знову стати між двома своїми сусідами. Якщо команда стала на своє місце, правильно вишикувалася, то вона повинна взятися за руки і підняти їх угору. Коли всі команди стали на місця, вихователь знову обертається й дивиться в іншому напрямку. Усе повторюється знову. Проведіть 6-10 турів, постійно прискорюючи темп гри.

Гра створення спокійної атмосфери „Секрет чарівника”. Тривалість гри – 10 хвилин. Спробуйте розкрити таємницю чарівника: виберіть його, кожен може підійти до нього і побажати чогось (міцного здоров'я, хороших друзів, чудової пам'яті тощо). Ваше бажання може бути реальним, нереальним, серйозним або жартівливим. Проблема лише в тому, що чарівник на деякі бажання реагує позитивно, кажучи: „Нехай буде так!” Але на інші бажання він реагує негативно, кажучи: „Ні, так не буде!” Ваше завдання здогадатися, чому чарівник каже інколи „так”, а інколи „ні”. Він це робить не просто так, а згідно із секретним правилом, яке вихователь визначає на папері. Той, хто зрозуміє це секретне правило і поводитиметься відповідно, отримуватиме позитивну відповідь на кожне своє бажання. Можливий варіант секретного правила: чарівник виконає бажання, якщо прохач складе руки на грудях.

Може статися так, що секрет не буде розкрито. Тоді вихователь у кінці гри має сказати розгадку. Можна грати і в такий варіант гри: чарівник сам формулює для себе секретне правило і нікому його не розповідає.

Студенти повинні чітко уявляти структуру розробки виховного заходу, яка обов'язково має:

Підготовчий етап:

Тема: _____

Мета: _____

Форма: _____

Час: _____

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Місце проведення: _____

Обладнання: _____

Розподіл ролей: _____

План проведення. (Свята, вечора, гри тощо)

1. _____

2. _____

3. _____

Етап проведення:

Детальний опис свята, КТС, гри тощо.

Таким чином, на першому етапі студенти ознайомились із загальною схемою організації позакласної дозвіллевої діяльності; структурою розробки виховних заходів; з різними видами дозвіллевих ігор, колективних творчих справ та технологіями і методиками їх організації. Було підготовлено інструментарій для організації дозвіллевих заходів: картки з методиками та технологіями, папки зі змістом ігор, колективних творчих справ, свят тощо.

Студенти сформували уміння та навички використання відповідної технічної апаратури при підготовці культурно-дозвіллевих заходів; музичного та художнього обладнання; постановки культурно-дозвіллевих програм; розробки проєктів сценаріїв для шкільних культурно-дозвіллевих заходів; ефективного використання художнього забезпечення при їх підготовці.

Другий етап було спрямовано на організацію та реалізацію проєктів (кінцевим продуктом якого є сценарій та постановка дозвіллевого заходу). По-перше, студенти знайомились з правилами їх постановки:

1. Актуальністю, необхідністю, значущістю обраного напрямку.

2. Метою і завданнями проєкту.

3. Визначенням етапів реалізації проєкту:

а) терміни початку і закінчення проєкту;

б) закінчення проєкту обумовлюється етапністю реалізації проєкту;

в) зазначаються часові інтервали кожного етапу: запису проєкту, I, II етапу тощо.

4. Механізм реалізації проєкту. Пояснення: як? яким чином? за допомогою яких засобів буде реалізовано проєкт? Плани апробації конкретних справ, акцій, заходів узгоджено з певними етапами.

5. Обов'язки та відповідальність учасників реалізації проекту:

- хто відповідає за проект?
- хто і за що відповідає в проекті?
- хто допомагає в реалізації проекту?

6. Очікувані результати:

– які конкретні результати ви очікуєте одержати на кожному етапі і після завершення проекту?

7. Оцінка й самооцінка проекту. З якою періодичністю та коли буде оцінюватись виконання проекту (один, два, три, чотири рази на рік). Хто візьме участь в оцінюванні: самі учасники, експерти, управлінські структури? Форми контролю (самоконтролю) й оцінки (самооцінки). У якій формі буде подано інформацію про хід проекту (звіт, конкретні матеріали, сценарії, розробки, нові проекти тощо)?

8. Бюджет, ресурсне забезпечення (приблизний бюджет, враховуючи всі види витрат, необхідних для успішної реалізації проекту).

Для реалізації проектів формувалися групи студентів, що передбачало групування та відбір студентів за інтересами, здібностями, вміннями, навичками та особистісними якостями. Темі проектів студенти обирали самостійно. Розроблені дозвілєві заходи були впроваджені у школі під час навчальної практики студентів.

Дії викладача та студентів при розробці проекту представлено у таблиці 2.3.

При реалізації проектів навчальна практика передбачала вивчення особливостей індивідуальної техніки роботи вчителя та педагога-організатора у сфері педагогічного керування культурно-дозвілєвою діяльністю старшокласників, створення на цій основі її емпіричної моделі у порівнянні з ідеальною моделлю; здійснення діагностики професійно важливих якостей учителя як організатора дитячого дозвілля та конструювання моделі педагогічного керівництва сферою дозвілля старшокласників у межах школи як цілісної соціально-педагогічної системи і окремого класу; розробку оптимальної моделі управління дозвілєвим середовищем старших учнів з урахуванням традицій родинної і позакласної виховної роботи з ними; розробку графіку внутрішкільного контролю якості проведення дозвілєвих заходів (тематичного, фронтального, узагальнювального тощо). Унаслідок цього студенти, осмисливши і неодноразово на практиці відтворивши основні алгоритми

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

здійснення гностичної, проектувальної, конструктивної, комунікативної та організаційної функцій, а також відповідних їм блоків професійних дій на орієнтувальному, моделювальному, виконавському й рефлексивному етапах управлінського циклу педагогічного керівництва в їх єдності, більш яскраво виявляли підготовленість до педагогічної праці з організації культурно-дозвіллевої діяльності.

Таблиця 2.3

**Етапи та зміст діяльності студентів і викладача
при розробці проектів**

Етапи діяльності	Зміст діяльності
Підготовка: визначення теми і мети проекту.	Студенти: обговорення, пошук інформації; Викладач: озвучення задуму, мотивація, допомога у постановці завдань.
Планування: а) визначення джерел, засобів збору, методів аналізу інформації, засобів представлення результатів; б) встановлення критеріїв оцінки результату і процесу.	Студенти: формулюють завдання і виробляють план дій. Викладач: корегує, пропонує ідеї, висуває пропозиції.
Збір інформації (спостереження, робота з літературою, анкетування, експеримент).	Студенти: збирають інформацію. Викладач: спостерігає, непрямо керує діяльністю.
Аналіз інформації, формулювання висновків.	Студенти: аналізують інформацію. Викладач: корегує, спостерігає, радить.
Подання й оцінка результатів (усний, письмовий звіт та оцінка результатів і процесу дослідження за вчасно встановленими критеріями).	Викладач і студенти беруть участь у колективному обговоренні, оцінюють зусилля, використані можливості, творчий підхід.

По-друге, студенти впроваджували на практиці дозвіллеві заходи, отримуючи при цьому відгук викладача-методиста, вчителя, адміністрації школи та студентів-одногрупників. У кінці практики

було проведено конференцію, на якій студенти проаналізували проекти дозвіллевих заходів, було зроблено останній зріз сформованості готовності майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників.

Таким чином, експериментальна підготовка майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності здійснюється у три етапи: по-перше, студенти отримують знання з допоміжних психолого-педагогічних дисциплін; беруть участь у дозвіллевих заходах університету; знайомляться з основами спецкурсу „Організація та режисура дозвіллевих заходів”; по-друге, на практичних заняттях формують уміння та навички навчально-виховної діяльності за допомогою інтерактивних методик та технологій; навчаються користуватися звуковою та освітлювальною апаратурою; робити декорації та художнє оформлення; розробляти сценарії виховних заходів; по-третє, студенти розробляють проекти виховних заходів і реалізують їх у школах та інших навчальних закладах.

Для виявлення рівнів готовності (теоретичний та частково-практичний параметри) майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників використовуються три різні методики.

A_1 – комплексні контрольні завдання (ККЗ);

A_2 – розробка проектів;

A_3 – розв’язання педагогічних завдань.

Комплексні контрольні завдання містять запитання теоретичного та практичного характеру.

Студенти представляють проекти різної тематики, наприклад: „Міс школа”, „Козацькі розваги”, „Ми низько голови схиляємо перед ім’ям твоїм (до Дня вчителя)”, „Одинадцять зоряних літ проминуло (до випускного балу)”, „День матері”, „Свято доброго настрою”, „Осінні спогади” та інші.

Приклад педагогічних завдань:

1. Гра – джерело вашого життя? Дуже добре, що ви любите грати. Я теж. А у що ми гратимемо, може в самих себе? Ви – учні, ви – діти, а я ваш учитель, я старший. Я запитую вас, а ви відповідаєте мені. Чого ви насупилися? Це не гра? Але чим же вона погана? Тим, що тут все по-справжньому, я справжній вчитель, а ви справді учні! Немає простору уяві, перевтіленню, немає ролей!

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Тоді давайте так: ми всі друзі, ви – мої співробітники, серйозні, дорослі люди; я ж давайте залишуся педагогом, тільки неухважним, забудькуватим. Ви не зводьте з мене очей, будьте на по готові, а то я заведу вас у такі хащі, з яких нам всім буде важко вибратися. Я – керівник гри, допоможу вам повірити, що ви дорослі і серйозні люди. Отже, будемо створювати ваші уроки.

Ви прагнете радощів. Я вважаю своїм обов'язком нести вам радість пізнання. Я шукаю шляхи поставити діло так, щоб не вкладати знання у ваші голови, а щоб ви самі прагнули „відняти” їх у мене, оволодіти ними в результаті інтелектуальної битви зі мною.

Завдання: дайте оцінку педагогічним пошукам учителя. Визначте роль пізнавальної гри в навчальному процесі. У чому суть оптимального вибору методів навчання?

2. Протягом шести років одна з шкіл Приморського району Запорізької області працювала без жодної двійки. Вчителі вирішили: будемо фіксувати у журналі тільки позитивні результати. Негативні ж – відмічати для себе, напам'ять у записнику.

У школі створилася напружена атмосфера боротьби за знання. Учень приходив до вчителя не з повинною, не виправляти двійку, а добувати знання. Він не боявся знову одержати двійку. Від нього вимагалось лише одне – праця, особиста зацікавленість у здобутті знань.

Проблема стимулювання пізнавальних інтересів учнів стала вісю методичної діяльності колективу. Все це знаходило відображення і на уроках, і в громадських справах, стало стилем роботи школи. Створювались клуби цікавої задачі, „Чомучок”, влаштувались тематичні вечори. У кожному класі обговорювались результати тижня. Йшлося не про традиційних двієчників: „Коли виправиш? Як не соромно! Дай слово!”, а про конкретні теми, розділові програми, які поки важко даються тим чи іншим учням.

Виступали вчителі – предметники, аналізували причини відставання, давали рекомендації, як вчити матеріал. Складались графіки заліків на наступний тиждень. У такій обстановці випадки лідарстві, безпричинної неспідготовленості до уроків стали неприпустимі.

Завдання: у чому секрет і яка ефективність обраних педагогічних впливів? Яка роль педагогічного колективу і громадських організацій школи у контролі і коригуванні навчальної

діяльності учнів? Назвіть види контролю, розкрийте основи його організації.

Кожне завдання (залежно від його складності) оцінюється певною кількістю балів. Критеріями оцінювання виступають аргументованість, правильність, повнота, конкретність, практична значущість виконання завдань. У загальній сумі кожне із завдань складало 20 балів. Потім зі збереженням принципу рендомізації (випадкового вибору) з кожної групи взяли по 5 робіт на перевірку. Результати їх оцінено відповідною кількістю балів і занесено до таблиці 2.4.

Для визначення істотного впливу описаних вище організаційно-методичних умов на підготовку майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності та найбільш ефективних для підтвердження або заперечення цієї підготовки методик, можливо використовувати вибірку оцінку виконання завдань, яку ми надаємо нижче.

Таблиця 2.4

Вибіркова оцінка виконаних завдань

Результати випадкового вибору	Методики		
	A1	A2	A3
Кількість балів	13	8	5
	18	13	8
	16	11	6
	19	9	8
	17	9	13
Σy_i	83	50	40

1. Групові середні:

$$\bar{y}^1 = 83/5 \approx 17, \bar{y}^2 = 50/5 = 10, \bar{y}^3 = 40/5 = 8.$$

2. Загальну середню:

$$\bar{y} = \frac{m(y_1 + y_2 + y_3)}{3m} = \frac{y_1 + y_2 + y_3}{3} = \frac{35}{3} = 11.66 \approx 11.67$$

де m – об'єм вибірки, 3 – кількість методик (A1; A2; A3).

3. Для обчислення факторної, загальної та випадкової дисперсії ми склали допоміжну таблицю 2.5.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Таблиця 2.5

Обчислення факторної, загальної і випадкової дисперсії

Фактори	$\hat{y}_i - \hat{y}$	$(\hat{y}_i - \hat{y})^2$	y_{ij}	$y_{ij} - \hat{y}$	$(y_{ij} - \hat{y})^2$	Σ
A1	17-11,67=5,33	28,41	13	13-11,67=1,33	1,77	142,73
			18	18-11,67=6,33	40,07	
			16	16-11,67=4,33	18,75	
			19	19-11,67=7,33	53,73	
			17	17-11,67=5,33	28,41	
A2	10-11,67=-1,67	2,79	8	8-11,67=-3,67	13,47	29,95
			13	13-11,67=1,33	1,77	
			11	11-11,67=-0,67	0,45	
			9	9-11,67=-2,67	7,13	
			9	9-11,67=-2,67	7,13	
A3	8-11,67=-3,67	13,47	5	5-11,67=-6,67	44,49	105,35
			8	8-11,67=-3,67	13,47	
			6	6-11,67=-5,67	32,15	
			8	8-11,67=-3,67	13,47	
			13	13-11,67=1,33	1,77	

Факторна дисперсія:
$$D_x^2 = \sum_{i=1}^3 n_i (\hat{y}_i - \hat{y})^2$$

Оскільки $n_i = 5$ – стала величина для всіх груп, то факторна дисперсія дорівнює

$$D_x^2 = 5 \cdot 28,4 + 5 \cdot 2,7 + 5 \cdot 13,4 = 5 \cdot (28,4 + 2,79 + 13,47) = 223,35.$$

Загальна дисперсія:

$$D_y^2 = 142,73 + 29,95 + 105,35 = 278,03.$$

Випадкова дисперсія дорівнює різниці загальної і факторної:

$$D_z^2 = D_y^2 - D_x^2 = 278,03 - 223,35 = 54,68.$$

Визначивши кореляційне відношення:

$$\eta_x^2 = \frac{D_x^2}{D_y^2} = \frac{223,35}{278,03} \approx 0,8$$

і вплив інших факторів:

$$\eta_z^2 = \frac{D_z^2}{D_y^2} = \frac{54,68}{278,03} \approx 0,2$$

ми знайшли величину співвідношення факторної та випадкової дисперсії:

$$F_{CD} = \frac{\sigma_x^2}{\sigma_z^2}, \quad \text{де } \sigma_x^2 = \frac{223,35}{2} \approx 111,68 \quad \sigma_z^2 = \frac{D_z^2}{\gamma_z} = \frac{54,68}{12} \approx 4,55$$

Для факторної дисперсії: $\gamma_x = 3 - 1 = 2$.

Для випадкової: $\gamma_z = 5 \cdot 3 - 3 = 12$.

$$F = \frac{111,68}{4,55} \approx 24,55$$

Знайшовши за таблицею значень розподілу Снекедора $F_{ст}$ для $\gamma_x = 2, \gamma_z = 12$ при рівні значущості $\alpha=0,05$ $F_{ст}=3,89$ та порівнявши F_{cd} (фактичне, дослідне) з $F_{ст}$ (табличним) $F > F_{таб}$, так як $24,55 > 3,89$, то з імовірністю $p=1-2=0,95$ можемо стверджувати, що використані нами технології та методики впливають на рівень підготовки майбутніх педагогів до самостійної творчої діяльності.

З метою забезпечення об'єктивності дослідження та конкретного формування висновків щодо ефективності та результативності запропонованої методики увага приділяється показникам, що виявляються та оцінюються на початку і в кінці процесу підготовки.

ПІСЛЯМОВА

Головними напрямками підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників є оновлення змісту професійних знань щодо сутності організації позакласної дозвіллевої діяльності; спрямування методів і форм організації пізнавально-практичної діяльності студентів на усвідомлення специфіки та засвоєння ними варіативних способів реалізації функцій дозвіллевої діяльності, включаючи сучасні освітні педагогічні технології; використання здобутих знань, умінь і навичок у роботі зі старшокласниками. Враховуючи неоднорідність студентів за знаннями, ставленням до навчання, готовністю до організації позакласної дозвіллевої діяльності, виділяють три рівні готовності: високий, середній, низький.

Упровадження організаційно-методичних умов у практику професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя забезпечує формування у студентів високого рівня готовності до позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників та майбутньої професійно-педагогічної діяльності.

Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження дав підстави для визначення основних понять:

– позакласна дозвіллева діяльність старшокласника – це, по-перше, цілеспрямована, самокерована пізнавальна діяльність, яка є необхідною для розвитку здатності здобувати знання; по-друге, сукупність занять, за допомогою яких задовольняються фізичні, психічні та духовні потреби (при цьому молода людина самостійно визначає мету і зміст певного виду діяльності, обсяг та організацію цієї роботи);

– організатор дозвіллевої діяльності – це професіонал, який має досконало володіти теоретичними знаннями національної і світової культури, практичними навичками організації і проведення дозвіллевих заходів, а також бути особистістю, здатною до творчих нестандартних рішень;

– організація позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників – це процес, який складається з таких етапів: проектування, впровадження, контроль, коригування діяльності та передбачає урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, їх думки стосовно змісту та форми проведення дозвіллевого

заходу, при якому роль вчителя є опосередкованою;

– готовність майбутнього вчителя до організації позакласної дозвіллевої діяльності розглядаємо як здатність до здійснення дозвіллевої діяльності, що формується у процесі спеціально організованої професійної підготовки і зумовлена рівнем розвитку професійних і ціннісних якостей майбутнього вчителя, які сприяють успішній організації позакласної дозвіллевої діяльності.

Основними рівнями готовності є: творчий, пошуковий та репродуктивний, які визначають такі компоненти: мотиваційний – сукупність мотивів, відповідних до мети та завдань позакласної дозвіллевої діяльності (соціальні, педагогічні, особистісного розвитку та зовнішньої привабливості); когнітивний – сукупність знань, необхідних для організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників; операційний – сукупність умінь і навичок позакласної дозвіллевої діяльності; особистісний – сукупність можливих особистісних якостей, пов'язаних зі ставленням до предмета діяльності, процесу, інших учасників діяльності, самого себе, дітей, батьків; комунікативний – здатність до взаємодії з учнями. Підготовка майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності будується на закономірностях педагогічного процесу і передбачає створення оптимальних організаційно-методичних умов: спрямування методів і форм організації пізнавально-практичної діяльності студентів на усвідомлення специфіки та засвоєння ними способів реалізації функцій дозвіллевої діяльності, включаючи сучасні освітні педагогічні технології; поетапне формування готовності майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності; оновлення змісту професійних знань щодо сутності організації позакласної дозвіллевої діяльності; використання отриманих знань, набутих умінь і навичок у роботі зі старшокласниками у загальноосвітніх навчальних закладах. Організаційно-методична підготовка студентів до організації дозвіллевої діяльності учнів об'єднує три етапи: на першому формується готовність студентів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників; на другому удосконалення умінь і навичок організації дозвілля при розробці проектів та упровадження їх у навчально-виховний процес школи; на третьому студенти проводять аналіз власних проектів.

1. Умовами:

Так Ні Частково

2. Організацією роботи:

Так Ні Частково

3. Умовами морального стимулювання:

Так Ні Частково

4. Соціальною значущістю виконуваної роботи:

Так Ні Частково

5. Рівнем емоційних навантажень:

Так Ні Частково

6. Рівнем фізичних навантажень:

Так Ні Частково

7. Соціально-психологічним кліматом у вищому навчальному закладі:

Так Ні Частково

6. Які риси та особистісні якості мають бути притаманні майбутньому учителю щодо організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників? _____

7. Чи реалізуєте ви свої потенційні можливості у процесі професійної підготовки до організації позакласної дозвілєвої діяльності?

Так Ні Частково

8. Творча особистість - це _____

9. Яким чином викладачі вищого навчального закладу формують у майбутнього учителя здатність до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників _____

10. Якщо відповідь ствердна, деталізуйте, які саме форми і методи він (викладач) використовує _____

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

11. Оцініть запропоновані нижче рівні:

	0 балів	1 бал	2 бали
Рівень професійної підготовки:			
1. Професійні знання			
2. Навички			
3. Вміння			
4. Досвід			
Рівень розвитку моральних якостей:			
1. Доброта			
2. Толерантність			
3. Повага до людей			
4. Чесність			
5. Терпимість			
Рівень розвитку креативних (творчих) якостей, вміння миттєво сприймати нові ідеї, втілювати інновації.			

ДЯКУЄМО ЗА ЩИРІ ВІДПОВІДІ!

Комплексний питальник.

Чинники, які характеризують готовність майбутнього учителя до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників.

Будьте ласкаві, позначте скісним хрестиком (x) відповідну колонку проти кожної якості. Інформація буде розглядатися як суцього конфіденційна. Заздалегідь вдячні за допомогу.

Чинники	Вірно завжди	Вірно іноді	Не вірно	Не знаю
1	2	3	4	5
1. Наявність комунікативних навичок: – переконливість мовлення; – зрозумілість думок і почуттів; – виразність мовлення; – володіння словниковим запасом; – уміння варіативно, незалежно від ситуації логічно, зрозуміло, доступно, виразно і етично висловлювати думки; – чіткість мовлення;				
2. Наявність перцептивних умінь: – здатність адекватно, неупереджено і точно сприймати соціально-педагогічну інформацію; – конкретні дії і вчинки людей; – здатність зрозуміти вікові й індивідуальні особливості дітей; – вміння орієнтуватися у складних соціально-правових ситуаціях.				
3. Наявність інтерактивних компонентів: – доброзичливість у спілкуванні та прийнятті рішень; – здатність поєднання вимогливості зі створенням умов для прояву кожною дитиною ініціативи й самостійності; – здатність встановлення оптимальної соціально-психологічної дистанції між собою і вихованцями, сім'єю; вміння забезпечувати необхідний рівень особистісної відкритості і статутної субординації.				

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

1	2	3	4	5
<p>4. Наявність управлінських навичок:</p> <ul style="list-style-type: none"> – планування; – координації; – нестандартних рішень; – використання ресурсів; – адміністрування; – контролю 				
<p>5. Наявність управління персоналом:</p> <ul style="list-style-type: none"> – координація зусиль; – мотивація підлеглих; – делегування повноважень; – інвестиції до людського капіталу (освіта, підвищення кваліфікації, професійне зростання, ділова кар'єра). 				
<p>6. Наявність гностичних компонентів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – знання суті і мети, завдань позакласного дозвіллевого виховання; – знання основних функцій виховання; – знання суб'єктів і об'єктів позакласного дозвіллевого виховання; – знання етапів і складових процесу соціалізації особистості. 				
<p>7. Наявність методично-технологічного компоненту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – володіння методикою позакласного дозвіллевого виховання; – удосконалення традиційних і нетрадиційних форм і методів позакласного дозвіллевого виховання; – підвищення наукового рівня педагогічної технології позакласного дозвіллевого виховання; – посилення педагогічної майстерності у здійсненні позакласної дозвіллевої діяльності. 				

Картка спостережень

Інструкція: коротко дайте відповіді на такі питання:

1. Яким чином викладач намагався виявити свою комунікативну активність на лекції?

2. Які способи й засоби він використовував для цього?

3. Чи була, на Ваш погляд, достатньою мірою сформована комунікативна поведінка викладача (поза, міміка, жести, інтонація, тон)?

4. Як була орієнтована комунікативна поведінка викладача на мовленнєвого партнера?

5. Чи готовий був викладач (залежно від певної ситуації) перебудувати свою поведінку, створювати для партнера комунікативні опори?

6. Чи помітили Ви ускладнення у комунікативній діяльності викладача?

7. Визначте характер можливих методичних ускладнень (встановлення психологічного й мовленнєвого контакту з групою, використання різних режимів у роботі, здійснення індивідуального підходу, організація рольового спілкування, використання опор, стимулювання студентів до ініціативного висловлювання, формування у студентів інтересу до усвідомлення особливостей професійної майстерності, контроль за зовнішніми ознаками настрою студентів, подолання психологічних бар'єрів у стосунках зі студентами, організація хвилин відпочинку).

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Додаток Г

**Таблиця Г.1
Традиційна і особистісно зорієнтована модель підготовки
майбутніх учителів**

Структурні компоненти підготовки майбутніх учителів	Традиційна модель підготовки майбутніх учителів	Особистісно орієнтована модель підготовки майбутніх учителів
1	2	3
Мета	Засвоєння студентами системи цінностей, професійних установок і досвіду, створених попередніми поколіннями.	Розвиток особистості студента як неповторної індивідуальності; створення оптимальних умов для його становлення, особистісного розвитку; розвиток в ньому механізмів саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту та самовиховання; у підтримці на шляху професійного самовизначення і самореалізації
Проектування цілей	Реалізує педагогічний колектив, виходячи з соціального замовлення держави, суспільства, школи та власних поглядів і установок педагога.	Проектування педагогічним колективом і педагогом, зокрема на основі визначення потреб та бажань, можливостей студента та їх урахуванні.
Основа моделі	Поглиблена підготовка студента з предметного циклу.	Орієнтація на особистісний розвиток і саморозвиток майбутнього вчителя протягом усього життя.
Орієнтація діяльності педагога	Предметно-центрована.	Особистісно зорієнтована.
Характер стосунків	Суб'єкт-об'єктна.	Суб'єкт-суб'єктний.
Особливості взаємодії	Вплив педагога (суб'єкта) на студента (об'єкт).	Взаємодія вчителя та студента як співтворців освітнього процесу.

1	2	3
Організація навчального процесу	Педагогічний колектив конструє способи і методи досягнення мети професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. Навчання здійснюється колективно. Провідна форма організації традиційного навчання – лекційно-семінарська.	Педагогічний колектив і педагог проектують навчальний процес згідно з діагностуванням потреб і можливостей розвитку майбутнього вчителя через організацію особистісно-розвивального освітнього середовища (діагностування, проектування і організація з урахуванням індивідуальних потреб особистості).
Пріоритети	Авторитет педагога; когнітивний характер підготовки вчителя.	Визнання унікальності і неповторності особистості, повага, розвиток особистості.
Позиція, стиль і роль педагога	Авторитарні (педагог претендує на головне „джерело невичерпної інформації“ з предмету; зберігач і транслятор професійно-педагогічних, предметних знань, норм, цінностей).	Демократичні (помічник і організатор створення індивідуальної освітньої траєкторії розвитку майбутнього вчителя, особистісно зорієнтованого навчання в педагогічному університеті).
Позиція студента	Той, кого ведуть, засвоювач, ретранслятор.	Невимушена активність.
Емоційний фон	Невпевненість у собі; замкнутість, настороженість і тривожність; боязнь студентом осуду; емоційна напруженість	Радість, емоційне збудження від власного успіху, задоволення від того, що він „був почутим“, стимулювання творчості і неоднозначності; невимушеність; впевненість у собі
Характерні методи і форми навчання	Репродуктивні (лекційно-семінарські, конспектування монографій, написання рефератів).	Продуктивні, творчі (діалог, полілог, створення „ситуації успіху“, драматизація дидактичних ситуацій, рольові ігри, індивідуальні завдання, творчі роботи, проблемні заняття).

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

1	2	3
Контроль за навчальною діяльністю	Переважно зовнішні (з боку педагога, кафедри, деканату) і поопераційний.	Переважно внутрішній (з боку особи, що навчається, і бачить в цьому перспективу самореалізації, а отже, – внутрішню мотивацію, організацію, контроль).
Оцінювання	Оцінювання ЗУНів студента викладачем (має переважно суб'єктивний характер). Оцінка результатів одного студента порівнюється з результатами іншого.	Оцінюються студентські досягнення в ретроспективі (оцінюються досягнення кожного студента особисто порівняно з днем учорашнім). Визначається, оцінюється і коригується студентом з огляду на особистісну орієнтацію навчально-виховного процесу.
Результат	Підготовлено вчителя до роботи у традиційній школі, з репродуктивним типом мислення, застарілими стереотипами у виборі мети поведінки, авторитарним стилем організації навчального процесу та оцінювання учнівських ЗУНів, тяжінням до колективних форм діяльності.	Підготовлений до роботи вчитель в гнучкому особистісно зорієнтованому середовищі, спрямованому на розвиток і самореалізацію особистості кожного учасника навчального процесу згідно з внутрішньою мотивацією, з демократичним стилем поведінки. Учитель, готовий сприймати актуальність і значимість ідей та цінностей особистісно зорієнтованого навчання, вміє обґрунтувати власні дії, реалізується на основі авторської моделі навчання, вносить власні елементи до змісту навчання, вміє приймати чи відкидати форми діяльності і спілкування з позицій власного педагогічного ідеалу, орієнтується на діалог і зміни в процесі педагогічного спілкування.

Таблиця Д.1
Пояснювально-ілюстративне навчання у підготовці майбутнього
учителя до організації позакласної дозвілдової діяльності

<i>Дії вчителя</i>	<i>Дії учня</i>
Інформує про нові знання, пояснює.	Сприймає інформацію, виявляє первинне розуміння.
Організовує осмислення навчальної інформації.	Осмишлює, поглиблює розуміння навчального матеріалу.
Організовує узагальнення знань.	Узагальнює засвоєний матеріал.
Організовує закріплення навчального матеріалу.	Закріплює вивчене шляхом повторення.
Організовує застосування знань і оцінює ступінь засвоєння.	Застосовує вивчене у вправах, задачах, завданнях тощо.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Додаток Е

**Таблиця Е.1
Проблемне навчання у підготовці майбутнього учителя до
організації позакласної дозвіллевої діяльності**

Дії вчителя	Дії учня
Створює проблемну ситуацію.	Усвідомлює протиріччя у виучуваному явищі.
Організовує роздуми над проблемою і її формулюванням.	Формулює проблему.
Організовує пошук гіпотези.	Висуває гіпотези, які пояснюють явища.
Організовує перевірку гіпотези.	Перевіряє гіпотезу в експерименті, при вирішенні завдань тощо.
Організовує узагальнення результатів і застосування знань.	Аналізує результати, робить висновки, застосовує здобуті знання.

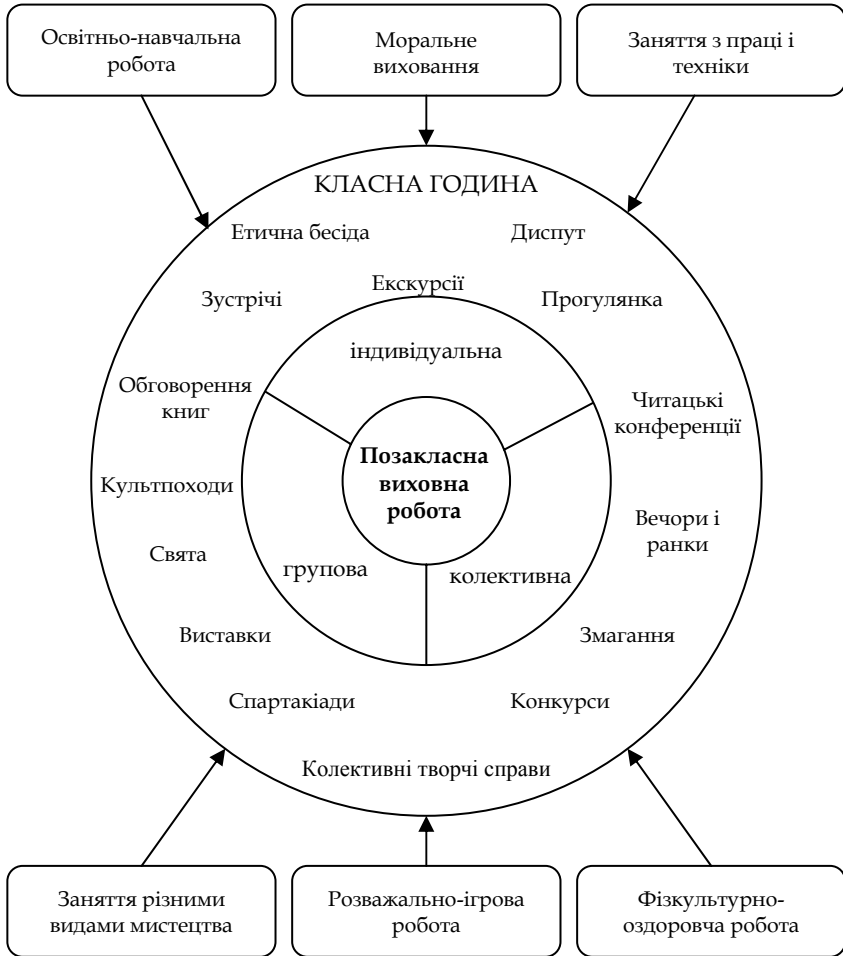

Рис. Ж.1. Напрямки, зміст і форми роботи класного керівника

Практичні заняття №1-2

Тема: **Практикум з розробки проектів сценаріїв для культурно-дозвільних заходів у школі**

ПЛАН

1. Сутність культурно-дозвільного заходу.
2. Виникнення та розвиток культурно-дозвільних заходів.
3. Поняття „зміст” та „форма” культурно-дозвільного заходу.
4. Технологія розробки проектів сценаріїв для культурно-дозвільних заходів прийнятних у сучасній школі.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

1. Підготуватися до співбесіди за питаннями:
 - поняття про культурно-дозвільний захід, виникнення та його розвиток;
 - поняття „зміст” та „форма” культурно-дозвільного заходу.
2. Розробити проект сценарію культурно-дозвільного заходу для школи.

МЕТА:

- а) навчальна: з'ясувати сутність культурно-дозвільного заходу, вчитися розробляти проекти сценаріїв культурно-дозвільних заходів;
- б) виховна: виховувати естетичну культуру;
- в) розвивальна: розвивати навички розробки сценаріїв культурно-дозвільних заходів.

СТУДЕНТ МАЄ:

знати сутність понять „культурно-дозвільний захід”, „зміст” та „форма” культурно-дозвільного заходу;

вміти розробляти проекти сценарію культурно-дозвільного заходу для школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллезнавство. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
2. Воловик А.Ф., Воловик В.А. Педагогіка досуга: Учебник. – М., 1998. – 240 с.
3. Жарков А.Д. Технологія культурно-досугової діяльності: Учебн. пособие. – М.: МГУК, 1998. – 248 с.
4. Буров А.Г., Режиссура и педагогіка: – М.: „Россия”, 1987.

Практичне заняття №3

Тема: Практикум з музичного та художнього забезпечення культурно-дозвільних програм

ПЛАН

1. Перевірка теоретичних положень теми.
2. Моделювання культурно-дозвільних програм з використанням музичного та художнього забезпечення.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

1. Підготуватися до співбесіди за питаннями:
 - сутність музичного забезпечення культурно-дозвільних програм;
 - сутність художнього забезпечення культурно-дозвільних програм;
2. Розробити сценарії культурно-дозвільного заходу з використанням музичного та художнього забезпечення.
3. Проаналізувати запропонований сценарій культурно-дозвільного заходу щодо використання музичного та художнього забезпечення.

МЕТА:

- а) навчальна: з'ясувати сутність музичного та художнього забезпечення культурно-дозвільного заходу;
- б) виховна: виховувати у студентів естетичну культуру;
- в) розвивальна: розвивати у студентів навички використання музичного та художнього забезпечення культурно-дозвільних програм.

СТУДЕНТ МАЄ:

знати сутність понять „культурно-дозвільний захід”, „естетична культура”;

вміти використовувати музичне та художнє забезпечення культурно-дозвільних заходів.

ОБЛАДНАННЯ: телевізор, відеомагнітофон або DVD-програвач, диск чи відеокасета з записом культурно-дозвільного заходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жарков А.Д. Технологія культурно-досугової діяльності: Учебн. Пособие – М.: МГУК, 1998.- 248 с.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

2. Культура досуга / В.М. Пича, И.В. Бестужев-Лада, В.М. Димов и др. – Киев: Изд. Киев. ун-та, 1990. – 240 с.

3. Чечегин А.И. Искусство театрализованных представлений. – М.: Россия, 1986. – 126 с.

4. Туманов И.И., Режиссура массового зрелища и театрализованного концерта. – М.: Просвещение, 1978.

Додаток 3 2

Практичні заняття №4-5

Тема: **Практикум з постановки культурно-дозвільних програм**

ПЛАН

1. Перевірка теоретичних знань студентів
2. Технологія постановки культурно-дозвільних програм.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

1. Підготуватися до співбесіди за питаннями:
 - види культурно-дозвільних програм, їх специфіка;
 - основні закони побудови культурно-дозвільних програм;
2. Розробити план постановки культурно-дозвільної програми.

МЕТА:

- а) навчальна: з'ясувати основні закони побудови культурно-дозвільної програми;
- б) виховна: виховувати естетичну культуру студентів;
- в) розвивальна: розвивати уміння та навички щодо постановки культурно-дозвільних програм.

СТУДЕНТ МАЄ:

знати провідні закони та технологію постановки культурно-дозвільних заходів;

вміти розробляти план постановки культурно-дозвільних заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллезнавство. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.

2. Воловик А.Ф., Воловик В.А. Педагогика досуга: Учебник. – М., 1998. – 240 с.

3. Жарков А.Д., Технология культурно-досуговой деятельности. – М., 1998. – 248 с.

4. Новикова Г.Н., Режиссура концертно-зрелищних програм. – М.: МГУК, 1999. – 205 с.

5. Чичетина А.И., Искусство тетрализованных представлений. – М.: Россия, 1983.

Додаток 3 3

Практичне заняття №6

Тема: **Оволодіння основами роботи із сучасною звукозаписувальною та освітлювальною апаратурою**

ПЛАН

1. Перевірка теоретичних знань студентів.
2. Практикум з роботи із сучасною звукозаписувальною та освітлювальною апаратурою.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

1. Підготуватись до співбесіди за питаннями:
 - Різновиди звукозаписувальної та освітлювальної апаратури;
 - Техніка безпеки при роботі із звукозаписувальною та освітлювальною апаратурою.

МЕТА:

- а) навчальна: навчитися користуватися звукозаписувальною та освітлювальною апаратурою;
- б) розвивальна: розвинути у студентів уміння використовувати звукозаписувальну та освітлювальну апаратуру при підготовці культурно-дозвільних заходів;
- в) виховна: виховувати естетичну культуру студентів.

СТУДЕНТ МАЄ:

знати різновиди звукозаписувальної та освітлювальної апаратури;

вміти користуватися звукозаписувальною та освітлювальною апаратурою при підготовці культурно-дозвільного заходу.

ОБЛАДНАННЯ: магнітофони, програвач міні-дисків, DVD-програвач, мікрофони, акустична система, підсилювач, мікшерний пульт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллєзнавство. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.

2. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности. – М., 1998. – 248 с.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

3. Новикова Г.Н. Режиссура концертно-зрелищних програм. – М.: МГУК, 1999. – 205 с.

4. Туманов И.И., Режиссура массового зрелища и театрализованного концерта. – М.: Просвещение, 1978.

Додаток 3 4

Практичні заняття №7-8

Тема: Оволодіння майстерністю сценічного мовлення

ПЛАН

1. Перевірка теоретичних знань студентів.
2. Вправи для розвитку фонаційного дихання.
3. Вправи для розвитку голосу.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

1. Підготуватись до співбесіди за питаннями:
 - Види фонаційного дихання;
 - Особливості сценічної мови;
 - Шляхи оволодіння майстерністю сценічної мови.
2. Робота зі скоромовками та текстами за вибором

МЕТА:

а) навчальна: з'ясувати особливості сценічної мови, шляхи її вдосконалення;

б) розвивальна: розвивати фонаційне дихання, голос, вдосконалювати дикцію студентів;

в) виховна: формувати у студентів прагнення вдосконалювати власне мовлення.

СТУДЕНТ МАЄ:

знати особливості сценічної мови, її функції та шляхи її вдосконалення;

уміти виявляти недоліки власного мовлення та добирати ефективні засоби для їх усунення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамян В.Ц. Театральна педагогіка. – К.: Лібра, 1996. – 224 с.
2. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности. – М., 1998. – 248 с.

3. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.

4. Чехов М., Об искусстве актёра // Литературное наследие: том II. – М., 1986.

Додаток 3 5

Практичне заняття №9

Тема: **Оволодіння основами художнього забезпечення культурно-дозвільних програм**

ПЛАН

1. Перевірка теоретичних знань студентів.
2. Технологія художнього забезпечення культурно-дозвільних програм.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

1. Підготуватись до співбесіди за питаннями:
 - Види художнього забезпечення культурно-дозвільних програм;
 - Провідні закони художнього забезпечення культурно-дозвільних програм.

МЕТА:

- а) навчальна: навчити студентів використовувати художнє забезпечення при підготовці культурно-дозвільних програм;
- б) виховна: виховувати естетичну культуру студентів;
- в) розвиваюча: розвивати навички ефективного використання художнього забезпечення при підготовці культурно-дозвільних заходів.

СТУДЕНТ МАЄ:

знати види та провідні закони художнього забезпечення культурно-дозвільних програм;

уміти використовувати художнє забезпечення при підготовці культурно-дозвільних програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллезнавство. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.

2. Воловик А.Ф., Воловик В.А. Педагогика досуга: Учебник. – М., 1998. – 240 с.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

3. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности. – М., 1998. – 248 с.

4. Каташинська І.В. Шляхи оптимізації освітніх послуг в умовах сучасного дозвілля // Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля. – 2004.

Додаток 3 6

**Таблиця 3.1
Тематичний план навчальної дисципліни
„Організація виховних заходів” (38 годин)**

№	ТЕМА	Форми занять та кількість годин			
		Лекції	Практ.	Індивід.	Усього
1.	Культурно-дозвільні заходи – складова частина соціальної сфери життєдіяльності суспільства і людини	2			2
2.	Режисура та постановка культурно-дозвільних заходів як образна організація педагогічного впливу на школярів	2	4	2	8
3.	Провідні напрямки режисерсько-постановчої діяльності та кваліфікаційна характеристика фахівця	2	6		8
4.	Художні методи режисерсько-постановчої діяльності	2	8		10
5.	Особливості режисури та постановки масових свят	4			4
6.	Особливості режисури та постановки українського фольклорного свята	2			2
7.	Особливості режисури та постановки конкурсних та художньо-публіцистичних програм	2			2
8.	Прогнозування впливу культурно-дозвільних програм на духовний розвиток школярів	2			2
	Разом:	18	18	2	38

Організація концерту (пам'ятка)

Зазвичай значна частина обов'язків – це організаційна робота. Слід поговорити з керівниками всіх колективів, вислухати поради і побажання, обумовити дні, час і приміщення для загальних репетицій. Призначити помічника режисера для проведення концерту, домовитися про необхідне оформлення тощо.

Потрібно відібрати номери – адже не кожен уривок чи танець, співочий виступ придатні для концерту.

Скласти програму теж непросто. Варто розставити номери так, щоб вони чергувалися найбільш вигідним для виховання глядачів чином. Знайти режисерське рішення початку і кінця кожного номера, кожного відділення. Вирішити питання концертного сценічного оформлення, костюмів, світла. Продумати технічну сторону зміни оформлення. Організувати подачу на сцену інструментів, швидко появу і розміщення колективів на майданчику під час „чистих” змін так, щоб вони не заважали глядацькому сприйняттю концерта в цілому. Знайти спосіб конферування та оголошення номерів. Зрештою, якщо це буде необхідно, доопрацювати кожен номер окремо.

І тут ми ставимо запитання: якою мірою режисеру концерта дозволено втручатися в побудову, постановочне рішення і виконання окремих номерів?

З одного боку, він відповідає за концерт у цілому і, отже, має право впливати на творців і учасників кожного номера. Але в той же час неможливо стати носієм „істини в останній інстанції”, тобто бути всезнаючим авторитетом у всіх галузях мистецтва.

Так на яке ж втручання режисер має безумовне право?

Насамперед від вас – художнього керівника концертної програми – при відбіркових переглядах буде потрібне уміння відрізнити у всіх видах і жанрах справжнє мистецтво від сурогату. Причому це уміння не повинне обмежуватися здатністю оцінити побачене за системою „добре-погано”, треба ще обґрунтувати причини, що викликали ту чи іншу оцінку.

Виходить, справжнє мистецтво народжується тільки там, де

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

добре розвинуті дані знаходяться у поєднанні з умінням передавати глибину змісту виконуваного твору. Істина не нова, однак непогано було б згадувати про неї частіше!

Потрібно не тільки правильно оцінити мистецтво виконавця, але й зуміти розпізнати причини тієї чи іншої „хвороби“, щоб у разі необхідності призначити ефективний курс „лікування“. І тут найчастіше доречний „консиліум“, а потім – і „лікування“ загальними зусиллями.

Відомо, наприклад, багато випадків спільної роботи педагогів театральних і вокальних. Така співдружність сприяє заглибленому проникненню виконавців до змісту тексту, активізує роботу творчої уяви.

Ви зумієте заслужити авторитет тільки в тому разі, коли не будете робити вигляд, що все знаєте, що в будь-якому виді мистецтва поінформовані, якщо ви не будете діяти виключно самостійно.

Умієте надихати своїми задумами, будьте готові обґрунтувати і захищати їх, коли ж незабаром вам доведуть неспроможність придуманого, не суперечте шукайте нове рішення.

Дотепер йшлося про звичайний, так званий змішаний концерт. Ну а якщо потрібно організувати концерт тематичний, зміст якого повинен відповідати святковій чи ювілейній даті? У цьому випадку завдання ускладнюється, тому що програма такого концерту не завжди може бути складена з наявних номерів, чимало приходиться готувати заново. І режисер приступає до роботи, щоб знайти потрібний матеріал, а потім займається кожним номером окремо.

Існує ще кілька видів концертів і свят, де роль режисера надзвичайно важлива. Кожен з цих, як прийнято називати, заходів вимагає свого підходу, свого ключа, свого рішення.

Яким же змістовним і насиченою повинен бути матеріал, якою високою – акторська майстерність, щоб у результаті виконання номера в глядача залишилося яскраве художнє враження! Спочатку поговоримо про першооснову, тобто про той літературний, музичний чи хореографічний матеріал, що використовується для створення номера. Він цей повинен бути завершеним за змістом. Призначені для концерту уривки, фрагменти та сцени повинні обов'язково мати певну сюжетність, драматургію. Це стосується й уривків з музичних творів – вони також повинні мати завершену

музичну форму. Слухач чи глядач підсвідомо прагне, щоб кожен концертний номер залишив цілісне враження.

Не слід забувати ще про одну якість виконуваних завдань – новизну.

Доречно згадати про індивідуальність виконавця. Темперамент і склад характеру, своєрідність мовних чи вокальних даних, сценічна чарівність – усі ці якості виконавця можуть змусити тричі знайомий матеріал звучати по-особливому. І тут зовсім не обов'язкове новаторське трактування в цілому: індивідуальність виконавця завжди відкриє слухачам щось нове в давно відомому. От чому деякі речі особливо полюбляємо у виконанні певного актора. Отже, ми з вами можемо вже сформулювати визначені вимоги до концертного номера. Це насамперед стислість виступу, концентрація і завершеність дії, високий рівень виконавської майстерності.

При виступі на естраді не можна не зважати на те, що саме актор вступає у взаємодію з колективом партнерів-глядачів. Дуже важливо визначити мету, якої виконавець хоче досягти, виступаючи саме з цим номером. Тоді й реакція залу буде вірною й одностайною. Не можна не сказати, хоча б коротко, про те, що кожен „благий намір” естрадного виконавця залишається наміром, якщо він не володіє мистецтвом дії. Словесна дія, як вам відомо, полягає у впровадженні та активній передачі внутрішніх видінь партнеру. Партнер естрадного виконавця – сотні глядачів у залі. Тому йому треба примусити їх усіх до єдиного, побачити те, про що він розповідає. А це зовсім не легке завдання! Яким же яскравим і точним повинні бути ці заготовлені кадри „кінострічки”! Якою ж природною і звучною – розмова актора! Щоб кожен концертний номер мав абсолютно закінчену форму, виконавці мають з'явитись на подяку за оплески, а після виконання – знову вклонитись і піти за куліси. Про це теж повинен піклуватись режисер. Враження від самого блискучого виконавця „змазується” непрофесійною поведінкою „до” і „після” номера.

Досвідчений режисер повинний уміти зібрати з окремих концертних номерів якісно новий, єдиний і цілісний твір мистецтва. Якими ж властивостями вони повинні володіти? Спробуємо відповісти на це питання. Які вимоги варто висувати до концертної програми? Кожен номер окремо і вся програма не повинні бути затягнуті, бо це – досить розповсюджена хвороба багатьох концертів

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

самодіяльності. Я розумію, що хочеться нікого не скривдити, вигідно творчо показати всі колективи, але ця доброта режисера повертається злом для концертів в цілому.

Є номери, що за своїм характером не можуть стояти у фіналі відділення чи усього вечора. Важко завершити концерт читацьким чи сольним хореографічним номером, особливо якщо до цього глядачу були показані виступи колективів. Масовий номер майже завжди справляє більше вражень, ніж окремий виконавець. Винятки можливі тільки у сольних виступах великих майстрів сцени.

Якщо у програмі поєднуються класичний і естрадний матеріали, то, природно, серйозний матеріал краще показувати раніше за естрадний, хоча не виключається можливість сміливого їх чергування.

Сольний виступ піаніста чи іншого соліста-інструменталіста бажано поставити на початок відділення, коли увага слухачів не стомлена і вони готові до сприйняття цього досить складного виду мистецтва. Те ж побажання можна віднести і до читацьких номерів: жанр художнього слова вимагає певної свіжості сприйняття.

Виступи великих колективів переважно починають чи закінчують відділення, і це має певний сенс: спочатку вони задають тон, налаштовують певним чином зал, а у фіналі стають заключним акордом усього концерту.

Характер концерту, тривалість і кількість виступів у програмі планують заздалегідь. До цього відповідним чином готують і глядачів – ще при випуску оголошення чи афіші. Якщо в афіші сказано, що відбудеться симфонічний концерт, нікому не спаде на думку вимагати присутності в програмі хореографічних номерів. Якщо анонсується літературний концерт, то слухачі твердо знають, що артисти будуть виступати тільки з читацьким матеріалом.

Організація карнавалу (пам'ятка для організації масового свята)

Масове свято під відкритим небом з маскарадом, іграми і танцями називається карнавалом. Як ми вже знаємо, карнавал може входити як складова частина до широких святкових заходів, зокрема святкування Нового року, Золотої осені тощо. Але карнавалом може стати і самостійне свято, присвяченим одному з вихідних днів.

За своєю природою карнавальне свято – результат масової народної самодіяльності. Керуючись цією установкою, творчий штаб створює на підприємствах, в установах, навчальних закладах ініціативні групи. Завдання таких груп – залучити до підготовки карнавалу якнайбільше людей.

На місцях організується виготовлення карнавальних костюмів, масок, об'ємних і площинних карикатур, гумористичних і сатиричних плакатів, гасел, вітань. Кожна колона має зазвичай власну гумористичну емблему, декорований транспорт, оркестр, концертні групи.

Від учасників карнавалу вимагаються злагоджені дії при розігруванні театралізованих сценок, які повинні бути відрепетировані і кожна окремо, і в їх загальному ході. Як правило, уповноважені головного штабу переглядають номери і вносять свої пропозиції. Заздалегідь переглядаються і наочні матеріали. Це допомагає усунути можливе дублювання, зробити зміст більш різноманітним і цікавим.

Одне з важливих завдань штабу – розробка загального карнавального графіка. У ньому розписуються усі заплановані дії: час збору і напрямок руху основних потоків, порядок включення колон до карнавальної кавалькади, місце і час концертних виступів та масових ігор. Програму завчасно доводять до відома публіки, використовуючи афіші, радіо, телебачення, місцеві газети.

У карнавалах використовуються традиційні виражальні засоби і структурні елементи масових дій. Усі вони набувають яскраво вираженої розважальної спрямованості.

Насамперед це стосується типової для кожного свята ходи. Прагнучи додати йому динамічності та видовищності, його

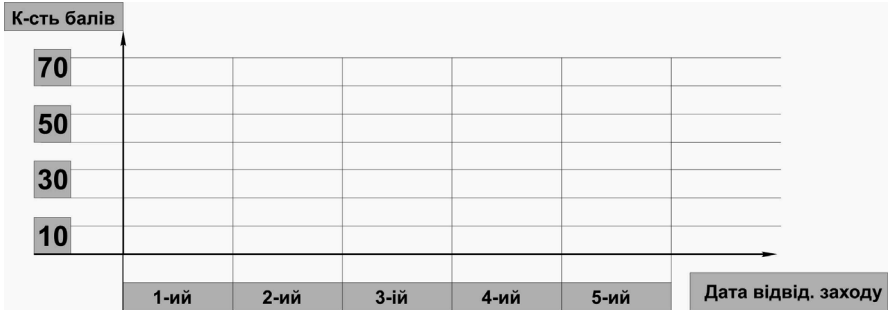
ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

організують зазвичай за принципом рухомої вистави. Самодіяльні артисти виступають не тільки на зупинках, у заздалегідь намічених точках маршруту, але і на ходу, зокрема з автомайданчиків.

Для карнавалів характерний принцип багатоцентрової побудови. У парку чи на площі, де відбувається основна частина карнавальних гулянь, організується кілька одночасно використовуваних сценічних майданчиків. Карнавальні концерти повинні бути невеликими, яскравими, барвистими. Найкраще підходять виступи танцюристів, естрадних співаків, артистів циркових жанрів, зокрема акробатів.

Сценічні виступи будуються так, щоб втягувати в дійство публіку, збуджувати її. Цьому сприяють прямі звертання до глядачів, театралізовані вікторини, імпровізовані конкурси. У ряді випадків складовою частиною карнавалу стає масовий виступ на стадіоні. До програми його включаються пісні, танці, виступи фізкультурників, ігрові змагання. Неодмінним елементом карнавалу є ігрові дії ряжених. За їх участю будується вже представницька інформація про майбутнє гуляння: вони розклеюють афіші, розносять запрошення, роз'їжджають по місту чи селу в карнавальних машинах. Під час гуляння ряжені виступають організаторами усіх дій, прихоплюючи з собою людей, збиваючи й очолюючи команди, судять і коментують жартівливі змагання, виявляють і нагороджують переможців, весело втішають невдах. Від того, наскільки вміло виконують вони свою роль, залежить загальний плин карнавалу. Широкі перспективи забав, ігор, розиграшів відкриває використання традиційних персонажів народних казок, билин, легенд. На знайомі усьому з дитинства сюжети розігруються масові сценки, до яких утягуються усі присутні.

Моніторинг ефективності організації проведення дозвіллевих заходів

Дидактичний коментар відвіданих дозвіллевих заходів

№ заходу	Дата відвід.	Тема заходу	Для приміток
1-ий			
2-ий			
3-ій			
4-ий			
5-ий			

Результати векторного аналізу дозвіллевого заходу

Студент		Група		Факультет	
---------	--	-------	--	-----------	--

Дата	Клас	Тема заходу	Мета, завдання заходу	Форма заходу	К-сть балів	Рівень ефектив.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Конкурс педагогічної майстерності, 3 курс Інституту філології БДПУ

Конкурс педагогічної майстерності, 4 курс соціально-гуманітарного факультету БДПУ

Конкурс сценічної майстерності, 4 курс соціально-гуманітарного факультету БДПУ

Конкурс сценічної майстерності, 2 курс Інституту філології БДПУ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

*Збірна команда КВН студентів БДПУ та старшокласників
ЗОШ села Трояни Бердянського району*

Студентський театр БДПУ

Журі конкурсу педагогічної майстерності

Конкурс педагогічної майстерності, 4 курс соціально-гуманітарного факультету БДПУ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абдуллина О.А.* Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М.: Просвещение, 1984. – 208с.
2. *Абульханова-Славская К.А.* Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980. – 278 с.
3. *Азимов Э.Г., Щукин А.Н.* Словарь методических терминов. – СПб: Златоуст, 1999. – 264 с.
4. *Актуальные проблемы социального воспитания / Редколл.: Т.Ф.Яркина, В.Г.Бочарова, В.Е.Львова.* – Москва-Запорожье: Изд-во АПН СССР, 1990. – С. 23-25.
5. *Алексюк А.М.* Педагогіка вищої школи: Курс лекцій: модульне навчання. Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
6. *Амонашвили Ш.А.* Личностно-гуманная основа педагогического процесса. – Мн.: Университетское, 1990. – 360 с.
7. *Ананьев Б.Г.* О проблемах современного человекознания. – М.: Наука, 1977. – 380 с.
8. *Андреев В.И.* Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. – Казань, 1988. – 228 с.
9. *Андрієнко О.С.* Педагогічна майстерність в структурі професійної діяльності сучасного педагога // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Зб. наукових праць / Ред. кол. Гузій Н.В. (відп. ред.) та інші. – К.: НПУ, 2001. – Вип. 6. – С. 3-10.
10. *Анисимов О.С.* Системо-деятельностные принципы практической подготовки студентов: Учебное пособие / Отв.ред. Ю.Т.Протасов. – Николаев: НКИ, 1982. – 153с.
11. *Ариарский М.А.* Культура досуга как предмет педагогики прикладной культурологии // Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля. – К., 2004. – С. 4-9.
12. *Архангельский С.И.* Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. – М.: Высшая школа, 1986. – 368 с.
13. *Асмолов А.Г.* Личность: психологическая стратегия воспитания // Новое педагогическое мышление. – М., 1989. – С. 206-220.
14. *Бабанский Ю.К.* Оптимизация учебно-воспитательного процесса (Методические основы) – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
15. *Балл Г.О.* Особистісна надійність у гуманістичному тлумаченні: психологічні, етичні та педагогічні аспекти //

Професійна освіта: педагогіка і психологія (польсько-український журнал за ред. І.Зязюна, Н.Ничкало). – Ченстохова-Київ, 2003. – №4. – 567 с.

16. Белова С. Профессионализм учителя – способность к нескончаемому диалогу // Народное образование. – № 37. – 2001. – С. 103-111.

17. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.

18. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.

19. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання – нова освітня педагогіка // Педагогіка толерантності. – №1. – 2001. – С. 16-19.

20. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.

21. Бызов В.М. Психолого-педагогические условия социально-профессиональной адаптации учащихся в школе-лицее. Дис.... канд. пед. наук. – Брянск, 1993. – 207с.

22. Білієнко Л.Б. Развитие педагогической творчості вчителів у системі внутрішкільної методичної роботи: Автореферат дис.... канд. пед. наук 13.00.01/ Київ ун-т ім.Тараса Шевченка. – К. 1994. – 20 с.

23. Білобровко Т.І. Практичний розум як передумова педагогічної творчості: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 1996. – 24 с.

24. Бойчев І.І. Підготовка майбутнього вчителя до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. – Одеса, 2005. – 21с.

25. Бодаев А.А., Криволап Л.И. О воздействии стиля общения педагога с учащимися на их эмоциональный опыт // Проблема общения и воспитания. – Тарту, 1974. – С. 185-192.

26. Божович Л.І. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М., 1968. – С. 440-444.

27. Боряз В.Н. Молодежь. Методологические проблемы исследования. – М., 1973.

28. Бочарова В.Г. Профессиональная социальная работа: личностно ориентированный подход. Монография. – М., 1999. – 184 с.

29. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллезнавство. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

30. *Буева Л.П.* Человек: деятельность и общение. – М.: Мысль, 1978. – 216 с.
31. *Бушканец М.Г.* Система воспитательной работы школы. – В кн.: Перестройка управления школой: опыт, проблемы, поиск. (Тезисы докладов). Казань, КГПИ, 1989, С.117
32. *Вербицкий А.А.* Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: Метод.пособие. – М.: Высш. шк., 1994. – 207 с.
33. *Вергелес Г.И.* Дидактические основы формирования учебной деятельности младших школьников: Автореф... докт.пед. наук. – Л., 1990. – 33 с.
34. *Вікова психологія* /за ред. Костюка Г.С. – К.: Радянська школа, 1976. – 268 с.
35. *Войтко В.И., Гильбух Ю.З.* Школьная психодиагностика: достижения и перспективы. – К.: Знание, 1980. – 48с.
36. *Войченко А.П.* Организация учебно-воспитательного процесса в педвузе как средство формирования профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности (на материале преподавания пед. дисциплин и пед. приктики в нац. группах фак. рус. яз. и литературы): Автореферат дис.... канд. пед. наук: 13.00.01. – Фрунзе 1980. – 25 с.
37. *Воловик А.Ф., Воловик В.А.* Педагогика досуга: Учебник. – М., 1998. – 240 с.
38. *Воловик П.М.* Педагогічні технології у системі неперервної освіти вчителя // Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С.О.Сисоева, А.М.Алексюк, П.М.Воловик, О.І.Кульчицька, Л.Є.Сігаєва, Я.В.Цехмістер та ін.; За ред. С.О.Сисоевої. – К.: ВІПОЛ, 2001. – С. 90-106.
39. *Вульффов Б.З., Поташник М.М.* Организатор внеклассной воспитательной работы: (Содержание и методика деятельности). – К.: Рад. школа, 1984. – 214 с.
40. *Выготский Л.С.* Психология искусства / Под. ред. М.Г.Ярошевского. – М.: Педагогика, 1987. – 344 с.
41. *Гадамер Г.Г.* Актуальність прекрасного. – М., 1991. – С. 106.
42. *Гегель Г.В.Ф.* Роботи різних років. – М., 1970. – С. 212.
43. *Герцен А.И., Огарев Н.П.* О воспитании и образовании / Сост. В.П.Ширяев. – М.: Педагогика, 1990. – 368 с.
44. *Гилева И.О.* Характеристика профессионализма // Прикладная психология. – №4. – 2002. – С. 59-64.

45. Гильбух Ю., Кондратенко Л., Коробко С. Как не убить талант? // Народное образование. – 1991. – № 4. – С. 15-22.

46. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование. Опыт системного исследования: Монография. – К.: Видавничий центр „Просвіта”, 1996. – 312 с.

47. Голік О.Б. До питання підготовки майбутніх вчителів до позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників // Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових прац. Випуск ХХІХ. / За загальною редакцією В.І.Сипченка. – Слов’янськ: Видавничий центр СДПУ, 2006. – С. 150-157.

48. Голік О.Б. Експериментальні технології підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників // Проблеми формування ціннісних орієнтирів професійної діяльності: Збірник наук.праць / За заг. ред. Г.Є.Гребенюка; Мін-во мистецтва і туризму України. Луганськ. держ. інст. культури і мистецтв, Обл. метод. кабінет учб. закладів мистецтва та культури. – Харків: Стиль Іздат, 2005. – С. 39-48.

49. Голік О.Б. Інтерактивні технології підготовки майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності учнів // Тези доповідей на міжнародній науково-практичній конференції „Гуманізація вищої освіти: філософські виміри”. – Бердянськ: БДПУ, 2005. – С. 49-50.

50. Голік О.Б. Організація позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників як шлях до творчої самореалізації майбутнього вчителя // Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (16-17 листопада 2006 р.). – Мелітополь: МДПУ, 2006. – 222 с.

51. Голік О.Б. Підготовка майбутнього вчителя до організації позакласної дозвіллевої діяльності як педагогічна проблема // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – №4 – Бердянськ: БДПУ, 2005. – С. 147-154.

52. Голік О.Б. Розвиток життєвої компетентності учнів засобом позакласної дозвіллевої діяльності // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки Зб. наук. пр. / редкол.: Т.І.Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ-Запоріжжя. – 2005. – Вип.36. – С. 192-197.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

53. *Голік О.Б.* Соціально-педагогічні проблеми адаптації студентів у ВНЗ // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – №2. – Бердянськ: БДПУ, 2004. – С. 102-110.

54. *Голік О.Б.* Специфіка виховання студентства як соціальної групи // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції „Навчання, виховання та розвиток”. – Бердянськ: БДПУ, 2004. – С. 44-45.

55. *Голік О.Б.* Формування гуманних взаємовідносин старшокласників засобами особистісно-орієнтованого виховання / Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції „Особистісно-орієнтований підхід до організації навчально-виховного процесу: проблеми та пошуки”. – Бердянськ: БДПУ, 2005. – С. 49-51.

56. *Гончар Т.І.* „Рекреаційна проблема” в педагогіці дозвілля школярів: історіографічний аналіз // Вісник КНУКіМ: Зб.наук.праць. Вип. 7. – К., 2002. – С. 50-59. – Серія „Педагогіка”.

57. *Гончаренко С.У.* Український педагогічний словник / С.Головко (гол. редактор) – К.: Либідь, 1997. – 374 с.

58. *Грехнев В.С.* Культура педагогического общения. Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 144 с.

59. *Григорьев В.М.* Культурный диалог старшеклассников // Народное образование. – 2001. – №7. – С. 153-158.

60. *Гушлевська І.* Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці // Шлях освіти. – №3. – 2004. – С. 22-24.

61. *Даль В.І.* Толковый словарь живого великорусского языка. – М., 1984. Т.1. – С. 481

62. *Даниленко Л.І.* Формування та розвиток творчого потенціалу педколективу // Рідна школа. – 1996. – №10. – С. 28-32

63. *Державна національна програма "Освіта: Україна ХХІ століття".* – К., 1994. – 20 с.

64. *Дмитренко Т.А.* Образовательные технологии в системе высшей школы // Педагогика. – № 2. – 2004. – С. 54-59.

65. *Дмитрик И.О., Красовский Б.Д., Шевченко П.И.* Подготовка студентов к профессионально-педагогическому творчеству. – К., 1992. – 148 с.

66. *Дурай-Новакова К.М.* Формирование профессиональной готовности к деятельности – М.: Просвещение, 1983. – 356 с.

67. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: Изд-во Белор.ун-та, 1976. – 175 с.
68. Ерасов Б.С. Социальная культурология. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 591с.
69. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности. – М., 1998. – 248 с.
70. Життєва компетентність особистості / За ред. Л.В.Сохань, І.Г.Єрмакова, Г.М.Несен – Київ: Богдана, 2003. – 520 с.
71. Завєрико Н.В. Соціальна педагогіка / Матеріали до самостійної роботи з курсу „Соціальна педагогіка” для студентів заочного відділення факультету соціальної педагогіки. – Запоріжжя, 1999. – 35 с.
72. Заєвзинский В.И. Методология и методика социально-педагогического исследования. – М.: АСОПиРРФ, 1995. – 155 с.
73. Закон України про вищу освіту / Верховна Рада України. Інститут законодавства. – К., 2002. – 96 с.
74. Закон України „Про охорону дитинства” // Урядовий кур’єр. – 2001. – №23. – С. 1-6.
75. Зєвина А.Г., Поташиник М. Оптимизация переподготовки кадров. Нар. образование. – 1981, № 9. – С.20-29.
76. Зязюн І.А. Освіта і вчитель у контексті у країнського державотворення: Матеріали до доповіді на загальних зборах Академії педагогічних наук України 15-16 грудня 1998. – К., 1998. – 33 с.
77. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Науково-методичний посібник. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
78. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту, 1997. – 302 с.
79. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел. – М.: Педагогика, 1989. – 208 с.
80. Иконникова С.Н., Лисовский В.Т. На пороге гражданской зрелости (Об активной жизненной позиции современного молодого человека). – Л: Лениздат, 1982. – 176 с.
81. Иорданский Н.Н. Основы и практика социального воспитания. – М., 1924. – 144 с.
82. Каташинська І.В. Шляхи оптимізації освітніх послуг в умовах сучасного дозвілля // Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля. К. – 2004. – С. 18-22.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

83. *Кекух Л.В.* Формування стимулів до педагогічної творчості у майбутнього учителя початкових класів. – Дис. ... к. п. н. 13.00.04 / Інст. пед. і псих. проф. освіти АПН України. – К, 2001. – 20 с.

84. *Киселева Т.Г.* Теория досуга за рубежом. – М.: МГУК, 1995. – С.30.

85. *Кичук Н.В.* Освіта у сучасному світі (порівняльний контекст): Навч. посібник. – Ізмаїл, 2001. – 88 с.

86. *Кичук Н.В.* Формування творчої особистості вчителя: Монографія. – К.: Вища шк., 1994. – 156 с.

87. *Кірсанов В.В.* Психолого-педагогічна діагностика: Підручник. – К., „Альтерпрес“, 2002. – 512 с.

88. *Кларин М.В.* Педагогическая технология в учебном процессе. – М.: Танио, 1989. – 371с.

89. *Клепиков О.І., Кучерявий І.Т.* Основи творчої особи: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1996. – 295 с.

90. *Колеченко А.К.* Энциклопедия педагогических технологий: Пособие для преподавателей. – СПб: КАРО, 2001. – 368 с.

91. *Кондрашова Л.В.* Методика підготовки майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з учнями. – К.: Вища школа, 1990. – 198 с.

92. *Конституція України.* – К.: Верховна Рада України, 1996. – 52 с.

93. *Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Початкова школа, 1996, №2.* – С. 12-24.

94. *Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – №22. – 2000. – С. 7-20.*

95. *Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження національної культури // Інформ. зб. МО України. – 1992. – №5. – С. 2-5*

96. *Концепція позакласної виховної роботи загальноосвітньої школи // Рад. школа. – №6. – 1991. – С. 20-25.*

97. *Концепція позашкільної освіти та виховання // Освіта, 5 березня, 1997. – С. 3-4.*

98. *Концепція професійної освіти України. – К., 1991. – 15 с.*

99. *Короткий тлумачний словник української мови (Уклад.: Д.Г.Гринчишин, Л.Л.Гумецька). – К.: Рад. школа, 1978. – 296 с.*

100. Костюк Г.С. Учебно-воспитательный процесс и психическое развитие личности / Под ред. Л.Н.Проколиенко. Сост. В.В. Андриевская, Г.А.Балл, А.Т.Губко, Е.В.Проскура. – К.: Рад. шк., 1989. – 608 с.
101. Крижко В.В. Антологія аксіологічної парадигми освіти. Навч.посібник. – К.: Освіта України, 2005. – 440 с.
102. Крижко В.В. Теорія та практика менеджменту в освіті. – Запоріжжя: Просвіта, 2003. – 272 с.
103. Кузь В.Г. Педагогические основы воспитательного процесса в комплексе „Школа-детский сад”: Дис.... д-ра пед. наук в форме науч. доклада: 13.00.01 / НИИ педагогики Украины. – К., 1992. – 54с.
104. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. – Л., 1971. – 188 с.
105. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя. – Л., 1967. – 264 с.
106. Кузьмина Н.В., Реан А.А. Профессионализм педагогической деятельности: Метод. пособие.– Санкт-Петербург-Рыбинск, 1993.– 54 с.
107. Культура досуга / В.М. Пича, И.В. Бестужев-Лада, В.М. Димов и др. – Киев: Изд. Киев. ун-та, 1990. – 240 с.
108. Курлянд З.Н. Педагогические особенности и профессиональная устойчивость учителя. – Одесса, 1992. – 112 с.
109. Куц О.С., Ружило О.В. Спосіб життя і дозволя учнівської молоді в нових соціально-економічних умовах // Актуальні проблеми розвитку фізичної культури і спорту у ВМЗ України. – Львів, 1998. – С. 162-164.
110. Кучерявый А.П. Профессиональное самовоспитание будущих педагогов в процессе их целостной подготовки: Монография. – К.: Вища шк., 1999. – 224 с.
111. Левчук З.С. Формирование готовности к профессиональному творчеству у студентов педвуза: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Минск, 1992. – 19 с.
112. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1975. – 307 с.
113. Линенко А.Ф. Готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія. – 1995. – №1. – С. 125-132.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

114. *Линенко А.Ф.* Педагогічна діяльність і готовність до неї. – Одеса: ОКФА, 1995. – 79 с.
115. *Лисовский В.Т., Дмитриев А.В.* Личность студента. – Л., 1974. – С. 29.
116. *Литвиненко С.А.* Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: Автореф. дис.... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005. – 40 с.
117. *Локарева Г.В.* Художньо-естетична інформація як педагогічна проблема: Монографія. – Запоріжжя, ЗДУ, 2001. – 254 с.
118. *Локк Д.* Мысли о воспитании / Пер. с англ. // Пед. соч. – М., 1939. – С. 96-104.
119. *Магзумов П.Т.* Педагогические основы трудового становления личности школьника: Автореф.... докт. пед. наук. – Ташкент, 1991. – 30с.
120. *Макаренко А.С.* Про мій досвід // Твори: В 7 т. – К.: Рад. шк., 1954. – Т.5. – С.246.
121. *Максимова О.Г.* Система профессиональной ориентации в условиях дифференцированного обучения: Дис.... докт. пед. наук. – Челябинск., 1992. – 373 с.
122. *Максютин Н.Ф.* Культурно-досуговая деятельность. – Казань, 1995, – С. 21.
123. *Мамардашвили М.К.* Формы и содержание мышления. – М., 1968. – С. 152.
124. *Мелик-Пашаев А.А.* Гуманизация образования: проблемы; и возможности // Вопр. психологии. – 1989. – №5. – С. 11.
125. *Митина Л.М.* Учитель как личность и профессионал. – М., 1994. – 244 с.
126. *Мищик Л.І.* Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти: Автореф. дис.... д-ра пед. наук: 13.00.05 / Київський ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1997. – 32 с.
127. *Моляко В.О.* Концепція виховання творчої особистості // Рідна школа. – 1991. – №11. – С. 27-31.
128. *Мороз О.Г., Сластьонін В.О., Філіпенко Н.І.* Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація. Навчальний посібник. – К., 1997. – 168 с.
129. *Мудрик, А.В.* Общение в процессе воспитания [Текст]:

учебное пособие для вузов / А. В. Мудрик. – М.: Педагогическое общество России, 2001. – 320 с.

130. *Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті* // Освіта України. – 2002. – №16. – С. 3-9.

131. *Нечаев Н.Н.* Психолого-педагогические основы формирования профессиональной деятельности. – М.: Высш. шк., 1988. – 166 с.

132. *Новаторов В.Е.* Культурно-досуговая деятельность: Слов.-справ. – Омск, 1992

133. *Новикова Л.И.* Воспитательная система школы: исходные позиции // Советская педагогика. – 1991. – № 11. – С. 16-22.

134. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 21-изд., перераб. и доп. – М.: Русский язык, 1989. – 924 с.

135. *Олефиренко Л.Я.* Организационно-педагогические условия эффективной деятельности организатора внеклассной и внешкольной воспитательной работы общеобразовательной школы.: Автореф.... канд. пед. наук. – М.: 1979. – 228 с.

136. *Опыт компьютерной педагогической диагностики творческих способностей* / Под ред. Андреева. – Казань: Изд. Казанского государственного университета, 1989. – 142 с.

137. *Орлов А.Н.* Управление учебно-воспитательным процессом в высшем педагогическом учебном заведении. – Алма-Ата, Мектеп, 1989. – 12 с.

138. *Пащенко С.Ю.* Підготовка соціальних педагогів до організації освітньо-дозвілєвої діяльності учнівської молоді. Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2000. – 19 с.

139. *Педагогика* / Под редакцией П.И.Пидкасистого. – М.: Российское педагогическое агенство, 1996. – 205 с.

140. *Педагогічна майстерність: Підручник* / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.

141. *Педагогічні технології: Наука – практиці.* / Навчально-методичний посібник / О.І.Кульчицька, С.О.Сисоєва. – К.: ВПОР, 2002. – Вип.1. – 238 с.

142. *Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія* за ред. С.О.Сисоєвої. – К.: ВПОР, 2001. – 503 с.

143. *Пенькова Р.М.* Формирование у студентов педагогических институтов готовности к работе классного руководителя: Дис... канд. пед.наук: 13.00.01 – Л. 1978. – 180 с.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

144. *Первин І.Б.* Коллективная деятельность и ее воспитательные возможности. В кн.: теоретические проблемы воспитания коллектива. – Тарту: ТГУ, 1974. – С. 7-34

145. *Петрова І.В.* Дозвілля в зарубіжних країнах: Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 408 с.

146. *Пехота Е.Н.* Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя. – К.: Вища школа, 1997. – 365 с.

147. *Пехота О.М.* Професійна індивідуальність майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія. – 1996. – №4. – С. 106-113

148. *Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посібник / О.М.Пехота та інші* – К.: Видавництво А.С.К. – 2003. – 240 с.

149. *Платонов К.К.* Структура развития личности. – М.: Наука. – 1986. – 255 с.

150. *Половения Д.И.* Роль свободного времени в процессе творческой самореализации личности // Природа, человек, культура: проблемы гармонии: Материалы научной конференции. – Минск: Белорусский государственный университет культуры, 2003. – С. 442-446.

151. *Попков В.А.* Эстетическое воспитание студентов в учебном процессе. // Эстетика и эстетическое воспитание в педагогическом институте. – М., 1971.

152. *Посталюк Н.Ю.* Творческий стиль деятельности: педагогический аспект. – Казань: Университетское, 1989. – 206 с.

153. *Поташник М.М.* Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: Пособие для учителя. – К.: Радянська школа, 1988. – 187 с.

154. *Практична педагогіка виховання: Посібник з теорії та методики виховання / За ред. М.Ю.Красовицького.* – Київ-Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 218 с.

155. *Приходько Н.Н.* Психолого-акмеологические проблемы профессионального творчества деятельности в структурной компетентности специалиста // Педагогіка і психологія творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць. – Вип. 13. – Київ-Запоріжжя, 1999. – С. 60-65.

156. *Проблеми дозвілля в умовах нової соціокультурної реальності в Україні: Навчальний посібник. Соціологія культури // О.М.Семашко, О.М.Піча, О.І.Погорілий.* – К., Львів. – 2002. – С. 230-240.

157. *Проблемы* повышения профессиональной квалификации руководителей школы. / Под ред. Е.П.Тонконогой./ – М.: Педагогика, 1987. – 168 с.

158. *Програма* з курсу „Режисура та постановка культурно-дозвільних заходів у загальноосвітній школі” – укладач проф. Котляр В.П., Бердянськ БДПУ 2002 р.

159. *Равкин З.И.* Конструктивно-генетическое исследование ценностей образования – одно из направлений развития современной отечественной педагогической теории //Образование: идеалы и ценности (историко-теоретический аспект) /Под ред. З.И. Равкина. – М.: ИПиО РАО, 1995. – С. 27.

160. *Раченко И.П.* НОТ учителя. – М.: Просвещение, 1982. – 190 с.

161. *Рожкова Е.И.* Формирование творческой деятельности студентов средствами модульного обучения: Дис.... канд. пед. наук. – Калуга, 1991. – 212 с.

162. *Савченко О.Я.* Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовки майбутнього вчителя // Шлях освіти. – 2003. – №3. – С. 2-6.

163. *Свириденко О.А.* Условия формирования профессионально-педагогической направленности будущих учителей в педвузе /на примере гуманитарных факультетов/: Автореф.... канд. пед. наук. Челябинск, 1993. – 18 с.

164. *Семашко А.Н.* Система и принципы эстетического воспитания студенчества. // Эстетическое воспитание студентов / Под ред. М.Ф.Овсянникова. – М., 1980. – С. 76-77.

165. *Семашко А.Н., Суна У.Ф.* Развитие эстетической культуры молодежи. – М., 1980. – С. 31-32.

166. *Сисоева С.О.* Основы педагогичної творчості вчителя: Навчальний посібник. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112 с.

167. *Сисоева С.О.* Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: Монографія. – К.: Поліграфкнига, 1996. – 40 с.

168. *Сластенин В.А.* Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. – М.: Просвещение, 1976. – 158 с.

169. *Словарь-справочник* по социальной работе / Под ред. д-ра ист.наук, проф. Е.И.Холостовой. – М.: Юрист, 2000. – 424 с.

170. *Соколова І.* Професійна компетентність вчителя: проблема структури та змісту // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Науково-методичний журнал. – 2004. – Випуск 1. – С. 8-16.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

171. *Спирин Л.Ф.* Формирование общепедагогических умений у студентов педвузов. – Кострома, 1977. – 144 с.
172. *Станиславский К.С.* Собр.соч.: У 8 т. – М., 1957. – Т. 3. – С. 419.
173. *Стрельцов Ю.А.* Социальная педагогика досуга: Учеб. пособие. – М., 1996. – 203 с.
174. *Сухомлинська О.В.* Деякі питання етимології педагогічного знання // Шлях освіти. – № 1. – 2001. – С. 2-7.
175. *Сухомлинський В.О.* Сто порад учителяві // Вибр. твори: В 5 т. – К., 1976. – Т. 2. – С. 426.
176. *Сущенко А.В.* Гуманізація педагогічної діяльності вчителя: Науково-методичний посібник. – Запоріжжя: Прем'єр, 2003. – 222 с.
177. *Сущенко А.В.* Теоретико-методичні основи гуманізації педагогічної діяльності вчителя в основній школі. Автореф.дис. ... доктор. пед. наук: 13.00.04. – Харків, 2004. – 44 с.
178. *Сущенко Т.І.* Позашкільна педагогіка: Навч.посібник. – К.: КДО, 1996. – 144 с.
179. *Табачковский В.Г.* Культура как специфический уровень взаимодействия субъекта и объекта // Субъект и объект как философская проблема.– Киев, 1979. – С. 301.
180. *Тамбовкина Т.Ю.* Развитие автономии у будущих учителей иностранного языка с использованием метода проектов. – Иностранные языки в школе. – №5. – 2000. – С. 63-71.
181. *Тарновская А.С.* Формирование психологической готовности студентов университета к педагогической деятельности в школе: Автореф. дис... канд. пед. наук: 19.00.02 / Инст. псих. УССР. – К., 1991. – 20 с.
182. *Театралізовані дієства як форма аудиторної та позааудиторної роботи з історії педагогіки / Укл. Т.С.Мандрикіна, О.Б.Голік.* – Бердянськ: БДПУ, 2006 – 68 с.
183. *Терехов П.П.* Формирование педагогической компетентности специалиста социокультурной сферы // Педагогика. – 2003. – №1 – С. 74-81.
184. *Тесля Е.Б.* Формирование профессионального интереса у будущих учителей // Педагогика. – №7. – 2000. – С. 58-63.
185. *Тимошук Н.С.* Соціально-педагогічні умови особистісно орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи: Автореф. дис. ... канд.пед.наук: 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. – Рівне, 2005. – 20 с.

186. Указ Президента України „Про додаткові заходи щодо забезпечення виконання Національної програми „Діти України” на період до 2005 року”. – 24.01.2001 року. – №42/2001. – 30 с.

187. Ушинский К.Д. Эстетическое чувство как восприятие истины в образной форме. – Собр. соч. в 11-ти т. – М.-Л. – 1948-1952. – Т. 10. – С. 265.

188. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2001. – 528 с.

189. Хмелько В.Е. Социальная направленность личности. – К.: Политиздат Украины, 1988. – 279 с.

190. Хорунжа Л. Етична компетентність учителя як основа реалізації гуманістичної парадигми освіти // Шлях освіти. – №3. – 2003. – С. 27-33.

191. Цокур Р.М. Формування потенціалу професійного саморозвитку в майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки. Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Одеса, 2004. – 21 с.

192. Чернецькі Ф.О. Психологія професійного розвитку особистості. Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. – К., 1999. – 483 с.

193. Черніговець Т.І. Формування дозвіллевої культури молодших школярів засобами дитячого фольклору (на матеріалі Західного Полісся України): Дис... канд. пед. наук: 13.00.06 / Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2002. – 212арк. – Бібліогр.: арк. 176-192.

194. Чернікова О.В. Підготовка майбутніх учителів біології до формування екологічної культури старшокласників: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т (м. Одеса) ім. К.Д.Ушинського. – О., 2004. – 20 с.

195. Шакурів Р.Х. Социально-психологические основы управления: руководитель и педагогический коллектив. – М.: Просвещение, 1990. – 208 с.

196. Шитова І.Ю. Формування системи професійних відносин студентів університету в процесі підготовки до педагогічної діяльності. Автореф. дис. ... канд. пед. наук, 13.00.04. – К., 2000. – 19 с.

197. Школа-парк: Как построить школу без классов и уроков. Серия: Библиотека Первого сентября Автор: Балабан М.А. – М., 2001. – 138 с.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

198. Якиманская И.С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. – М., 1996. – 96 с.
199. Dumazedier J., Ripert A. Le loisir et la culture. – Ed. Du Seuil. – 1966. – 124p.
200. Maslow A. Motivation and Personality. – N.Y. – 1954. – 629 p.
201. Rogers C.R. On Becoming a Person. Boston: Houghton Mifflin, 1961, 325 p.
202. Torrance E.P. Developing creative thinking through school experience // (Ed.) Parnes S.J. Harding H.F. A Source Book of creative Thinking. – N.Y. – 1962. – 203 p.

Наукове видання

ГОЛІК Олександр Борисович

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ
ПОЗАКЛАСНОЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Монографія

Редактор – С.Г. Немченко

Коректор – З.І. Вовчок

Комп'ютерна верстка та дизайн обкладинки – С.К. Акімов

Надруковано з оригінал-макету, наданого автором

Підписано до друку _____ р.
Формат _____ . Папір офсетний.
Гарнітура «Book Antiqua». Друк – різнографія.
Ум. друк. арк. _____. Обл.-вид. арк. _____.
Наклад _____ прим. Зам. № _____ .

Видавництво та друк ТОВ “Юго-Восток, Лтд”.
83055, Донецьк, вул. Щорса, 17.
Тел./факс: (062) 305-50-13; e-mail: vostok@skif.net
Свідоцтво про держреєстрацію:
серія ДК №1224 від 10.02.2003 р.